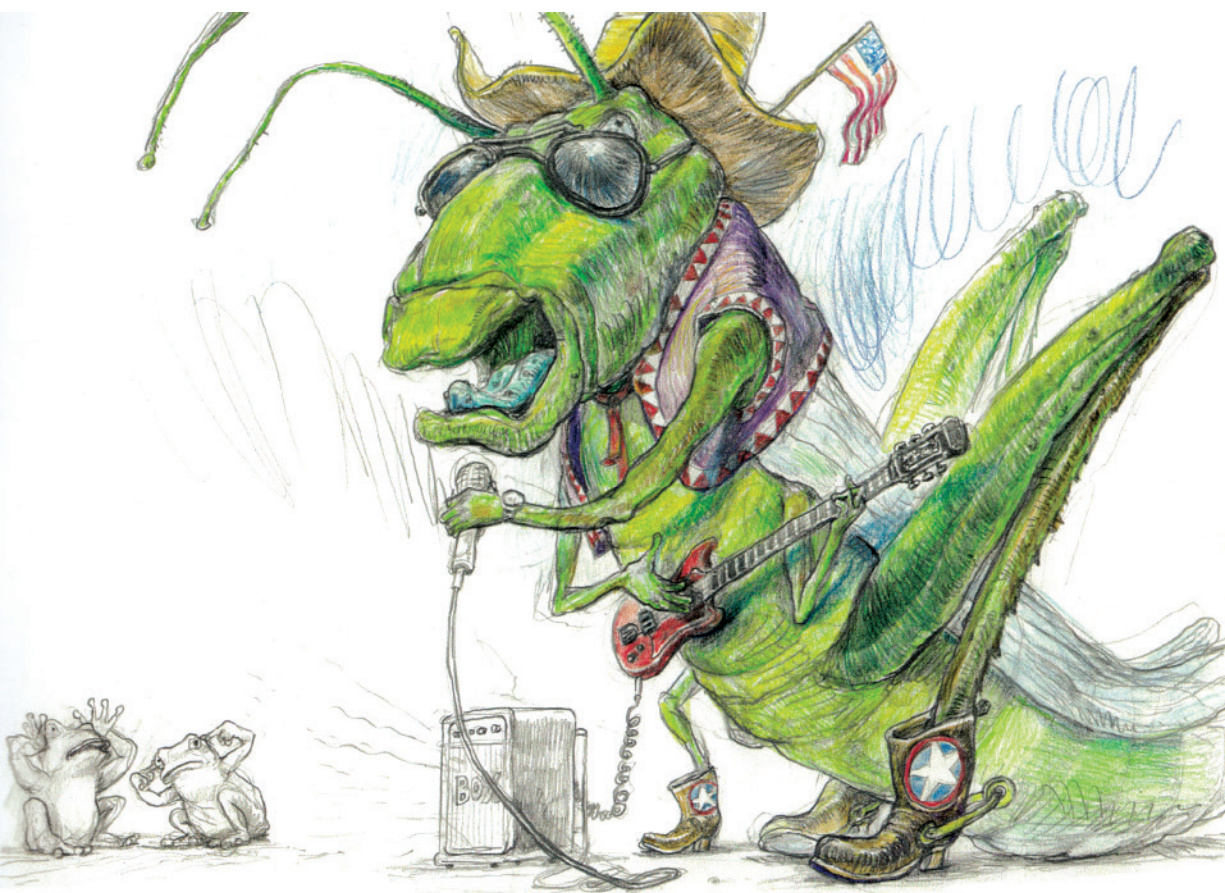

OTROK
IN KNJIGA
104

Šestdeseta in sedemdeseta leta so bila v Evropi in Sloveniji torej obdobje naglega vzpona in kvalitativne rasti urbane mladinske kulture, povečane emancipacije in samozavesti mladih. Osemdeseta leta so bila obdobje razširitve in razčlenjanja mladinskih kultur na celo vrsto alternativnih scen. Od devetdesetih let dalje pa raziskave beležijo upad avtonomne mladinske kulture in alternativnih družbenih gibanj ter povečanje družbene anomalije mladih.

Mirjana Ule: *Življenjski svetovi mladih v času, ki pozablja na mlade*

Jaz šolarje izpred desetletij in danes vidim enako. Lahko, da imajo danes boljše torbe, lepša oblačila, slastnejše malice in popoldne v rokah telefone, ampak njihove oči so enako vesele, radovedne, občutljive, jeziki duhovito vrtljivi. Iz vseh sije radoživa mladost. In vse to – enako v vseh desetletjih – nalaga pisateljicam in pisateljem, da moramo ves čas iz svoje sladke individualnosti pošteno posegati v tvegano in preprišno družbenost, v katero spremljamo svoje bralce.

Slavko Pregl: *Kam so izginila dvorišča?*

Nagrado Hinka Smrekarja je prejel Milan Erič za ilustracije v knjigi *Kaj je zeleno in leti po zraku: upodobitve ugank ljubljanskih osnovnošolcev*. Njegova likovna govorica je prepoznavna, vizualno izrazita ter napolnjena z značilno kritičnostjo, ironijo, satiričnostjo, a prepletena z optimizmom, hudomušnostjo in veseljem. Temelji na nazorno uporabljeni in obravnavani risbi, izdelani v tehniki svinčnika, oglja, tuša in pastela. Umetnik gradi risbo na močno izraženi črti, kjer sosledje podob vedno znova ohranja občutenje navidezne preprostosti in logičnosti likovnega jezika.

Tatjana Pregl Kobe: *13. Slovenski bienale ilustracije*

Na naslovnici je nagrajena ilustracija Milana Eriča iz knjige *Kaj je zeleno in leti po zraku? Upodobitve ugank Ljubljanskih osnovnošolcev*, Založba ZDSLJU, 2016.

Ko zatirane_i spregovorijo z avtentičnim glasom, je ta lahko v večinski kulturi tudi konflikten, neprijeten in celo tuj. Ta občutek tujosti pa je gotovo tudi nekaj, kar žene literarno in umetniško ustvarjanje nasploh.

Suzana Tratnik: *S svojim glasom: napetost med avtonomijo in heteronomijo*

Ilustracija z različnimi površinami je izjemno pomembna za čim bolj realno doživetje slepega bralca. V tem pogledu smo omejeni na unikatne pristope in ročno oblikovanje, kar zahteva precej časa in motoričnih spretnosti, zato tovrstni projekti za založnike niso privlačni. Vseeno pa si snovalci Zbirke *Potipaj me* prizadevamo vsaj delno zapolniti vrzel pri pomanjkanju tipnih slikanic za slepe in visoko slabovidne otroke.

Aksinja Kermauner in Jerneja Herzog:
Zakovitosti likovnega jezika pri oblikovanju tipnih slikanic

Bila je to dolga ilustratorska pot premagovanja samozadanih omejitev, umetniška iniciacija in ustvarjalno zorenje z življenjskim spoznanjem ali dvema. V temnih časih, ki sem jih preživeljal s plemeni iz knjige in z Njo, sem celo ukrotil nekaj osebnih demonov in ob tem odkril povsem samosvoj likovni jezik, ki ga je možno razvijati naprej.

Jure Engelsberger: *Iniciacija v prvotnost ali kako ilustrirati najtežji roman*

OTROK IN KNJIGA

REVIJA ZA VPRAŠANJA MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI,
KNJIŽEVNE VZGOJE IN S KNJIGO POVEZANIH MEDIJEV

*The Journal of Issues Relating to Children's Literature,
Literary Education and the Media Connected with Books*

104

OTROK IN KNJIGA izhaja od leta 1972. Prvotni zbornik (številke 1, 2, 3 in 4) se je leta 1977 preoblikoval v revijo z dvema številka na leto; od leta 2003 izhajajo tri številke letno.

The Journal is Published Three-times a Year in 700 Issues

Uredniški odbor/*Editorial Board*: dr. Meta Grosman, mag. Darja Lavrenčič Vrabc, Maja Logar, Tatjana Pregl Kobe, dr. Gaja Kos, dr. Barbara Pregelj, dr. Peter Svetina in Darka Tancer-Kajnih; iz tujine: Gloria Bazzocchi (Univerza v Bologni), Juan Kruz Igerabide (Univerza Baskovske dežele), Dubravka Zima (Univerza v Zagrebu)

Glavna in odgovorna urednica/*Editor-in-Chief and Associate Editor*: Darka Tancer-Kajnih

Sekretar uredništva/*Secretar*: Robert Kereži

Redakcija te številke je bila končana avgusta 2019

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji

Prevodi sinopsisov: Marjeta Gostinčar Cerar

Lektoriranje: Darka Tancer-Kajnih

Izdaja/*Published by*: Mariborska knjižnica/*Maribor Public Library*

Naslov uredništva/Address: Otrok in knjiga, Rotovski trg 6, 2000 Maribor, tel. (02) 23-52-100, telefax: (02) 23-52-127, elektronska pošta: darka.tancer-kajnih@mb.sik.si in revija@mb.sik.si spletna stran: <http://www.mb.sik.si>

Uradne ure: v četrtek in petek od 9.00 do 13.00

Revijo lahko naročite v Mariborski knjižnici, Rotovski trg 2, 2000 Maribor, elektronska pošta: revija@mb.sik.si. Nakazila sprejemamo na TRR: 01270-6030372772 za revijo *Otrok in knjiga*

Vključenost v podatkovne baze:

MLA International Bibliography, NY, USA

Ulrich's Periodicals Directory, R. R. Bowker, NY, USA

EBESCO Publishing, Inc.

SIMPOZIJ

MED INDIVIDUALNOSTJO IN DRUŽBENOSTJO

Idejno in vsebinsko zasnovo simpozija Med individualnostjo in družbenostjo, ki je potekal 15. 5. 2019 v Knjižnici Otona Župančiča v Ljubljani, je pripravila Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo Mestne knjižnice Ljubljana. Usmerjen je bil v raziskovanje razpetosti med posameznikom in družbo. Ta aktualna problematika se med drugim zrcali tudi v sodobnih domačih in prevedenih večnaslovniško zastavljenih književnih delih. Simpozij je sledil rdeči niti letošnjega, 47. cikla Strokovnih sred¹, ki se posveča bralnim izhodiščem posameznika v okviru možnosti, ki jih strokovno izhodišče mladinskega knjižničarstva »prava knjiga pravemu bralcu ob pravem času« ponuja danes.

O simpozijiski temi so razpravljale prepoznavne družbenoangažirane pisateljice Janja Vidmar, dr. Cvetka Sokolov, mag. Suzana Tratnik, likovna umetnica Samira Kentrić, literarna kritičarka in kulturna novinarka Maja Šučur, sociologinja in antropologinja Nika Kovač, študentka prava Kristina Krajnc, filozof in sociolog Filip Muki Dobranič. Zadnji trije referenti so bili predstavniki mlade generacije, družbeni aktivisti in prostovoljci ali promotorji različnih področij umetnosti v družbi. Uvodna referata sta pripravila dr. Mirjana Ule in Slavko Pregl. Na simpoziju je tako sodelovalo 10 referentov z različnih strokovnih področij. Med njimi so v strokovni javnosti že zelo prepoznavna avtorska imena, pa tudi mladi, s katerimi je MKL na tem dogodku sodelovala prvič. Eni in drugi mlade nagovarjajo k druženju s kakovostnimi knjigami in avtorji in jih z različnimi dogodki spodbujajo k razmisleku o svobodi, umetnosti, sodobnem svetu, mestu mladega človeka v njem in iskanju realnih možnosti, ki bi vodile k večji pravičnosti in enakopravnejši družbi.

Udeležence sta z nagovoroma pozdravili direktorica MKL mag. Teja Zorko in mag. Tilke Jamnik, predsednica Slovenske sekcije IBBY. V imenu Pionirske je z referatom sodelovala mag. Darja Lavrenčič Vrabc, ki je bila tudi moderatorica simpozija.

Simpozijiski prispevek Pionirske je izpostavil kontroverzne vidike mladinske literature v pomenu napetosti, ki vznikajo ob trku med individualnostjo in družbenostjo. To nasprotje se razrašča v številna vprašanja in dileme, kadar individualno

¹ Strokovne srede so nacionalni projekt izobraževanja mladinskih in šolskih knjižničarjev ter širše zainteresirane strokovne in laične javnosti, ki jih zanima vzgoja za kakovostne mladinske knjige in kakovostno branje. Potekajo v organizaciji Pionirske – centra za mladinsko književnost in knjižničarstvo vsako drugo sredo v mesecu.

na sebi lasten, izviren način, hote ali nehote, preizkuša meje konvencij in družbenih postulatov ter ruši tabuje in stereotipe, ki so globoko vpeti v družbeno tkivo.

Pionirska je ob tem dogodku pripravila tudi bogat spremljevalni seznam mladinskih literarnih del, ki jih je razporedila v dva sporočilno nasprotujoča si izbora:

- dela, ki utrjujejo družbeno konvencionalnost in poglobljajo konformizem ob pomoči različnih oblik potrošništva, kjer ima pomembno vlogo tudi sodobna informacijska tehnologija (seksizem, stereotipne spolne vloge, narcisoidnost, priljubljenost, dobrodelnost, mladost in lepota, tekmovalnost, borbenost, agresivnost, uspešnost ipd.).
- družbenokritična besedila, ki izhajajo s stališča nestrinjanja z »reševanjem«
trenutno najbolj perečih družbenih problematik (odnosa sodobne družbe do mladih, kulture, intelektualne svobode, posameznika do izbire, vprašanja smisla, človečnosti, človekovih pravic, svobode izrekanja, enakih možnosti, perspektive participacije in družbene vključenosti ter odnosa do smrti, staranja, tujosti, drugačnosti ipd.).

S seznamom literature, ki podpira razmislek o simpozijskem naslovu, smo opozorili tudi na tisti vidik kontroverznega v mladinski literaturi, ki povzroča neprizanesljive in polemične odzive na njena včasih tudi brezobzirno odkritosrčna sporočila. To so lahko kritična nestrinjanja bolj ali manj vplivnih družbenih skupin (staršev, strokovnjakov, inštitucij ...), ki vzbujajo različne, tudi zgrožene odmeve v javnosti.

Ker smo se v prispevku osredotočili na prevedeno mladinsko leposlovje, o izvirnem slovenskem pa so spregovorili avtorji sami, smo kot primer izpostavili poučna sporočila Ameriškega bibliotekarskega združenja. Ta v okviru Urada za intelektualno svobodo (OIF) od leta 2001 objavlja sezname 10 najbolj »spornih/prepovedanih«
knjig, da bi javnost seznanili s cenzuro v knjižnicah in šolah in opozorili na prepovedane, s knjižnih polic in učnih programov umaknjene leposlovne knjige za otroke, mlade in mlade odrasle/odrasle. Na njih so se znašla tako klasična kot sodobna dela, slikaniške izdaje, fantastika, humor ipd., njihova verodostojnost pa je bila izpodbijana iz različnih (včasih tudi nenavadnih) razlogov (žaljivega jezika, starosti neprimerne ali sporne vsebine, zaradi izpostavljene spolnosti, nasilja, homoseksualnosti, samomorilnosti, okultnih ali satanističnih tem, verskih ali ideoloških stališč ...).

V reviji so objavljeni vsi pisno oddani prispevki.

Between individuality and sociality (symposium)

The idea and contentual concept of the symposium titled *Between individuality and sociality*, held on May 15, 2019 in the Oton Župančič Library in Ljubljana, was prepared by the Pionirska – Centre for Children's Literature and Librarianship of the Ljubljana City Library. The symposium was focused on the research of dichotomy between individual and society. This currently very relevant topic is also reflected in contemporary domestic and translated literary works, addressed to different categories of readers.

There were 10 participants from different fields of expertise at the symposium: socially engaged writers, visual artist, literary critic and journalist specialized in culture, sociologist and anthropologist, law student, philosopher and sociologist. Some of them are already established names in expert public, for some this event was their first cooperation with the Ljubljana City Library. Both groups are active in promoting quality books and authors for the young; by organizing

different events they try to stimulate them to reflect upon issues like freedom, art, contemporary world, the status of young people in this world, as well as to search for real solutions leading to greater justice and more equal society.

At this occasion Pionirska also prepared a rich accompanying list of children's literature, divided into two opposing groups with regard to their message to young readers:

- works promoting social conventionalism and deepening conformism through different forms of consumership with the significant role of contemporary information technology (sexism, sexual stereotypes, narcissism, popularity, charity, youth and beauty, competitiveness, combativeness, aggression, success ... etc.).
- socially critical texts, based on the viewpoint of disagreeing with the way currently most pressing social problems are being "solved" (contemporary society's attitude towards the young, culture, intellectual freedom, individual freedom of choice, issues of sense, humanity, human rights, freedom of speech, equal chances, participation and social inclusion, along with attitude towards death, ageing, strangers, otherness etc.)

The magazine brings all the papers, submitted in the written form.

Darja Lavrenčič Vrabec

Darja Lavrenčič Vrabec

Mirjana Ule

ŽIVLJENJSKI SVETOVI MLADIH V ČASU, KI POZABLJA NA MLADE

Sociokulturno osamosvajanje mladine ni samo po sebi razumljivo. Je rezultat kompleksnih družbenih dogajanj in pogajanj. Mladost je odvisna od stanja duha v družbi. Predvsem množičen vstop v izobraževanje ter odsotnost iz delovnega procesa sta v drugi polovici dvajsetega stoletja omogočila večjemu delu mladih poseben čas in prostor za osamosvajanje in oblikovanje lastne kulturne in generacijske zavesti.

V zadnjih desetletjih pa je v razmerju med mladino in družbo prišlo do velikega preobrata. Neokonservativizem in neoliberalizem razbijata solidarnostne institucije v družbi, ki niso zasnovane na jasni logiki dobička in izgub, tako tudi »podporno mrežo« mladinskih kultur in družbenih gibanj. Namesto iskanja rešitev življenjskih dilem in problemov mladih na ravni družbe so jim ponujeni nadomestki rešitev, kot so podaljševanje šolanja, produkti novih informacijskih tehnologij in drugi potrošni izdelki, ki jih potiskajo v podaljšano otroštvo ter odvisnosti in beg v medijsko popularizirane mladinske življenjske stile.

Tisto, kar je v vsej tej zgodbi še posebej problematično, je naraščanje delitev med mladimi. Nimajo vsi mladi dostopa do priložnosti, ki se ponujajo njihovi generaciji. Če digitalno omreženje sveta proizvaja novo obliko generacijske in kulturne homogenizacije mladih, pa močno opazne razlike in neenakosti v življenjskih situacijah ter življenjskih priložnostih proizvajajo velike lome med mlado generacijo, te pa vodijo do eksplozivnih napetosti med mladimi.

Uvod

Kaj je mladost? Je to življenjska doba ali stanje duha in telesa, neodvisno od starosti? Je skupek fantazij, ki vodijo naše odraščanje, ali resen napor, da bi našli sami sebe in se umestili v svetu? Mladost je družbeni konstrukt, je vmesno obdobje med otroštvom in odraslostjo in je odvisna od pripoznanja odraslih. Odrasli pa imamo pogosto protisloven odnos do mladosti in mladih. Opevamo mladost in obenem ne zaupamo mladim. Mladost je odvisna od stanja duha v družbi. Je odvisna od tega, kakšno sedanjost živimo in kakšno prihodnost želimo. Mladost predstavlja za mladega človeka domeno fantazem in projekcij v prihodnje življenje, ki pa so nujne, zato da sploh prenese nasprotja in konflikte, ki jih povzročča prehod v odraslost. Prav ta dejstva vplivajo na to, da je mladost silno občutljivo življenjsko obdobje.

Toda v mladost investirajo svoje fantazije in želje tudi odrasli, saj tudi odrasli potrebujejo »spominjanje na mladost«, zato da si, kot v neki kontrastni sliki, utrdijo lastno odraslost. Predstave, želje, strahovi, upi, ki jih tako mlad človek, ki odraščča,

kot drugi okrog njega in razne institucije investirajo v mladost, so torej vse kaj drugega kot gole iluzije. So primerno sredstvo in material, s katerim se gradi stvarnost človekovega življenja. Shakespearova misel »iz take smo snovi kot sanje« dobro ponazarja človeško situacijo v mladosti.

Oblikovanje vrstniške skupnosti in mladinske kulture

Oblikovanja posebnega življenjskega sveta mladih je tesno povezano z razvojem modernih družb. Mladost je v moderni družbi postala družbeno regulirano življenjsko obdobje prehoda posameznika iz otroštva v odraslost. Postala pa je tudi poseben *socialni* prostor, kjer se mladi na poseben način oblikujejo, povezujejo, ustvarjajo posebne oblike kulture in socialnih odnosov. Mladost je postala neke vrste moratorij pri prehodu v odraslost, kjer imajo mladi čas za oblikovanje svoje osebnosti, življenjskih in vrednotnih orientacij. Predvsem množičen vstop v izobraževanje ter odsotnost iz delovnega procesa je omogočila večjemu delu mladih poseben čas in prostor za osamosvajanje in oblikovanje lastne kulturne in generacijske zavesti.

Prav zaradi podaljševanja izobraževanja je mladina v drugi polovici dvajsetega stoletja iz nekega vmesnega obdobja med otroštvom in odraslostjo ustvarila svoj svet, ki ga odrasli ne morejo več usmerjati, nadzorovati ali si ga prisvajati. Naj se zdi to še tako vsakdanja stvar, pa je konstrukcija mladinskih svetov poglaviten sociokulturni dosežek mladih v drugi polovici dvajsetega stoletja.

Mladinske kulture so predvsem v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja postale pomembne institucije socialnega uravnavanja življenjskega sveta mladih. Utrdile so socialne in kulturne povezave med mladimi in jim pomagale v vsakdanjem obvladovanju problemov odraščanja. Raziskovalci so celo ugotavljali, da *mladi jemljejo socializacijo v svoje roke* (Brake 1983; Ule 1988). Na pomembnost in samostojno vlogo v odraščanju mladih so opozarjale predvsem naslednje značilnosti mladinskih kultur:

- Usmerjenost mladih k svojim vrstnikom:
v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja so mladinska gibanja celo skovala geslo »Ne zaupaj nikomur nad 30 let«, ki je postalo zelo popularno. Ena od posledic delovanja mladinskih kultur je bilo tudi vse bolj zgodnje osamosvajanje mladih od staršev.
- Ustvarjanje svojega lastnega komunikacijskega in medijskega prostora mladih: mladi so začeli ustanavljati posebne mladinske medije (od grafitov do »underground« revij, radijskih postaj, videoprodukcije), preko katerih so komunicirali ali polemizirali s prevladujočimi ideologijami odraslih, sporočali svoja občutja.
- Mladi so razvili močne simpatije do marginalnih skupin in manjšin: skoraj vse družbeno marginalizirane skupine (od etničnih manjšin do skupin z drugačnimi spolnimi praksami, gibanj za različne državljske pravice, ženskih gibanj) so žele veliko simpatij in vsaj simbolično podporo med mladimi. Konec koncev so mnogi mladi sami sebe opredeljevali kot marginalizirano družbeno skupino s svojimi interesi in potrebami.

Proces osamosvajanja in izoblikovanja življenjskega sveta mladih je združeval številne pomembne sociokulturne spremembe, ki so močno vplivale na dogajanje in kulturo urbanega življenja v drugi polovici dvajsetega stoletja: detabuizacijo

spolnosti, liberalizacijo medspolnih, družinskih in generacijskih odnosov, razvoj mladinskih civilnodružbenih pobud in gibanj, razvoj nove politične kulture ter novih življenjskih in vrednotnih usmeritev. Odpor mladine do avtoritet in prevladujočih ideologij, institucij se je v praksah mladih povezal s prizadevanji za družbene spremembe. Te spremembe so konec šestdesetih let in v sedemdesetih letih pripeljale do potrebe po družbeni in politični emancipaciji mladih, ki se je javno prezentirala predvsem s študentskimi in novimi družbenimi gibanji, katerih akter so bili mladi.

Od mladinskih kultur k individualizaciji vsakdanjega življenja

Šestdeseta in sedemdeseta leta so bila v Evropi in Sloveniji torej obdobje naglega vzpona in kvalitativne rasti urbane mladinske kulture, povečane emancipacije in samozavesti mladih. Osemdeseta leta so bila obdobje razširitve in razčlenjanja mladinskih kultur na celo vrsto alternativnih scen. Od devetdesetih let dalje pa raziskave beležijo upad avtonomne mladinske kulture in alternativnih družbenih gibanj ter povečanje družbene anomalije mladih.

Potem ko je napredujoči proces zoževanja socialne države od devetdesetih let dalje preložil večino stroškov za družbeno reprodukcijo od države nazaj na družine, so se tudi možnosti ekonomskega osamosvajanja znatno skrčile. Namesto iskanja rešitev življenjskih dilem in problemov mladih na ravni družbe so jim bili ponujeni nadomestki rešitev, kot so podaljševanje šolanja, produkti novih informacijskih tehnologij in drugi potrošni izdelki, ki jih potiskajo v podaljšano otroštvo ter odvisnosti in beg v medijsko popularizirane mladinske življenjske stile. To je okvir, v katerem se je dogajala družbena in politična rekonstrukcija mladih v Sloveniji in drugod po Evropi in svetu v zadnjih desetletjih.

Ideologija neoliberalizma je odtrgala mlade od »velikih tem« in družbenih spopadov dvajsetega stoletja, kot so mir, ekologija, alternativna ekonomija in politika. Namesto tega so se sicer pojavile nove teme, kot so obrat vase, zasebnost, zdrav življenjski slog, uporaba novih tehnologij. Tu ne moremo pričakovati kakšnega večjega udejstvovanja ali socialnega preboja mladih. Predvsem novi družbeni sistem ni več potreboval mladine kot posebnega simbolnega predstavnika družbe. Mladi so brez svojih političnih predstavnikov imeli le malo glasu v javnosti in političnem življenju. Temu ustrezno se je zmanjšal tudi njihov družbeni pomen. Namesto emancipirane mladosti živijo mladi podaljšano otroštvo pod okriljem družine. Starši postanejo največji zaupniki otrok, vrstniki pa tekmeči za omejene dobrine (mesta v zaželenih šolah, delovna mesta) (Ule 2008).

Zabrisale so se razlike med avtentičnimi mladinskimi kulturami in tržno vsiljenimi kulturnimi smernicami, ki jih mladim vse bolj agresivno posredujejo in vsiljujejo trg ter mediji, zato se je pomensko izpraznil tudi pojem mladinska kultura. Življenjski stili niso več avtonomni produkt mladinske inovacije, ampak so pogosto prevzeti potrošniški stili, ki jih trg vsili mladim. Vzporedno s pravimi scenami se začnejo formirati psevdoscene (npr. resničnostni šovi na TV) ali virtualne scene preko elektronskih medijev, kjer posamezniki vstopajo in sodelujejo v navideznem svetu.

Na mladih svet stoji! Ali res? Ali še?

Kako pa se najnovejša mlada generacija, poimenovana tudi »milenijci«, odziva na spremenjene družbene razmere in pogoje? Kot kažejo empirične raziskave v Sloveniji in drugod po Evropi, zelo drugače kot prejšnje generacije. Kljub spremenjeni vlogi mladih in težjemu prehodu v odraslost med mladimi v novem tisočletju narašča zadovoljstvo z lastnim življenjem (Ule, Živoder 2018). Po podatkih Urada za statistiko RS, ki povzema ugotovitve Eurobarometra, je bilo v letu 2013 s svojim življenjem na splošno zadovoljnih 80 % mladih med 16. in 29. letom (SURS 2016). Tudi raziskave Slovenskega javnega mnenja iz zadnjih let poročajo o visoki stopnji zadovoljstva z življenjem in optimizma mladih (SJM 2015). Mladi do 30. leta so med vsemi starostnimi kategorijami prebivalstva v Sloveniji najbolj srečni in zadovoljni z življenjem.

Ti podatki terjajo podrobnejšo razlago tudi zato, ker do podobnih ugotovitev prihajajo tudi raziskovalci mladine drugod po svetu. Podoben trend kažejo npr. podatki kanadskih raziskav iz leta 2014 in 2015. Tudi v tej raziskavi, izvedeni na vzorcu mladih od 14 do 25 let, prevladuje optimizem. 81 % mladih v starosti od 14 do 25 let iz leta 2014 in 80 % iz leta 2015 se je na vprašanje »Ali bi sebe opisali kot osebo, ki je optimistična ali pesimistična«, izjasnilo za optimiste (Simpson 2015). Podobno ugotavljajo nemški raziskovalci v Shellovih raziskavah nemške mladine, ki jih neprekinjeno izvajajo že od šestdesetih let prejšnjega stoletja. Tudi nemška mladina ni bila še nikoli po drugi svetovni vojni tako optimistična (Albert idr., 2016).

Za novo generacijo mladih je značilen pragmatični realizem. Odraščajo v obdobju globalne preobrazbe sveta, ki so jo sprejeli in se ji prilagodili na način, da zmanjšujejo svoje aspiracije in želje na nivo možnega. Važna jim je kvaliteta življenja in odločili so se za taktiko ali-ali: ali samorealizacija v delu ali v prostem času, ali kariera ali družina. (Ule, Živoder 2018). V ospredju življenjskih in vrednotnih orientacij mladih so potreba po varnosti, ugodju, kvaliteti vsakdanjega življenja. Vrednotni sistem individualizacije vsebuje zametke nove etike, ki sloni na »dolžnostih do samega sebe«. To se zdi popolno nasprotje tradicionalni etiki, ki je slonela na dolžnostih do drugih in do družbe kot celote.

Spremembe vrednotnih usmeritev mladih se bistveno odražajo v vseh treh poglavitnih področjih življenja: zasebnosti, poklicnem delu in javnosti/politiki. Najprej morajo preizkusiti odnose, preden se zavežejo starševstvu. Ta premik od zakona kot institucije k zakonu kot odnosu kaže, da se je spremenil bistveni del kulture odnosov, ki se kaže v svobodi izbire. »Včasih so se mladi spoznali, se poročili in imeli otroke. Danes preprosto živijo skupaj« (Wilkinson 1997: 90). Velika privlačnost skupnega zunajzakonskega življenja pomeni tudi, da se je razparala zadruga med zakonom in starševstvom.

Kot so se spremenili odnosi v družinskem življenju, tako se je spremenil tudi odnos mladih ljudi do dela. V preteklosti je posameznik vstopil v podjetje s predpostavko, da bo tam ostal vse življenje. Danes so mladi sprejeli fleksibilnost ne samo kot objektivno dejstvo, ampak kot del svoje identitete – do nadaljnjega. Predvsem pa danes mladi želijo delo, ki jim omogoča ugodno ravnotežje z zasebnim življenjem (Ule 2008).

Stara in navidezno večna shema: več prihodkov, več kariere, več porabe, se ruši. Na njeno mesto stopajo nove prioritete, ki so pogosto težko prepoznavne, v katerih pa stopajo v ospredje nematerialne dobrine Boj za gmotne dobrine že spodjeda boj

za delitev težje dostopnih nematerialnih dobrin, ki se jih ne da meriti z denarjem, kot so odnosi, (prosti) čas, delo na sebi, samouresničevanje (Wilkinson 1997). Te vrednote pridobivajo pomen.

Eno izmed možnih teoretskih razlag prilagajanja nove mlade generacije na obstoječe družbene razmere dobimo v novi teoriji družbe, ki jo je v svoji zadnji knjigi razvil znan nemški sociolog Ulrich Beck (2016). Beck pravi, da danes sociologija ne more več pojasniti dogajanj v svetu s pojmom družbene spremembe, saj imamo po njegovem mnenju opravka s preobrazbo sveta. Družbene spremembe se nanašajo na permanentne transformacije, pri čemer bazične strukture, ki jih podpirajo, ostajajo konstantne. Preobrazba nasprotno destabilizira te strukture in temeljne gotovosti moderne družbe. Maje družbene konstante dosedanje eksistence in razumevanja sveta. Odpira možnost za nastop nepričakovanih dogodkov, ki se pojavljajo kot stranski učinki političnega in ekonomskega upravljanja sveta (npr. valovi beguncev in azilantov, teroristični napadi, katastrofalne vremenske spremembe, finančne krize, grožnje totalnega digitalnega nadzora).

Zato vsi tisti, ki imamo izkušnje iz prejšnjih svetov, doživljamo to preobrazbo kot šokantno. Današnja generacija mladih je že vrojena v to družbeno preobrazbo in odrašča v njej. Tu ne gre več za socializacijo v klasičnem pomenu besede, temveč za individualno in kolektivno učenje novih oblik in koordinat komuniciranja in skupnega življenja. Mladi so privzeli tehnološke in kulturne dosežke pozne moderne kot sestavino svoje »druge narave«. Razvili so sposobnosti, ki jim omogočajo upravljanje z življenjem, ki je polno sprememb, protislovij, negotovosti. Starejši v tem soočanju zaostajamo, ali kot pravi Beck: »Starejše in mlajše generacije so sicer sodobniki, vendar ne živijo v 'istem času'.« (Beck 2016: 192).

Nove delitve med mladimi; zmagovalci in poraženci

To, kar je v vsej tej zgodbi problematično, je naraščanje delitev med mladimi. Nimajo vsi mladi dostopa do priložnosti, ki se ponujajo njihovi generaciji. Mnogi se srečujejo z ovirami in te ovire se kopičijo predvsem pri socialno prikrajšanih mladih. Če digitalno omreženje sveta proizvaja novo obliko generacijske in kulturne homogenizacije mladih, pa močno opazne razlike in neenakosti v življenjskih situacijah ter življenjskih priložnostih proizvajajo velike lome med mlado generacijo, te pa vodijo do eksplozivnih napetosti med mladimi.

Po podatkih Evropske komisije je približno 20 % mladih v EU s slabimi možnostmi za prihodnost ali celo brez njih (Evropska komisija 2016). Poročilo EU navaja, da so nekateri mladi vse bolj izključeni iz socialnega in političnega življenja. Povečal se je razkorak med tistimi mladimi, ki lahko izbirajo med možnostmi in priložnostmi, ki jih ponuja sodobna informacijska družba, in onimi mladimi, ki se neprestano srečujejo z izkušnjami izključevanja in marginalizacije. Oblike začasnih in prekarnih zaposlitev in vmesnih obdobj nezaposlenosti izpostavljajo te mlade tveganju daljnoročne revščine.

Raziskave mladine v EU ugotavljajo, da pri socialno ogroženih in marginaliziranih mladih ni optimizma. Pri njih prevladuje visoka stopnja socialnih frustracij, tesnobe, jeze in agresije. Najvišja stopnja pesimizma med mladini v Evropi je v državah, ki jih bremeni ekonomska kriza, po ugotovitvah raziskav EU je tudi v Franciji pesimizma med mladimi več. Tiste in tisti, ki začenjajo svoje življenje z

manj priložnostmi, so v nevarnosti, da se jim kopičijo razne oblike prikrajšanosti. Pri njih so prisotna visoka tveganja marginalizacije, življenjske pasivnosti in popolne odpovedi. Tragični dogodki iz zadnjih let nas opominjajo na to, da socialno izključevanje mladih lahko privede do radikalizacije in nasilnega ekstremizma.

Porast negotovosti, socialne izključenosti in revščine med mlado generacijo ni le lokalni, regionalni ali državni pojav. Je svetovni fenomen, vendar z različnimi oblikami v različnih okoljih. To pa povzroča naraščanje konfliktov med mladimi iz bogatih predelov sveta ter mladimi iz revnih predelov. Prvi se srečujejo z materialnim nazadovanjem po dolgem obdobju rasti življenjskega standarda. Drugi, spodbujeni s podobami iz premožnega sveta, želijo doseči svoj delež v svetovnem obilju.

Zaključek

Nove generacije mladih živijo v tržno bombardiranem in poblagovljenem okolju, ki je povsem drugačno, kot so bila okolja prejšnjih generacij. Mladost ne pomeni več relativno neobremenjenega obdobja življenja, obdobja učenja in pripravljanja na življenje, eksperimentiranja z različnimi izkušnjami, samopreizkušanja. Izobrazba, diplome so v teh okoliščinah sicer nujni pogoji, vendar niso garant za zaposlitev, kariero. Mladi so obremenjeni z nerešenimi vprašanji o prihodnosti (Ule 2008).

Vrednotne in življenjske orientacije mladih so se zelo spremenile tako v primerjavi s prejšnjimi generacijami mladih kot v primerjavi s starejšimi generacijami. Stari starši sodobne generacije so bili še zavezani vrednotam delavnosti, pridnosti in skupnostnim vrednotam. Njihovim staršem so bile kot pglavitne življenjske vrednote posredovane vrednote izobraževanja in potrošniške mentalitete. Vendar v sodobni družbi, ki jo z vseh strani ogrožata prekarnost in nezaposlenost, niti dobra izobrazba ni več vstopnica za življenjski uspeh. Zato je nova generacija mladih že od staršev dobila sporočilo, da je važna osebna sreča, kvaliteta življenja in zadovoljstvo z življenjem.

V takšnem svetu se zdi smiselno, da ne delamo daljnoročnih načrtov ali investicij v prihodnost, da se ne vežemo premočno na kak posamezni kraj, skupino ali ljudi, celo ne na lastno identiteto. Danes je modro, če ne skušamo načrtovati prihodnosti in ne iščemo poroštev zanj. Drugače povedano, življenjska previdnost danes pomeni izogibanje zavezanostim. Takšna drža nam omogoča, da smo fleksibilni, prilagodljivi in odprti za menjave življenjskih načrtov, za opuščanje nečesa in začenanje nečesa drugega. Takšna drža predstavlja »racionalno prilagoditev« na nove življenjske okoliščine.

Zanimivo je, da se odrasli ne vznemirjajo zaradi odsotnosti mladih iz javnega življenja, da se ne vznemirjajo, ker se investicije v znanje in izobraževanje mladih izgublajo. Ob tem pa tako mladi kot odrasli pozabljajo, da se odrasli s svojimi načrti in početjem pogosto neusmiljeno in brez pomislekov zajedajo v prihodnost mladih. Že posledice globalne ekološke in ekonomske krize, ki smo jo povzročili odrasli, bodo omejevale in obremenjevale še veliko prihodnjih generacij. Zdajšnje generacije odraslih tako izrabljajo prihodnost mladih. Vsekakor je upravičena zahteva, naj imajo prihajajoče generacije enake možnosti za prihodnost, kot so jih imele prejšnje. O tem ni doseženo nobeno javno soglasje in še manj skupna zaveza vseh generacij za ohranjanje naravnih in človeških virov za prihodnje generacije.

Literatura

- Matthias Albert, Klaus Hurrelmann, Gudrun Quenzel, 2016: *Jugend 2015. 17. Shell Jugendstudie*. Hamburg: Fischer Verl.
- Ulrich Beck, 2016: *The Metamorphosis of the World*. Cambridge: Polity.
- Mike Brake, 1983: *Sociologija mladinske kulture*. Ljubljana: KRT.
- Sean Simpson (ur.), 2015: *RBC Youth Optimism Survey*. Toronto: Ipsos Reid. Dostopno na: http://www.rbc.com/community-sustainability/_assets-custom/pdf/2015-RBC-Youth-Optimism-Survey.pdf (15. 8. 2017).
- Mirjana Ule, 1988: *Mladina in ideologija*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- –, 2008. *Za vedno mladi? Socialna psihologija odrasčanja*. Ljubljana: Založba FDV
- Mirjana Ule, Andreja Živoder, 2018: Mladi spreminjajo vsakdanji svet. V: Mirjana Ule, Tanja Kamin in Alenka Švab (ur.). *Zasebno je politično: kritične teorije vsakdanjega življenja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV. 180–198
- Helen Wilkinson, 1997: Auf Reisen jenseits der Heimat. Entsteht eine neue Ethik individueller und sozialer Verantwortung? V: U. Beck (ur.), *Kinder der Freiheit*. Frankfurt/M: Suhrkamp. 85–123.

Viri

- European Commission, 2016: *EU Youth Report 2015*. Dostopno na: http://ec.europa.eu/youth/library/reports/youth-report-2015_en.pdf (15. 8. 2017).
- Slovensko javno mnenje (SJM), 2015: Ljubljana. Fakulteta za družbene vede. Center za raziskovanje javnega mnenja.
- Statistični urad Republike Slovenije (SURS), 2016: *Mladi v Sloveniji na splošno zadovoljni s svojim življenjem*. Dostopno na: <http://www.stat.si/statweb/prikazi-novico?id=5345&idp=17&headerbar=15> (18. 8. 17).

Slavko Pregl

KAM SO IZGINILA DVORIŠČA?

Nedavno sem na boljšem trgu v Ljubljani naletel na knjižico Karla Široka *Trije bratje in trije razbojniki* z ilustracijami Gvida Birolle. Izšla je pri Mladinski knjigi leta 1951. Knjiga je bila ena prvih, ki sem jo kot smrkavec prebral in kajpak me je ponesla v tiste čase.

Pri nas doma smo bili trije bratje; kljub občasnim poskusom bi rekel, da razbojniki nismo bili nikoli. Bili smo, v petčlanski družini z eno samo plačo, redni kupci knjig in naročniki *Cicibana*, *Pionirskega lista*, Čebelice, Sinjega galeba in Kondorja. Knjige so bile verjetno navdih najmlajšemu bratu, ki je kdaj iz varne razdalje vzkliknil: »Pri nas doma je kot v klasičnih slovenskih pravljicah! Oče ima tri sinove, prva dva sta bedaka, najmlajši pa je pameten.«

Če izvzamem šolo, s katero – razen pri telovadbi – nikoli nisem imel težav, so ob družini za mularijo tistega časa tekli najpomembnejši vzgojni in za življenje pripravljalni procesi na dvorišču pred našim blokom. Tam smo se družili otroci delavcev, uslužbencev in prodajalk, obrtnikov, župana občine, pa otroci zelo vernih staršev in tistih, ki jim Bog ni pomenil veliko. Skupaj smo razbili kakšno šipo in kakšen nos, rabutali sadje, nešteto potolkli kolena in strgali hlačnice, v bližnjem gozdu iskali zaklade in borovnice. Ob poletnih večerih so nam starejše punce pripovedovale vsebine knjig, ki so jih prebrale. Bili smo prisrčna, iskrena skupnost, po svojih močeh smo si pomagali.

Vsi smo vedeli, kaj bi radi postali. Končali smo ustrezne šole. Pipi je postal elektroinženir, Franci ravnatelj osnovne šole, Mirko profesor na fakulteti, Babi lastnica prodajalne očal, Tone zelo iskani klepar, Stanko tapetnik, Živko mladinski aktivist, Mišo glasbenik, mene je zaneslo v pisanje... prav vsi smo brez težav dobili službe. Svet je deloval urejeno in smiselno. Strahu, kaj bo z nami jutri, nismo poznali.

V takem času temeljijo moja prva literarna dela, ki jih strokovnjaki uvrščajo v realistično prozo. Sam se kot ekonomist z literarno teorijo nikoli nisem ukvarjal. Seveda gre za določeno razliko med mulcem, ki ravnokar izginja iz kakšne svoje pustolovščine, in teoretikom, ki ga opazuje iz daljave. Vsak mulc ima neskončno razvito domišljijo in obilico vsakršnih sanj, tako da za svoja duhovna popotovanja ne potrebuje čarobnih pošasti ali dražestnih vil. Zanj je večji in bolj življenjski izziv priti mimo razkačenega hišnika, nerazpoložene učiteljice, vročekrvnega brata ali sovražnega soseda, kot premagati hudobnega čarovnika ali divjega zmaja. Mora se tudi znosno neumno obnašati, kadar se ob osebku nasprotnega spola pojavijo kakšna

zardevajoča čustva. Jaz dekletom in fantom, ki berejo moje knjige, za lajšanje težav ponujam v humor zavite strpnost, spoštljivost in razumevanje. Tone Partljič je nekoč izjavil, da v mojih delih star(ej)ši niso sovražniki otrok, da so normalni ljudje, da včasih sicer v malo trših oblikah, a vseeno na svoj način ljubeče skupaj živijo svoja vsakršna življenja. Vesel sem, da je to opazil. Ampak Tone je itak človek, od katerega bi se vsi lahko učili tople človečnosti.

K sreči so okusi različni in zato lahko, in naj, cveti tisoč literarnih cvetov, tistih v svetlih, rožnatih in tudi črnih barvah. V mladinski literaturi so se sčasoma začele gostiti trde zgodbe tretjega tisočletja: od nasilja v družini in na mejah, do brezupa kakšnega odraščanja in dvoličnega cinizma družbe do mlade generacije. A ste kdaj opazili, da vsak zakon pri nas ob koncu terja odgovor, kako vpliva na državni proračun? Prav noben pa se ne sprašuje, kako vpliva na stopnjo revščine pri nas. Naše služenje kapitalu me prizadeva; z denarjem polnimo banke in jih poklanjamo tujim špekulantom, otepamo pa se razprave o univerzalnem temeljnem dohodku, ki bi mladi generaciji omogočil spodoben vstop v prihodnost.

V današnji čas sem prispel skozi številne dogodivščine, ki so na meni pustile primerne posledice: očala, slušni aparat in sive, se pravi, bele lase. A izkušnja družine z dvorišča in harmonične skupnosti, kjer kaj postoriš tudi za drugega in v dobro vseh, je povzročila, da se nisem prehudo upiral, ko smo iskali predsednika društva založnikov, predsednika nacionalnega sveta za kulturo, predsednika Bralne značke, predsednika Društva pisateljev in tako dalje. Iz svoje individualnosti sem, kot bi rekla Darja Lavrenčič Vrabec, ko me je s sladkimi besedami zvabila v tole razmišljanje, prestopal v družbenost. Pri tem, četudi bi si objestno drznil reči, da sem predvsem pisatelj, mi je zelo pomagal študij ekonomije. To je podlaga, da v javnem življenju pri odločitvah predvsem spoštujem podatke, stroko; mnenje o vsaki stvari ima lahko vsak, a pri urejanju družbenih zadev nas mora voditi znanje. Lahko, da je zanimivo, kaj si kakšna tajnica predstavlja o slovenskem šolstvu, ne more pa ona urejati tega področja; enako velja za električarje, ki bi se lotevali problematike cepljenja otrok pri nas.

Od *Odprave zelenega zmaja*, mojega literarnega prvenca za mlajše bralce, ki je star že 45 let, nastopam v križankah kot priljubljeni mladinski pisatelj, sicer pa kot nekdo, ki mora kljub končani fakulteti nenehno hoditi v osnovno šolo. Zame je to velika radost, ki me polni in bogati. Mladi bralci in seveda ljubeznive mentorice so mi dajali in mi še vedno dajejo samozavest. Pisanje mi ves čas pomeni veselje in zabavo, ob tem ne trpim in razlage ustvarjalnega procesa nisem sposoben zavijati v globoko mistiko ali celo psihoanalizo. V svoji delovni sobi se počutim odlično, včasih se mi čez tipkovnico uleže naša črna muca in me vprašujoče gleda, kot češ, kaj pa delaš z mojim računalnikom v moji hiši; tudi zaspri kdaj in takrat si mislim, da v svojem mačjem miru ne bi mogla dremati na slabem besedilu. Zato se nikoli nisem kaj dosti ukvarjal s tem, koliko se o mladinski literaturi piše v medijih, na koliko in kakšne festivale njene avtorje naša država pošilja v tujino, koliko Prešernovih nagrad so v slovenski zgodovini dobili avtorji mladinske literature. Za preštevanje slednjega bi bilo, kot vem, pet prstov ene roke petkrat preveč.

Na temo svojega družbenega ugleda in slave imam kajpak kup dogodivščin. Bogdan Novak je nekoč rekel, da bom prej prišel v časopis, če bom padel z lestve, kot če bom napisal nov mladinski roman. Ampak v lokalnu na Špici ob Ljubljani lahko naročite kupo *Odprava zelenega zmaja*, v Ajdovščini je doma bend *Odprava zelenega zmaja*. Ko sem sinu Arjanu omenil, da me o tem nihče ni nič vprašal,

me je potolažil, naj bom vesel, ker je moje delo ponarodelo. Na Radiu Slovenija uporabljajo naslov moje knjige *Razkošje v glavi* za redno tedensko oddajo; pri tem so seveda zamolčali avtorja naslova. Pred leti mi je ugleden literarni kritik povedal, da bo tudi meni namenil poglobljeno kritiko, ko bom napisal kakšno resno knjigo, v smislu romana za odrasle.

Splošno zapostavljanje mladinske literature, skratka del kolegic in kolegov, naju je vseeno vzpodbudilo, da sva z Janjo Vidmar pri Društvu slovenskih pisateljev pred leti ustanovila mladinsko sekcijo. Ne vem natančno, v kakšnem obsegu se je ugled te literature, ki prva zgrabi nedolžne otročiče in iz njih začne kovati bralce za vse življenje, zaradi tega povečal. Na vsak način se v tej družini dobro počutimo, obenem pa imamo na voljo nekaj koščenih, nekaj mišičastih in nekaj nežnih ram, na katerih se da jokati od vsega hudega.

Eden od razlogov za jok so honorarji za naše pisanje. Sam sem najvišji honorar v življenju prejel za svojo prvo knjigo. Mislim, da ne zato, ker je bil njen naslov *Nova zgodovina* in bi jaz morda začel rušiti čvrsto stavbo samoupravnega socializma, v kateri smo menda ječali. Takrat je bil pač običaj, da honorar za avtorsko polo znaša toliko, kolikor znaša povprečna slovenska plača. Danes, sredi razcveta svobodnega kapitalizma na slovenski način, honorar za polo znaša četrtno povprečne plače, in to pod pogojem, da knjigo subvencionira Javna agencija za knjigo. JAK pri nas podpira dobro dvajsetino knjižne produkcije; lahko si predstavljate, kako boleče se je pririniti v teh pet odstotkov. Preostalih petindevetdeset odstotkov avtorjev pa se pogaja dostikrat tudi o nič denarja ali o številu svojih knjig, ki jih bodo v zameno za honorar prejeli. Plačilo naj bi bila tudi čast in slava; težava je le, ker nimamo trgovine, ki bi oboje sprejemala v plačilo.

Naslednji vir pisateljskega blagostanja naj bi bilo knjižnično nadomestilo, oblika poplačila ustvarjalcem, katerih dela se izposojajo v javnih knjižnicah, ki smo ga pri nas uvedli leta 2004. Danes to pomeni, da si za dober milijon in pol brezplačnih izposoj v slovenskih knjižnicah – že spet v največji meri mladinske literature – približno 700 ustvarjalcev iz tega naslova razdeli v povprečju po 600 evrov na leto; skupna vsota poplačila za njihovo intelektualno delo tako nanese slabo polovico zneska, ki ga za letno plačo želi en sam direktor Ljubljanske banke. Težko si predstavljam človeka, ki je dva in pol krat pametnejši in ustvarjalnejši od 700 piscev; njegov delež k našemu blagostanju mora res biti komaj še dojemljiv. Ampak, že mora biti tako, če dva milijona slovenskih državljanov to mirno gleda.

Ne morem seveda mimo dejstva, da je slovensko založništvo – v samostojni slovenski državi iz dejavnosti posebnega družbenega pomena premeščeno v gospodarstvo – v zadnjih petih letih po vrednostnem obsegu padlo za polovico. Minister za gospodarstvo je zamudil priložnost, da ne bi molčal ob tem podatku, katastrofalnem za slovenski jezik in za slovensko kulturo. Skupaj z njim v zvezi s tem molčita tako minister za kulturo kot minister za izobraževanje, znanost in šport. Zelo si želim, da se jim ne bi, če bi kdaj igrali tarok in bi potrebovali še četrtega, v molku pridružil tudi predsednik vlade. Predsednik države pa bo itak najbrž zadržan, ker bo na instagamu.

Da pri tarnanju slučajno ne bi izpustil hiše, ki me gosti, naj navedem, da od javnega denarja, ki ga davkoplačevalci namenjamo za knjižnice, gre za nakupe knjižničnega gradiva vse manj. Z drugimi besedami: ob splošnem jadikovanju, da Slovenci v povprečju dve knjigi na leto kupimo, dvanajst pa si jih izposodimo, je treba ugotoviti, da je največji padec pri nakupih pri nas uprizorila prav država, ki ne

spoštuje lastnih standardov. Samo za šolske knjižnice, kot v svojih anketah ugotavlja Bralna značka, na leto ni kupljenih več kot 100.000 knjig. Ljuba mi knjižničarka neke šole iz primorske regije mi je potarnala, da na leto porabi več denarja za selotejp, s katerim krpa stare knjige kot za nakupe novih knjig. Kaj vse to pomeni za slovensko založništvo, za slovenske avtorje in pred tem za tiskarstvo, mi ni treba posebej razlagati. Kakšna je država, ki tako nemarno skrbi za svoj materni jezik tam, kjer bi se moral najbolj široko razraščati? Slovenijo, nekdanj močno evropsko središče grafične industrije, so opustošili zasebni nepremičninski dobičkarji. Velik del slovenskih knjig se danes več ne tiska v Sloveniji.

Najbrž vam je jasno, da bom kot bivši predsednik Bralne značke to gibanje, ki je bilo letos vpisano na seznam nesnovne kulturne dediščine, ustrezno hvalil. Saj ni potrebe za skromnost. Leopold Suhodolčan in Stanko Kotnik se nedvomno zadovoljno hahljata, ko nas gledata dol z oblakov: 140.000 deklet in fantov, ki prostovoljno berejo, pa 7.000 mentorjev, ki jih pri tem usmerjajo in jim pomagajo, je velika stvar. Danes se na trgu tako rekoč kopljemo v knjigah za mlade, ki jih v njunih časih ni bilo dosti. Od takrat, ko je bila na Prevaljah podeljena prva – Prežihova – značka, bo kmalu minilo 60 let in na sto tisoče značk in diplom po Sloveniji; ustvarjena je bila neverjetna bralska energija, začetih nešteto popotovanj v razgledanost. Če kakšna nadvse pametna poslanka tega ne ve, so ji kajpak odprta ustrežna vrata, saj se vse bolj uveljavlja tudi bralna značka za odrasle. Kaj naj mladi berejo, kaj je zanje primerno in kaj ni, mentorji Bralne značke dobro obvladajo. V pomoč jim je seveda tudi *Priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig*, ki ga pripravlja Pionirska. Ko sem bil še oblast, direktor Javne agencije za knjigo, sem ta priročnik zelo hvalil kot sijajen primer strokovnosti in poguma. Danes povedati, kaj je dobro in kaj zanič, je v splošni zmedbi vsega in še posebej laži, velika stvar. Žal mi je le, da ga ni pri nas junaka, ki bi enako smelo tehtal literaturo za odrasle.

Pred leti je moj prijatelj, včasih satirik in zdaj član Srbske akademije znanosti in umetnosti Milovan Vitezović, zapisal aforizem: »Prosim pametnejše, da več ne popuščajo, stanje je kritično.«

Tudi jaz sem v mladih letih pisal satiro, tudi jaz sem mislil, da je bilo stanje kritično in da pošten intelektualec enostavno javno ne sme molčati. Zdelo se mi je, da bom z zbijanjem šal na račun politike in s kritiziranjem izboljšal svet. Takrat sem v kavarnici v Šabcu, kjer sem za svoje satirično besedilo dobil nagrado, srebal kavo z velikim Brankom Čopičem. Pa mi je rekel: »Ko sem pisal za radio, sem imel probleme; ko sem pisal za časopise, sem imel probleme; zdaj pišem knjige in nimam problemov. Knjig nihče ne bere. Piši knjige, mladi kolega.« Velikega Čopiča mladi bralci v Sloveniji k sreči demantirajo.

Če so se torej včasih pisatelji norčevali iz oblasti, se v teh časih oblast norčuje iz pisateljev. Pisateljem pri tem ni dolgčas, saj se oblast norčuje tudi iz številnih drugih ljudi. Časi klasične satire so očitno minili. Jaz danes kot neke vrste satiro zato razumem pisanje knjig za otroke in mladino. Mladi bralci bodo postali pametni ljudje, ki jih nobena oblast ne bo mogla vleči za nos.

Če se, umaknjen v sladko individualnost in družbo prijazne črne muce, ukvarjam s pisanjem, skratka s svojo literaturo, se včasih vseeno odkašljam in se neposredno spustim v družbenost, ker sem prepričan, da pri urejanju svoje skupnosti ne smem molčati. S podatki se prepiram za boljši svet, še posebej za dobro knjige in slovenske kulture sploh. In seveda prav strastno hujskam mlade k branju, saj verjamem, da bodo s svojo pametjo spremenili svet, ki smo ga starejši že precej

zavozili. Iskreno preziram kulturo tviteraštva, kratkega ciničnega čivkajočega metanja vsakršne umazanije v svet. Ta svet si zasluži resnih debat o resnih vprašanjih.

V tej prevečkrat zelo površni družbi se moramo žal vse pogosteje znajti s pametnim telefonom. Časi se pač spreminjajo in tehnologija se spreminja z njimi. A ko na avtobusu ali v slaščičarni ali na plaži zagledam gručo deklet ali fantov, ki zagreto buljijo vsak v svojo elektronsko napravo, me stisne pri srcu: kam so izginila dvorišča, kjer smo se pogovarjali, se preekali in se imeli radi? Kam je izginila vesela bratovščina, dvoriščna tovarišija? A se dekleta poleg sedečim fantom ali s sošolkami pogovarja preko elektronske škatlice namesto iz oči v oči?

Znašli smo se v svetu, kjer je prav vse eno samo velikansko elektronsko dvorišče. Na njem nenadoma ni več prostora, da bi veselo sedli na klopco pred blokom in se pogovarjali; namesto brezbriznega klepeta in sanjarjenj o tem, kaj bomo, ko bomo veliki, se nenadoma soočamo s strahotnim odraslim onesnaževanjem pameti in narave, vse bolj se zdi, da smo mladim generacijam ukradli prihodnost in jih zaklenili v ta razigrani trenutek, da ja ne bi razmišljali o jutri. Dekleta in fante smo potisnili k plehkim pametnim telefonom in tablicam, saj nam to zagotavlja velik profit, prisilili smo jih v individualnost, v kateri je namesto toplega nasmeha treba vse bolj brezobzirno uporabljati komolce, ženemo jih v svet, v katerem se vsak po najboljših močeh bori proti vsem, harmonična skupnost tone v pozabo oziroma zanjo noče vedeti nihče več.

To nam je nedavno v obraz zabrusilo tudi švedsko dekle in nam pokazalo ogledalo. Povedalo nam je, da moramo prav vsi v dilemi med individualnostjo in družbenostjo iz svojega predvidoma lepega zasebnega majhnega sveta stopiti ven in storiti vse, da bo svet lep za vse, tako danes kot tudi jutri. Vso to elektroniko moramo skratka spremeniti samo v žlico, ki nam bo pomagala zajemati pravo vsebino in nas bogatiti z njo.

Če zdaj zgrabim metlo in stopim na domači prag: tudi mladinska literatura ne sme mimo teh vprašanj, tudi mladinska literatura mora zavihati rokave. Po možnosti seveda ne zaradi trenutne mode. Svoje zgodbe mora z razkošnim besednjakom pripovedovati tako, da jih bodo dekleta in fantje z veseljem posvojili. Jaz šolarje izpred desetletij in danes vidim enako. Lahko, da imajo danes boljše torbe, lepša oblačila, slastnejše malice in popoldne v rokah telefone, ampak njihove oči so enako vesele, radovedne, občutljive, jeziki duhovito vrtljivi. Iz vseh sije radoživa mladost. In vse to – enako v vseh desetletjih – nalaga pisateljicam in pisateljem, da moramo ves čas iz svoje sladke individualnosti pošteno posegati v tvegano in prepisno družbenost, v katero spremljamo svoje bralce.

Janja Vidmar

**EGOLAND
ali
ČRNA VRANA, BELI VRAN**

Če je družba množica različnih skupin in znotraj nje javnost tisto aktivno telo, ki detektira določen problem ter se posveča njegovemu reševanju, je posameznik sestavni del družbe in kot tak soodgovoren za njeno delovanje. Odgovornost posameznika do sebe in drugega je eden od pogojev za odpravo duhovne recesije, za solidarnost in humanejšo družbo. Družbeno odgovornost gradimo skupaj, začeni pri sebi.

Umetnost, znanost, družbena pravičnost in negovanje kritične misli omogočajo duhovni in kulturni preboj civilne družbe, rezilna žica, predsodki in meje v glavah ju zavirajo. Toda danes prevladuje mnenje, da so ubogi neuki ljudje zavedeni s strani političnih mešetarjev in neoliberalističnih plenilcev. Kaj pa je človekov zagovor, da ostaja neuk in nerazgledan? V napredni družbi bi moral biti osebni razvoj stvar svobodne izbire. Neukost je včasih lahko zgolj drugo ime za mentalno lenobo in apatijo duha. Potemtakem zna biti precej ljudi zavedenih po lastni izbiri, saj svoboda od posameznika terjaja visoko osebno angažiranost in kritično presojo, zato se mi zdi, da v praksi večkrat niti ne sodi med najvišje vrednote. Podobno kot tudi ne morala in etika. Nekaterim več pomenijo iskanje avtoritete, podrejanje povprečju, potrošništvu, nacionalizmu itd.

Če je informacijska družba naslednica industrijske in če so nekoč knjige prinašale svet na dlani, je danes praktično ves svet na dlančniku, ljudje pa še nikoli nismo bili tako egocentrično zazrti vase, pa ne le zaradi borbe za preživetje. Sistem pa seveda zahteva našo jasno definirano tržno vrednost in prispevek trgu, zaradi česar smo spet kar oddaljeni od svobodnega razvoja, kar naj bi bil eden od temeljev demokracije.

Včasih je bilo družbeno angažirano leposlovje za mlade razumljeno bolj kot populistično, saj naj bi v umetniška besedila vnašalo predvsem všečnost in trendovstvo. Toda umetnost ni bila nikoli izolirana od družbe, umetnost rukne, butne, razgalja in sili k razmisleku, ne glede na to, ali avtor izhaja iz arhetipov, ki generirajo strukturo kolektivne podzavesti in bo nekje v daljnji prihodnosti eden od glavnih arhetipov mogoče celo klik, ali pa avtor reagira na anomalije, neenakosti in krivice.

K sreči se je z leti izkazalo, da smo tudi mladinski avtorji občutljivi na družbeno realnost. Banalizaciji odnosov, konformizmu stališč, primitivizmu, rasizmu,

nacionalizmu in ideološki blaznosti se upiramo podobno kot mnogi intelektualci, mirovniki in drugi aktivisti. Le da namesto visoko intelektualnega diskurza skušamo na družbene neenakosti opozoriti skozi zgodbe oziroma ubesediti bolečino, strah, krivdo, sram in žalost, vse to, kar, recimo, s sabo nosijo deprivilegirani; neslišani, nevidni, ko bežijo pred smrtjo in razčlovečenjem, ali tisti, ki nimajo kam ubežati.

Tako kot vsaka osebna zgodba reflektira širši družbeni kontekst, tudi v mladinski književnosti liki reflektirajo socialni milje in vrednote, iz katerih izhajajo, slednje pa spet širši družbeni kontekst, zato so prav otroški in mladinski romani upravičeno večnaslovniški, saj nazorno odslikavajo širše družbene razmere.

Umetniška in znotraj nje angažirana literatura gradi etično dimenzijo zahtevno in v več plasteh. Vemo, da liki niso izdelani klišejsko, razne etične dileme odpirajo nova vprašanja, v pomenskosti pa so prazne lise, ki jih zapolni bralec s svojimi izkušnjami. Ne gre za lahkotno branje, temveč takšno, ki od bralca zahteva soodgovornost do prebranega oziroma aktivno vlogo. In to je bistvo kakovostne angažirane literature, kajti etična dimenzija v dobrih knjigah prinaša bralcu možnost izbire.

V primerjavi z literarnim žurnalizmom, ki pomeni enega od vrhov družbeno-angažiranega pisanja, se angažirani literaturi večkrat očita t. i. 'udobje naslonjača' oziroma odsotnost izkustvene plati. Menim, da dobremu avtorju v nasprotju z raziskovalnim novinarjem ravno to omogoča, da t. i. prazne lise zapolni z lastno predstavno močjo in empatijo, kar odlikuje dobre knjige in dobre avtorje.

In če se dotaknem knjige *Črna vrana*, ki je lani izšla pri Mladinski knjigi: nedopustno se nam zdi, da morajo danes mladi pri nas tehtati, ali bi ostali tukaj ali šli iskat svojo priložnost v tujino. Ne glede na status ekonomskih migracij to še vedno pomeni možnost izbire. Mladi na kriznih žariščih, kjer divjajo vojne in druga grozodejstva, te izbire nimajo.

Globalizacija, multikulturalnost, medkulturalnost ipd. so danes neizbežni, saj se brišejo meje med ločenimi kulturnimi tradicijami, slednje se prilagajajo ena drugi in se povezujejo v nekaj novega, celo monokulturnega, zato da se doseže ravnovesje. To je nujno, sicer sočasno bivanje ločenih etničnih skupin velikokrat prinaša trenja in konflikte. Pri tem je ščuvanje pred nevarnostjo islamističnega ekstremizma in terorizma večkrat del ideološke manipulacije in načrtnega širjenja kulturnega nerazumevanja.

Evropa sama premore bogato tradicijo terorizma, prisoten je v Angliji, Belgiji, Španiji, Albaniji, na Irskem itd. Del ideološke manipulacije je praviloma tudi poročanje medijev o terorističnih napadih: kadar ga zagrešijo muslimani, gre za teroristični napad, kadar ga zagrešijo beli, krščanski, zahodnjaški napadalci, gre za 'strelski pohod.'

Zato ne moremo rešiti begunske problematike, dokler ne poimenujemo stvari s pravim imenom. Ker ne gre za problematiko, temveč za tragedijo. Ne gre za drugačnost, temveč za rasizem, diskriminacijo, ksenofobijo, kratenje človekovih pravic in razčlovečenje.

Migracije ljudstev so stare toliko kot človeštvo, konec koncev je eksodus Izraelcev v Drugi Mojzesovi knjigi eno prvih angažiranih, če ne že kar političnih besedil, vendar danes begunce obsojajo mnogi pravoverni kristjani.

In zdaj v ves ta kaos umestimo še otroke, to najbolj ranljivo populacijo na planetu, iztrgano iz zavetja doma in starševske ljubezni. Ravno zato, ker ne razumejo okoliščin, v katerih so se znašli, so najlažja tarča za manipulacije in zlorabe vseh

vrst. Mnogi sploh ne poznajo miru in varnega doma, ker so se rodili v vojni ali na begunski poti. Samo v Siriji divja vojna že od leta 2011, sesuta je infrastruktura, skoraj 6 milijonov Sirijcev je beguncev in še 6 milijonov jih je razseljenih v Siriji, polovica od njih je otrok. 55.000 otrok je umrlo, 80% preživelih trpi hudo revščino, izgubili so svojece, prenašajo nasilje vseh vrst, bolezn, podhranjenost, služijo kot delovna sila (več kot 200 milijonov otrok, tudi v Evropi), otroški vojaki, človeški ščit, spolni sužnji, samomorilski napadalci itd. Človekov um je izprijen, otroci so vse prevečkrat zgolj potrošni material.

Napredno družbo skrbi usoda planeta, onesnaževanje oceanov in izginjanje živalskih vrst. Toda otroci so prihodnost planeta, ki bi nas morala v resnici skrbeti. Kajti domneva, da tisti, ki izhajajo iz razbitega doma in ranjenega otroštva, zaradi teh nesrečnih in bolečih okoliščin odrastejo v čuteče ljudi s poslušom za sočloveka, se je že večkrat izkazalo za zmotno. Izkušnje kažejo, da otroštvo, preživeto v vojni, diskriminaciji, revščini in krivicah, pusti na človeku precej posledic.

Vse to so okoliščine in dejavniki, iz katerih je rasla zgodba glavne junakinje Hibe v knjigi *Črna vrana*. Njen lik sem ustvarila na podlagi različnih zgodb in usod, umeščenih tudi v roman.

Okvir tvorita na eni strani Hiba in njena družina, na drugi strani pa Jan in njegovi. Bistvena razlika med njimi je seveda očitna: Janovi starši so migrirali v London zaradi boljših ekonomskih pogojev, Hiba je tam pristala zaradi vojne v Siriji. Toda če je Hiba kompleksen lik, saj reflektira večplastnost posameznikove, geografske, družbene in socialne tragedije, je Jan njeno nasprotje in predstavlja monokulturnost, predsodke, tradicijo, zbežanost, strah in nestrpnost, torej odzive na tragedijo.

Oba sta odraščala v ljubečem, varnem družinskem okolju, z nekaj odstopanji glede običajev in nazorov, vendar ne tako velikimi, da bi Hibino življenje v drugačnih okoliščinah za Jana predstavljalo eksotiko, odpor ali kaj podobnega.

Malik, ki ga Jan spozna v Londonu, simbolizira prihodnost, zakoreninjeno med preteklim in sedanjim ter željo po pustolovščinah, iskanju novih izzivov, zdlgočasnost mlade generacije, ki skozi računalniške igrice s streljanjem in bombardiranjem izživlja Hibino resničnost.

Črna vrana na različnih koncih sveta praviloma simbolizira vraže in običaje, skoraj vedno pomeni napoved nečesa pretečega in zlovesčega. Med zgodbami v knjigi krmari kot rdeča oziroma črna nit pravadne resnice o človeški krutosti, a tudi modrosti, najsi gre za čečenske samomorilske črne vdove, otroške neveste islamskih borcev, otroško igrico Zlata ptička, črna vrana ali kaj drugega.

Že več kot desetletje skušam učencem in dijakom po šolah približati sprejemanje, strpnost, medkulturnost in kritično mišljenje na podlagi osebne etične kode. Skoraj vse moje knjige zadnjih let so povezane s societalnimi vrednotami, kot so mir, pravičnost, enakopravnost, solidarnost itd. Pred časom smo se na eni od šol z devetošolci debatirali o mojem vprašanju, ali bi ponudili pomoč osebi, ki je različna od njih po verski pripadnosti, kulturi, jeziku itd., četudi bi se jim zato vsi posmehovali/bili proti ali bi jim to celo prepovedali starši. Ni bilo veliko takšnih, a še vedno več, kot sem pričakovala, ki so zatrdili, da bi to storili ne glede na vse. Verjamem, da jih bo čedalje več. Da bodo presegli in presekali duhovno majhnost in strahove prednikov.

Morda je utopično, toda ta svet resnično pripada vsem. In prihodnost se skriva v sočutju, ne v orožju.

Suzana Tratnik

S SVOJIM GLASOM: NAPETOST MED AVTONOMIJO IN HETERONOMIJO

Besedilo je predvsem refleksija moje avtorske pozicije, saj bom govorila na podlagi svojih literarnih del in tako imenovane zunajliterarne izkušnje, o kateri sicer mislim, da je neločljiva od samega procesa literarnega ustvarjanja.

Noben glas. Naj začnem z iskanjem svojega lastnega glasu, sklicevala se bom na naslov zadnje kratkoprozne zbirke iz leta 2016 (Študentska založba). Delo je bilo nagrajeno z Novo mesto short za kratko prozo in izbrano za projekt Rastem s knjigo 2018/2019, vendar to ni mladinsko delo. Tipična otroška junakinja iz moje zbirke *Noben glas* si ne pusti vzeti glasu in besed v zgodbah, v katerih se na samo-svoj način srečuje s smrtjo in sooča z realnostjo. Simbolika je v iskanju »pravega« glasu za petje, ko junakinja na avdiciji za šolski pevski zbor pogrne, a njena želja ne popusti. Ona v bistvu ima svoj glas, a ker je grd in neprijeten, ne dobi ustrezne oznake za ustaljeno postavitev v pevskem zboru. Torej je njen glas prav to: noben glas, ker ni opredeljen in identificiran. Vedno nam drugi povedo, koliko všečen je naš glas in ali sploh obstaja. Po drugi strani tudi vsi newagersko iščemo svoj glas, si govorimo, da je naš, da je lep, ker je to naš »notranji« glas ... Skratka, zapoved je, da je v sebi treba najti nekaj avtohtonega, nekaj, kar je »samo tvoje«. Vprašanje pa je, ali je to tudi avtonomno.

Avtonomije ni tako enostavno vzdržati, ker je lahko drugačna, nova, nepreverjena, ne ustreza estetskim kriterijem in ustaljenim ocenjevalnim standardom. Lahko je neprepoznavna, grda in neprijetna, zaznamovana ali celo prepovedana. Tako smo vedno soočeni z napetostjo med avtonomijo in heteronomijo.

S svojim glasom spregovori junakinja v moji zgodbi *Jebeno pismo*, objavljeni v prevodni zbirki *Prvič* (Mladinska knjiga, 2014), ki se dotika problematike prvega spolnega odnosa skozi različne optike. Le junakinja sama lahko v moji zgodbi pove, zakaj je prvi spolni odnos zanjo kot lezbijko nekaj drugega kot za heteroseksualne vrstnice. Tukaj gre za trk dveh realnosti, trk najmanj dveh različnih kriterijev, kaj pomeni imeti prvi spolni odnos. Razumevanje med junakinjama se radikalno oddalji zaradi njune različne spolne usmerjenosti. Tako je njun »prvič« drugačen v mnogih ozirih in že zastareli izraz »izgubiti nedolžnost«, ki namiguje na grešnost spolnosti *per se*, je tukaj napačen kvalifikator.

Ime mi je Damjan (prvič 2001, ponatis Mladinska knjiga 2014 in 2015). Avtentičen je tudi glas Damjana, junaka romana o težavnem mladostniku, ki odločno živi

v spolu, ki ga sam čuti kot svojega. Za svoj spol oziroma identiteto nima definicij, njegov spol je pravzaprav biti Damjan. Ta roman je morda moje najbolj avtonomno delo. Junaku sem pustila govoriti v prvi osebi. Dala sem mu vso svobodo. Velikokrat me sprašujejo, ali je to moja usoda, ali sem jaz v resnici Damjan – moški, ali je to avtobiografsko delo. Roman ni avtobiografski niti avtofikcija, mi je bila pa tematika zelo blizu in poznana. Naj omenim, da je moj alter ego kvečjemu njegova punca Nela, študentka ob delu in aktivistka.

Z Damjanom se jaz kot avtorica in aktivistka pogosto sploh ne strinjam. Občudujem pa njegovo virtuoznost zavajanja samega sebe in drugih. Je idealen Freudov pacient; Freud pravi, da so lažnivci najboljši pacienti, saj skozi laži razkrijejo vso strukturo, ki so jo zgradili. In seveda tudi svoje simptome. Teh ima Damjan veliko.

Je pristen in zoprni junak. Mogoče zelo blizu »pisavi krvi in sperme«, če si smemo sposoditi ta termin iz sodobnih uprizoritvenih umetnosti. Je sporen za vse. Ni aktivist, ni tak drugačnež, kot bi moral biti, ni politično korekten. Je drzen, pogumen in včasih izviren, v marsičem pa povprečen Slovenec, ki ne bo zlahka pogledal čez planke.

On govori s svojim glasom, a ta glas je neugoden, ni lep newagerski glas. Naj omenim, da roman ni bil pisan kot mladinsko delo, očitno pa je postal tudi to. Izbran je bil tudi za projekt Rastem s knjigo, kjer je bil med dijaki in dijakinjami dobro sprejet. Njih Damjanova spolna identiteta ni ovirala, zanimalo jih je, kakšen človek je in zakaj se na druge in okolico odziva tako kot se. Veliko več težav so z vsebino romana imeli učitelji in knjižničarji, saj ga marsikje dijakom sploh niso dali v roke, prav tako so bili odločeni, da lezbične pisateljice že ne bodo vabili na svojo šolo.

V romanu *Tombola ali življenje!* (Mladinska knjiga, 2017) se trmasta najstnica Mija izvije iz prijema starševskih manipulacij in družbenih pričakovanj ter najde svoje pravo mesto med lokalnimi posebnosti. Za svoj poklic si izbere popraviljanje koles. Pisana družba mladih ljudi, med katerimi so samosvoja Mija, Romi, trans fant ..., je postavljena v dogajanje sredi socialističnih sedemdesetih let v Jugoslaviji, torej na razpotje med solidarnostnim komunizmom, ki ga zastopa Mijina mama, in bleščečim kapitalizmom, ki ga zastopa oče.

Roman je bil napisan kot mladinski roman, je pa označen kot crossover literatura, torej je namenjen tako mladim kot odraslim.

Sklep

Ko zatirane_i spregovorijo z avtentičnim glasom, je ta lahko v večinski kulturi tudi konflikten, neprijeten in celo tuj. Ta občutek tujosti pa je gotovo tudi nekaj, kar žene literarno in umetniško ustvarjanje nasploh.

Kot avtorico t. i. literature na margini me večkrat vprašajo, zakaj izbiram like, ki so po večini obstranke_ci. Nasprotno menim, da v moji literaturi ni obstranskih junakov ali junakinj, saj so vedno v središču. Ko jih pišem, so to osrednji liki. Za like in teme, ki so v družbi in književnosti glavnega toka (bili) pogosto spregledani ali negativno zaznamovani, je pomembno, da kot literarne_i junaki_nje spregovorijo s svojim glasom, kar pomeni, da se jih ne objektivizira tako, da se piše »o njih« in se jim le prijazno »daje glas«.

Vprašanje neoliberalizma. Vsak naj bi našel svoj jaz, notranji glas, lastni izraz ... V oglasih se išče kreativne ljudi. Tukaj se velikokrat meri zgolj na istost.

Imejte glas, v katerem se bodo vsi prepoznali. Prav v tem je včasih uspešnost nekaterih trivialnih del, pa tudi ponavljajočih se doktor ali ljubezenskih romanov. Povsod je vse isto in vsakič bralke in bralci prepoznajo sebe na isti, preverjeni način. Skratka, ustaljena identifikacija. Že tu marsikdaj slišimo, da kak bralec ne bo bral homoseksualnih del, ker sam ni tako usmerjen.

Pravica do lastnega glasu. Za konec pričujočega sestavka vrzimo še kost. Ko govorimo o tem, da ima nekdo pravico ali celo dolžnost spregovoriti s svojim glasom, je lahko mišljeno tudi to, da ne more vsak spregovoriti z glasom manjšine ali preprosto z glasom kogarkoli drugega. Kdo lahko torej spregovori s čigavim glasom? Vse bolj se uveljavlja tudi v umetnosti stališče, da naj bi o življenju marginalnih skupin spregovorile i samo pripadnice ki teh manjšin. V bistvu tukaj govorimo predvsem o avtentičnosti izkušenj, ki jih imajo ljudje iz določenih manjšin, saj so te tako rekoč vpisane v njihova telesa. Tako kot so prva avtentična in avtonomna dela o svojem življenju zapisali temnopolti pisatelji in pisateljice v Združenih državah. Predtem je večina njihovih izkušenj bila največkrat napačno reflektirana skozi oči belskih ustvarjalcev in ustvarjalk. V današnjem svetu, kjer se zelo poudarja pravica do avtentične izkušnje in poštene obravnave, se pisanje o ljudeh, katerim kot avtor ica ne pripadaš, lahko razume kot oblika kulturne eksploatacija.

Moj roman *Ime mi je Damjan* ni bil dobro sprejet v transskupnosti na našem prostoru. Roman sem pisala v drugi polovici devetdesetih let, izšel pa je leta 2001 pri tako imenovani specializirani LGBT založbi Škuc-Lambda. Damjana nisem napisala kot tipičnega trans junaka, kajti transspolnost v tistem času pri nas še ni bila uveljavljena tema. Damjan je pravzaprav na križpotju tedanjih identitet: lezbične, moške, pedrske, slovenske, čefurske. Tovrstna fluidnost in nedoločljivost bi dandanes delovala popolnoma drugače in tudi sama se romana o transspolni osebi dandanes ne bi več lotila. Zadnja leta prevladuje tudi močno prepričanje v delu LGBT skupnosti, da naj bi transspolne junaki nje vedno igrale i tudi transspolni junaki nje. Odličen primer tega je s tujejezičnim oskarjem nagrajeni film *Fantastična ženska* (Sebastián Lelio, 2017), kjer je v glavni vlogi transspolne ženske igrala transspolna igralka – seveda je to nalogo opravila odlično in zaradi vsega tega je film dosledna in poštena avtentična pripoved.

Nedvomno je to tema, ki povzroča veliko vznemirjenja in zaskrbljenih pozivov, češ, ali se bo zdaj prepovedovalo avtorjem in avtoricam, da bi pisale i o določenih tematikah. V današnjih časih so take prepovedi zagotovo nemogoče pa tudi nesmiselne. Vsekakor ne gre za to, da bi zapovedovali, kdo se sme posvetiti določenim tematikam, ampak za vprašanje, ki si ga lahko postavi vsak ustvarjalec ali ustvarjalka zgolj sam. Ali sem v svojem ustvarjalnem procesu odgovorna ali odgovoren, tako do svojega dela kakor do obravnavanih tem?

Cvetka Sokolov

NA ISTEM PLANETU

V ospredju romana *Vsak s svojega planeta* je Simonova in Katjina intimna zgodba. Na njun odnos ključno vplivajo sodobne slovenske družbeno-politične okoliščine, v katerih odrasčata. Čeprav se jima zdi, da kot posameznika zaradi različnega svetovnega nazora živita vsak na svojem planetu, v resnici tako kot drugi posamezniki iščeta svoje mesto na enem in edinem planetu, ki ga imamo. V prispevku sem predstavila, kako sem zgodbo v romanu umestila v širši družbeni kontekst. Hkrati se bom dotaknila vprašanja družbeno-politične angažiranosti v dotičnem romanu in literaturi na splošno. Nekateri bralci namreč poročajo, da so poglavja, v katerih je ljubezenska zgodba v ozadju, dojeli kot »politični aktivizem«. Ob tem opažanju se zastavlja vprašanje, kako vključevanje družbeno-političnih vsebin vpliva na literarno vrednost besedila.

Vsak s svojega planeta, za zdaj moje edino (na prvi pogled prepoznavno) družbeno-politično angažirano delo, sem napisala iz notranje nuje; povzročile so jo družbeno-politične okoliščine, v katerih je po osamosvojitvi Slovenije Cerkev začela posegati v politično dogajanje, zlasti na občutljivih področjih, kot so (pre)interpretacija zgodovine druge svetovne vojne in obdobja neposredno po njej, družinski zakonik in vračanje premoženja Cerkvi (predvsem v naravi, pa tudi sicer). V ospredje sem sicer postavila Simonovo in Katjino intimno zgodbo, vendar je ta v romanu umeščena v širši družbeno-politični kontekst »delitev in celo polarizacije v odnosu do katoliške Cerkve in njene vloge, [ki] je na Slovenskem dejstvo« (Kerševan 1995: 186). Bilo je samo vprašanje časa, kdaj v procesu pisanja romana se bom morala soočiti z vprašanjem, kako bo pozornost, namenjena družbeno-politični stvarnosti, vplivala na literarno kakovost romana.

Ker je bilo zame zaradi družinskih okoliščin, v katerih sem odrasčala, sožitje med vernimi in nevernimi od nekdaj samoumevno, mi je bilo toliko težje, ko sem pri sebi začela zaznavati predsodke in krepitev stereotipnega pogleda na vero in verujoče. Sčasoma sem sprevidela, da je z vstopom Cerkve v politično življenje, z njenim »[neposrednim] vplivom na delovanje celotne družbe« (Pluško 1994: 281), moja strpnost postavljena pred preizkušnjo. Kot ugotavlja Marko Kerševan, »pretresi vojnega in povojnega časa pričajo, da je [z delitvijo in celo polarizacijo v odnosu do katoliške Cerkve in njene vloge na Slovenskem] mogoče živeti le, (...) če se skrbi za distanco med religijo in Cerkvijo ter politiko« in če se cerkev osredotoči na svoje »temeljno versko poslanstvo«. (Kerševan 1995: 186)

Ker drugih ne moreš spreminjati, sem se po Gandhijevem nasvetu lotila spremenjanja sebe oziroma svojega odnosa do vere in verujočih. Za preseganje predsodkov

in poenostavitev je potrebno znanje in globlje razumevanje, zato sem iskala pri-
ložnosti za pogovore z verujočimi, se lotila branja verskega čtiva in se priključila
skupini katehumenov (odraslih, ki so se pripravljali na sprejem v krščansko cerkev
in njenih zakramentov) v eni od ljubljanskih župnij. Moj trud se je obrestoval
– začela sem prepoznavati in razgrajevati stereotipe o veri, ki prevladujejo med
neverujočimi. Ugotovila sem, da je moj odnos do vere tudi v najboljših časih temeljil
predvsem na številnih predsodkih in da »velja [upoštevati], da tudi teologija
ni več samo apologija, navaden poskus racionalnega opravičila verskih dogem,
temveč si prizadeva spoznati smiselnost dogmatičnih sporočil (kjer opravi izbiro)
v sodobnem, precej sekulariziranem okolju« (Flere 1995: 34). Poleg tega sem začela
razločevati med aktivizmom Cerkve, kot ga spoznavamo iz medijev, in intimno vero
posameznika. Hkrati sem pridobila osnovno znanje, ki je bilo predpogoj za pisanje
mladinskega romana o odnosu med vernimi in nevernimi.

Čeprav sem si nalogo olajšala s tem, da sem pripovedovanje naložila nevernemu
Simonu, sem čutila potrebo, da tudi v času pisanja romana nadaljujem z izobraže-
vanjem na področju vere. S Simonom sva tako skupaj raziskovala teme, ki so me
najbolj vznemirjale: zakaj katoliška vera uči, da je treba s spolnostjo počakati do
poroke, kakšna je razlika med vzdržnostjo in čistostjo, kakšna je v resnici vloga
spovedi, kakšno samopodobo spodbuja in soustvarja katoliška vera. Očitek neka-
terih vernih predbralcev, da je prvi osnutek romana pristranski – preveč kritičen
do vernih literarnih likov na eni strani in preveč popustljiv do nevernih na drugi
(Maja 2017: osebni pogovori; Nagode 2017: osebna korespondenca; Vesenjak 2017:
osebna korespondenca) –, me je prisilil, da se kritično soočim tudi z nestrpnimi
izpadi pripadnikov in pripadnic meni bližje politične opcije, kot na primer v na-
slednjem odlomku:

Letos si je [Matej] drznil z [Amebo] pričkati se celo o izvoru življenja. Kar zadeva mene,
je govoril čiste neumnosti o bogu, ki da je ustvaril svet, in bla, bla, bla ... a to ne spremeni
dejstva, da je bil pri biologiji že kdo ve kolikolič ocenjen krivično. Ko je bil na vrsti za ustno
spraševanje, ga je Ameba nalašč vprašala evolucijo. Tokrat je ravnal modro in je zdrdral, kar
je povedala ona in kar piše v učbeniku, a je vseeno dobil samo štiri. (...) Da bi bilo še huje,
je Ameba Mateju na koncu rekla: »Tisto svojo vero drugič pusti pred vrati šole! Znanost in
vera sta skregani. Če bi razumel biologijo, bi to vedel.« Očitno si je domišljala, da je s tem
utemeljila svojo oceno. (Sokolov 2018)

Sicer vernih bralcev družbeno-politična angažiranost ni zmotila – za razliko od treh
nevernih bralcev. Na podlagi pripomb slednjih, češ da na račun literarne kakovosti
romana izkoriščam Simona za promocijo svojih političnih pogledov, sem opise
širšega družbenega konteksta skrajšala – v celoti sem denimo izpustila poglavje
Partizani in domobranci, ki je zaradi moje težnje, da bi »povedala vse«, po nepo-
trebnem nadaljevalo poglavje Zgodovino pišejo zmagovalci.

Pogledi teoretikov na vključevanje političnih vsebin v književna dela se sicer
razlikujejo. Darja Pavlič, denimo, ugotavlja, da politiziranje književnosti doživlja
kritike, a se od avtorjev in avtoric hkrati pričakuje prav družbena angažiranost:

Največkrat [je bilo verjetno] kritizirano podrejanje literature politiki, toda tudi njena v
novejšem času pridobljena avtonomija ne vzbuja splošnega odobravanja. Literatura je bila
namreč deležna očitkov, da ne obravnava političnih ali socialnih problemov svojega časa (...),
da je premalo politično angažirana (...). Skupna značilnost omenjenih očitkov je neizrečena
predpostavka, da je naloga literature spodbujati politično delovanje z izražanjem idej oz.
sodelovati pri spreminjanju sveta skozi spopad hotenj. (Pavlič 2011: 1)

Gotovo je res, da je za odkrit družbeno-politični aktivizem na voljo več primernejših besedilnih zvrsti, kot je leposlovje, zlasti mladinska književnost, a je hkrati potrebno poudariti, da igrajo v romanu *Vsak s svojega planeta* opisi družbeno-politične stvarnosti pomembno vlogo tudi v ljubezenski zgodbi – obe se tesno prepletata predvsem v prvem delu romana (poglavja Naj zmaga najboljši, Zdravljica, Zgodovino pišejo zmagovalci, Stvari niso tako črno-bele), ko prva še odločilno vpliva na Simonov in Katjin odnos, medtem ko v drugem delu stopi v ozadje: bolj kot se pogloblja njuna ljubezen, manj dovzetna sta za okolico in manj pomembne so zanju ovire, ki jima jih na pot postavljajo zunanje okoliščine. Po drugi strani intimno vedno bolj spoznavata, kako velik je lahko razkorak med obema svetovoma; občasno se jima zaradi različnega svetovnega nazora zdi, da živita vsak na svojem planetu.

Sodeč po odzivih bralcev in bralk na končno različico romana, družbeno-politična angažiranost za večino ni več moteča. Na tem mestu je treba dodati, da v resnici nobeno literarno delo ne nastane v vakuumu – na svoj način sta družbeno angažirana tudi moja romana *Kar ne ubije* in *V napačni zgodbi*; stiske mladostnikov, o katerih pripovedujeta, so prav tako odraz družbene realnosti, v kateri odraščata Klemen (*Kar ne ubije*) in Manca (*V napačni zgodbi*). Kot posameznika tako kot Simon in Katja (in mi vsi) iščeta svoje mesto v družbi na tem našem edinem planetu, ki ga imamo.

Podoben pogled zasledimo pri Johnu Maderju (1961: 12–14), ki pravi: »Vsa umetnost je zavezana, tako je videti, nečemu, kar jo presega, sporočilu o vrednotah, ki niso zgolj estetske. (...) Kritika življenja, ki ne vsebuje tako 'družbenih' kot 'političnih' podtonov, ne obstaja.« Pesnica Alenka Jovanovski (2019) gre še dlje: »Intimno je politično in obratno, morda pa je le družbeni mit, da sta intimno in družbeno ločena. Vsaka naša življenjska izbira, tako odločitev o tem, ali bomo v prostem času obiskali gledališče ali klepetali s prijateljem, kot o tem, koga bomo izbrali za partnerja, je na neki način politična in javna.«

Viri

Sergej Flere in Marko Kerševan, 1995: *Religija in (sodobna) družba*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Alenka Jovanovski, 2019: »Razum cenim, racionalizacije ne«. Intervju Maje Šučur. *Dnevnik*. 24. 05.

Maja (kritična predbralka), 2017: osebni pogovori.

John Mander, 1961: *The Writer and Commitment*. London: Secker & Warburg.

Katarina Nagode, 2017: Osebna korespondenca.

Darja Pavlič, 2011: Poezija in njena politična resnica. *Primerjalna književnost*. 34/1. 1–2.

Alojz Pluško, 1994: Religija: Družbene funkcije religije. V: *Sociologija: Gradivo za srednje šole*. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo in šport.

Cvetka Sokolov, 2018: *Vsak s svojega planeta*. Dob pri Domžalah: Miš.

Manca Vesenjaj, 2017: Osebna korespondenca.

Alenka Veler

ZA ODRASLE? ZA MLADINO? JE KATEGORIZACIJA SPLOH POTREBNA?

Izhodišče za ta prispevek je povabilo Pionirske – centra za mladinsko književnost na strokovno sredo z naslovom Prehodi: med odraslo in mladinsko književnostjo. Na njej naj bi spregovorila o razlogih, zaradi katerih sem v program mladinskega leposlovja uvrstila roman Suzane Tratnik *Ime mi je Damjan*. Ob tem sta me najprej prešinili dve misli: zdaj bom razkrinkana na najbolj banalen način in kaj sploh zares povedati o tem? V bistvu lahko vse strnem zgolj v en stavek. Ampak po drugi strani je bilo to povabilo vseeno priložnost, da izpostavim razmišljanje, ki se mi je izoblikovalo v zadnjih devetih letih, odkar se intenzivno ukvarjam z branjem mladih in ob izmenjavi mnenj s kolegi, ki vsak po svoje poskušajo kaj prispevati temu področju.

Damjan

Najprej odgovor na izhodiščno vprašanje, zakaj smo se odločili za izdajo knjige *Ime mi je Damjan* v programu za mladino. Na kratko: knjiga mi je bila zelo všeč, zdelo se mi je, da ima kaj povedati mladim in da bi jo ti morali brati, več kot deset let po izidu ni bila več dostopna drugje kot v knjižnicah. Malo obširneje: v resnici je to precejšnje naključje. Ko sem se leta 2012 odločila, da bo v zbirki Odisej izšel izbor kratkih zgodb angleških pisateljev o prvih izkušnjah s spolnostjo *Prvič*, sem želela dodati še dve zgodbi domačih avtorjev. Po fenovski sem si želela delati s Suzano Tratnik in Goranom Vojnovičem. Nobeden od njiju v tistem trenutku ni pisal knjig z mislijo na mlade, a zdelo se mi je, da znata dobro ujeti njihova občutja in da na inovativen način naslavljata pomembne teme. Vedela sem tudi, da ju k pisanju daljših del ne morem nagovarjati, saj je bil Vojnovič takrat polno zaposlen s filmi in pisanjem kolumn, za Tratnikovo pa nisem bila prepričana, da bi jo to sploh zanimalo. Rekla sta ja in ko sem se potem dobila s Suzano, me je čisto spontano prešinilo, da bi lahko *Damjana* ponatisnili v zbirki Odisej. Suzana se je strinjala in roman *Ime mi je Damjan* se je znašel na policah z mladinsko književnostjo, izbor za projekt Rastem s knjigo pa mu je prinesel širok krog bralcev. Suzana je nato napisala še roman *Tombola ali življenje*, ki ga je prijavila na natečaj modra ptica za mladinski roman.

Če ostanem pri Suzani Tratnik – lani je bil za projekt Rastem s knjigo za srednješolce izbran še en njen roman, ki ga ni napisala z mislijo na mlade bralce, to je knjiga *Noben glas*, ki je izšla pri založbi Beletrina. In če še malo ostanemo pri projektu Rastem s knjigo: za SŠ je bil leta 2013 izbran roman *Jugoslavija – moja dežela* Gorana Vojnovića. Tudi ta ni bil napisan kot roman za mladino. Če si ogledamo seznam knjig, izbranih za projekt Rastem s knjigo za SŠ, takoj opazimo, da je precej raznorodno in da ima žirija očitno kar težko nalogo. Vidimo tudi, da je založba Beletrina zaznala, da je na ta natečaj smiselno pošiljati dela, ki niso izšla z oznako mladinski roman. Izbira za 7. razred osnovne šole je morda lažja, saj se zdi ta skupina bralcev nekako bolj homogena. Ko pridemo do srednješolcev, je zagotovo težje. Postavimo se vprašanja: kakšna dela izbrati, da bodo povezala dijake zelo različnih sposobnosti in interesov, taka, ki jih ne bodo podcenjevala, hkrati pa ne bodo prezahtevna. Kako gimnazijca, ki že posega po literaturi brez posebne oznake, je pa na oddelku za odrasle, nagovoriti z »mladinsko knjigo«? Zanima me, ali ima ločevanje na »mladinsko« in »odraslo« v tem primeru sploh kak smisel.

»Mladinsko« vs. »odraslo«

Sem urednica mladinske književnosti, urejam knjige za prednajstnike in najstnike. Ko obiskujem sejme, dobivam priporočila agentov in založb. Za najstnike mi ponujajo dela, ki so označena s kratico YA – young adults, mladi odrasli. Kategorija zajema starostno skupino od 12. do 18. leta, ki pa je precej široka glede na to, kakšne razvojne naloge morajo mladostniki v tem obdobju opraviti. Vemo, da je ta oznaka predvsem tržna kategorija, ki so jo izumili založniki, da lažje definirajo nišo, a pri tem so svoje prispevali tudi knjižničarji, ki so z njo na nek način hoteli zgraditi most med otroško literaturo in literaturo za odrasle. Knjige, ki so razvrščene v to kategorijo, so večinoma problemski romani. Skupno jim je to, da so glavni protagonisti mladostniki, ki se soočajo s težavami ob prehodu iz otroštva v odraslo dobo. A v resnici je paleta žanrov znotraj kategorije mladi odrasli skoraj ravno tako široka kot v književnosti za odrasle – od realističnih do fantazijskih del. Teme, ki jih najdemo pod to kategorijo, so pogosto prijateljstvo, prva ljubezen, odnosi med ljudmi in iskanje lastne identitete. V zadnjih petih letih se je pojavila celo – kar se mene tiče čisti založniški izum – kategorija New Young Adults, v katero spadajo večinoma lahkotnejši ljubezenski romani, katerih glavni protagonisti so mladi med 18. in 30. letom. Zelo očitna tržna niša, ki izhaja iz komercialne uspešnosti in porasta prodaje knjig iz kategorije mladi odrasli v zadnjih 15 letih.

Kot bralka se sprašujem, ali je to res potrebno. V časih, ko sem jaz odraščala, tega ni bilo. Bile so otroške knjige in knjige za odrasle, po katerih smo začeli svobodno posegati, ko smo dosegli določeno stopnjo zrelosti in nas je zanimal svet, ki ga nismo dobro poznali. Nagovarjati so nas začele zahtevnejše teme. Vse tisto neznano in vznemirljivo, česar še nismo živeli, pa nas je neustavljivo privlačilo. Pa naj je bila to proza, poezija ali zahtevnejša humanistična literatura. V srednji šoli smo brskali po vsem, kar so ponujale police v domači, šolski ali splošni knjižnici, in raziskovali, tudi če v resnici večine prebranega nismo razumeli. Moje izkušnje kažejo, da danes ni nič drugače, le da se je pojavila izrazita potreba odraslih, da bi nadzorovali pristočasno branje mladih. Poudarjam: pristočasno branje, o čemer bom govorila tudi v nadaljevanju.

Kot urednica seveda razmišljam o tem, kaj bi mladi želeli brati. Iščem kakovostne knjige, ki bi jih utegnile nagovoriti, in ker se je na področju mladinske književnosti pojavilo veliko število kakovostnih avtorjev, lahko uspešno izberem dovolj zanimivih naslovov za objavo. Eno od izhodiščnih vprašanj za ta prispevek je bilo, ali bomo tudi v prihodnje posamezna dela, ki niso bila napisana za mladino, uvrstili v zbirke za mladino. Kot lahko vidimo iz primera knjige *Ime mi je Damjan*, to ni bila globoko pretehtana odločitev, prej naključje. Velikokrat me ob branju knjig, ki izhajajo v zbirkah brez posebne oznake, je pa jasno, da so namenjene odraslim, prešine, da bi marsikatera od njih lahko mirno izšla v zbirki Odisej. Pa tudi obratno. Da so te knjige crossover. Tak v nebo vpijoč primer je denimo knjiga *No in jaz* francoske avtorice Delphine de Vigan, ki je v Franciji izšla z dvema ovitkoma – enim za odrasle in drugim za mladino – in se znašla na policah knjigarn in knjižnic na obeh oddelkih. Tudi naša zbirka Roman je polna naslovov, ki bi lahko izšli v Odiseju, kar po besedah urednika zbirke Roman Andreja Ilca morda priča o infantilizaciji literature in tudi o infantilizaciji bralcev. To domnevo potrjuje podatek, da je po nekaterih raziskavah bralnih navad (predvsem v ZDA) polovica bralcev knjig iz kategorije mladi odrasli odraslih, ne nujno staršev odraščajočih otrok in strokovnjakov za mladinsko književnost.

S tem ne želim zmanjšati pomena in vrednosti knjig, ki jih uvrščam v svoj program. Nasprotno. Trudim se izbirati dela, ki imajo kaj povedati in to na način, da bralcev ne podcenjujejo, a obenem mi je v zadnjih treh letih prav izkušnja tesnega sodelovanja z dijaki pri Festivalu angažiranega pisanja Itn. pokazala, da je dober bralec tudi zahteven in radoveden bralec. In da včasih to, da neka knjiga pristane na policah z mladinsko književnostjo, pomeni tudi to, da bo ostala neprebrana ali pa jo bodo gimnazijci brali drugače. To se mi je v zadnjem času pokazalo pri izvrstni knjigi Janje Vidmar *Črna vrana*, ki sem jo dala v branje našim Itn.-jevcem, ter zbirki kratkih zgodb letošnje tuje gostje festivala Janne Teller *Vše*. Obe imata odprtega naslovnika in nagovarjata tudi zrelejše bralce. Sta literarno kakovostni, a pri zahtevnejših mladih bralcih zaradi uvrstitve v zbirko Odisej dobita drugo konotacijo. Tako pač je. Bralec, ki želi biti odrasel, ne bere rad knjig, ki nosijo oznako »knjiga za mladino«.

Že lani smo k oblikovanju programa festivala Itn. povabili gimnazijce iz društva Novi dijak. Rezultat tega sodelovanja so bile bistveno zahtevnejše festivalske vsebine, kot smo jih mladim ponudili prvo leto. Na njihovo željo smo, denimo, pripravili predavanje o Virginii Woolf, ki je ni v šolskem kurikulumu, pa je bil to eden najbolj obiskanih dogodkov festivala, na katerem so dijakinje in dijaki prevajalki Bredi Biščak spontano postavljali vprašanja o pisateljičinem delu. Za osnovo svojega performansa so si izbrali knjigo *Deklina zgodba*, najbolj presenetljiv pa je bil pesniški večer Ane Pepelnik in Mitje Draba, ne prav na široko poznanih pesnikov, ko je bila dvorana Vodnikove domačije v nedeljo popoldne polna do zadnjega kotička. Če smo morda programske vodje festivala takrat še malo dvomile o teh vsebinah, smo se letos preprosto prepustili željam in potrebam dijakov in nastal je program, ki je zanimiv prav za vse radovedne in zahtevnejše bralce, ne glede na starost. Iz imena festivala smo zaradi tega izpustili pridevnik »mladinski«. Eden od argumentov naših dragocenih sodelavk in sodelavcev za to odločitev: »Menimo, da 'mladinska' literatura ne obstaja. Mladi berejo vse, literaturo, ki je namenjena mladim, pa berejo vsi – zato je lahko vsa literatura mladinska, vsa mladinska literatura pa literatura za odrasle.« Že bežen pogled na letošnji program,

dostopen na www.itn-fest.si pove, da dijakov glede bralnih potreb in pričakovanj ne smemo podcenjevati.

Za konec

Zagotovo knjiga *Ime mi je Damjan* ne bi doživela takšne obravnave, kot jo je, če ne bi izšla v zbirki *Odisej* – spremno besedilo in dodatno gradivo na fejstbuk.net zagotavljata bolj poglobljeno obravnavo. Zaradi izbora v projekt *Rastem s knjigo* je dobila širok krog novih bralcev, novo življenje. Prišla je do mladih, ki bi jo drugače zaradi slabe dostopnosti zagotovo spregledali. Odločitev za ponatis v *Odiseju* je bila prava. Nimam načrtov, da bi resno brskala po izvirnih knjigah za odrasle in jih uvrščala v svoj program. Delam s tem, kar dobim, in zaenkrat je na voljo dovolj kakovostnih rokopisov za objavo. Pomemben vir teh je v zadnjih letih postal razpis za modro ptico, na katerega se prijavljajo tudi avtorji, ki doslej knjig za mladino niso pisali – višina nagrade in dober glas med kolegi sta tudi njih na nek način pripeljala v to tržno nišo, kar je bil tudi eden od ciljev natečaja. Na splošno pa se mi zdi pomembno, da se tisti, ki knjige priporočajo srednješolcem, ne omejujejo s kategorizacijama mladinsko in odraslo, da spodbujajo dijake, naj posegajo po različnih literarnih žanrih in zvrsteh. Pomembno je, da jim odpirajo okna v nove svetove, da bi vsak zase našel tisto, kar ga najbolj nagovarja, brez omejitev. Da jim puščamo svobodo in omogočimo užitek ob raziskovanju ter se ne ukvarjamo s tem, kaj je zanje primerno in kaj ne.

Kristina Krajnc

ZA VEDNO MLADI

Koncept mladosti poudarja razmerje moči med odraslimi in mladostniki oz. med temi, ki odločajo, in temi, ki ne. Med seboj strogo ločene življenjske faze otroštva, mladosti in odraslosti so v biološkem smislu relativno jasne, v družbeno-kulturnem pa je to ločnico težko postaviti, saj nanjo vpliva več zelo različnih dejavnikov. Ločnica med mladimi in odraslimi je vsaj na področju literature, dojemanja književnosti in družbenih problematik po mojem mnenju in mnenju mojih vrstnikov popolnoma umetna, koristi pa le obstoječi tržni strukturi.

Literatura, namenjena mladim, ne sme podcenjevati bralk in bralcev, saj imajo zgodbe velik potencial za osvetljevanje družbenih težav in vzgajanje kritičnih bralcev, dovzetnih za stiske drugih, ne glede na starost. V prispevku bom poskusila nakazati pomen prepoznavanja, da mladi nismo pasivna in nerazmišljujoča marginalna družbena skupina, hkrati pa izpostaviti omejitve, s katerimi se prav zaradi mladosti srečujemo, ter poudariti, kako bistveno je, da obstajajo prostori, kjer lahko dijaki avtonomno razmišljajo, ustvarjajo in se izražajo izven vrednostnega okvirja odraslih, zato da lahko od ustaljenih družbenih norm odstopajo. Kot primer avtonomnega in samoniklega udejstvovanja bom v nadaljevanju predstavila delovanje društva Novi dijak, kot primer enakovrednega vključevanja in preseganja starostnih omejitev pa oblikovanje Festivala angažiranega pisanja Itn.

O mladih bralcih Jure Detela v eseju *Kulturniški fevdalizem* (Sodobnost, 1963, letnik 23/12) pravi: »Če se pri mladini predpostavlja neko obliko čistejše zavesti, ki ne sme biti omadeževana, ki potrebuje varuhe, in če se obenem upošteva dejstvo, da je mladina prav tako družbeno-kulturno determinirana kot odrasli, je to trditev, da naj bo mladina prikazovalec družbene popolnosti.« Literatura, ki to popolnost življenja v vati ohranja, ne ustvarja družbeno angažiranih bralcev in ljudi niti potem, ko ti odrastejo, saj če je družba popolna, v njej ni treba ničesar spremeniti. A jasno je, da ne živimo v popolnem svetu in da so spremembe nujne.

Danes poznamo kar nekaj družbeno angažiranih ustvarjalcev in ustvarjalcev, ki se temu zavestno upirajo, in poznamo precej knjig, ki družbenih problemov ne obravnavajo pokroviteljsko ali moralistično. Knjige, ki govorijo o resničnih problemih in so do bralca iskrene, vzbujajo empatijo in solidarnost, zlasti pri mlajših bralcih. Na misel mi pride danska pisateljica in aktivistka Janne Teller, ki je bila letošnja gostja Festivala angažiranega pisanja Itn. Njen mladinski roman *Nič* je bil sprva umaknjen iz danskih šolskih knjižnic, saj upoveduje krutost medsebojnih odnosov

in iskanje smisla. Avtorica meni, da prepovedi knjig niso rešitev, saj je soočanje s takimi temami nujno, dokler so del resničnosti, pomembna pa je interpretacija, umeščanje besedila v kontekst, dialog. Knjiga *Nič* se je pozneje vrnila na police, ker so jo tisti, ki jim je bila namenjena, brali in očitno potrebovali.

Jure Detela v prej omenjenem eseju govori o fenomenu, ki ga imenuje kulturniški fevdalizem. Govori o zelo determinirani shemi delovanja, znotraj katere si kot umetniški ustvarjalec zreduciran na eno samo lastnost, ki zagotavlja ustvarjalčev položaj v kulturnem prostoru. Tako avtorice in avtorje pogosto asociiramo zgolj z enim delom, eno pesmijo, eno oznako in to se nam zdi dovolj za razumevanje njihovega dela. Oznake lezbične avtorice, pisatelji moderne, afriške pesnice niso dovolj za uspešno komunikacijo med publiko in ustvarjalci, za prenos idej, vživljanje in doživljanje tega, kar nam želijo sporočiti, za to, da tekst, literatura, umetnost dosežejo svoj namen.

Učenci in dijaki zasedajo posebno nišo znotraj sheme kulturniškega fevdalizma. Mladost je le del naše razvojne poti in biološka značilnost, zato ne moremo in nočemo pristati na to, da to oznako zunanji svet ves čas poudarja, ko gre za našo ustvarjalnost, naš angažma, naše izražanje. Tako naslavljanje mladih namreč vedno predpostavlja nerealistično homogenost mladostnikov, kot da nas starost tako močno opredeljuje, da smo si v interesih in nazorih podobni, kot bi bili eno. Vprašanja, kako zdramiti mlade iz pasivnosti, kako jih pripraviti do branja, kako v njih vzbuditi zanimanje za politiko ipd., ne upoštevajo dejstva, da smo v iskanju sebe verjetno še najbolj pisana in pestra družbena skupina, kar jih obstaja, in ki na okolje reagira na sto in en način.

Ključno pa se mi ne zdi zgolj tovrstno naslavljanje mladih bralcev, ampak tudi mladih ustvarjalcev, ki se jih pogosto prav tako umesti v to medlo izvotljeno oznako. Nemoč odločanja o sebi, izraziti voljo, ki bo upoštevana, glas, ki bo štel, so potencialne skupne frustracije mladostnikov. Četudi razmišljamo, ustvarjamo, pišemo, to največkrat ostane znotraj generacijskega kroga. Včasih svoje pisanje deliš s prijatelji, če obstaja takšna platforma, ga morda deliš še z drugimi vrstniki, a ideje redko dosežejo tiste, ki odločajo.

Prvi vidik naslavljanja mladih ustvarjalcev je negativni prizvok »mladosti« kot nezrelosti, naivnosti, iluzornosti in nevednosti vseh mladih ustvarjalcev, ki še niso dobro izkusili resničnega sveta. A na nek način so pozitivni odzivi ob mladosti avtorja še bolj žaljivi, saj izražajo enako pričakovanje nezrelosti ter naivnosti in presenečenje, da je mlad človek to sploh sposoben preseči. Vsaj tak je občutek med mladimi ustvarjalci.

Za dijake je pomembno, da svoje delo vrednotijo tudi sami. Ker to po eni strani vodi v resničen, dejanski odnos do kulture in spontano, iskreno prepoznavanje njene vrednosti, po drugi strani pa šele to omogoča svoboden upor, odmik od prevladujočih nazorov, prevrednotenje ustaljenih odraslih vrednot in v kulturni prostor vnaša dodano vrednost, ki jo razmišljujoči posamezniki ustvarjajo.

Za svobodno izražanje mladostnikov je ključna finančna neodvisnost. Društvo Novi dijak, uradno Društvo ljubljanskih gimnazijcev, v katerem sem delovala, preden sem se vpisala na fakulteto, je svojevrstno zaradi več razlogov. Najprej je povsem samoiniciativno. Pred sedmimi leti so se dijaki treh ljubljanskih gimnazij uprli stereotipu pasivnega dijaka, ki je nekritičen in vsak dan hodi v šolo, iz šole domov, od doma na zabave. Ustanovili so društvo, ki bi povezovalo mlade angažirane, kritično misleče posameznike. Ker neodvisne in povsem svobodne platforme,

kjer bi lahko izven šole delili svoja razmišljanja in k razmišljanju spodbujali še svoje vrstnike ni bilo, so se odločili za izdajo revije, ki jo oblikujejo, financirajo in vsebinsko napolnijo sami, brez mentorjev in profesorjev. Čeprav nove tehnologije omogočajo poceni in hitro objavlanje ter komuniciranje vsebin, Novi dijak vztraja pri izdaji revije v fizični obliki, saj branje besedil v fizični obliki ni primerljivo z branjem na elektronskih napravah. Zato si med šolskim letom s prirejanjem različnih dogodkov prizadeva zbrati dovolj sredstev za tisk. Ko prerasteš gimnazijske klopi, načeloma zapustiš tudi društvo, ki v vsako šolsko leto stopi z drugo zasedbo. Nabiranje izkušenj v kolektivnem delu tako vodi v individualni razvoj in tudi razvoj generacije kot take.

Mladi imamo seveda tudi določne prednosti pred drugimi. Kot vsi na marginalni sceni smo pogosto eksotični dodatek programa, popestritev in osvežitev ustaljenih vsebin. Bojim se, da so nas kot društvo ravno zato kar nekajkrat vključili v kakšen program. To nam je sicer omogočilo ustvarjanje in izražanje, a želeli bi si, da bi bila namen in motivacija prava, da bi povabila izhajala iz resničnega zanimanja za naše ideje, nazore in sposobnosti. Kot posamezniki ali kot člani društva Novi dijak smo se ob mladinskih kulturnih programih večkrat srečali s situacijo, da so program že v celoti zastavili drugi, mi, naslovniki, ciljna publika, pa smo ga izpeljali. Seveda zastoj oziroma za kompetence in reference na trgu dela.

Letos smo zdaj nekdanji in sedanji člani društva Novi dijak že drugo leto sodelovali pri ustvarjanju festivala angažiranega pisanja Itn. V njegovem tretjem letu se je na našo pobudo iz imena festivala umaknil označevalec »mladinski«. Soustvarjamo ga mladi s svojimi željami, idejami, zanimanji in znanjem ter tako pomembno prispevamo k oblikovanju programa. Če pri festivalu sodelujemo, ne želimo pridevnika »mladinski«, saj je po našem mnenju naš ključni označevalec »angažiranost« – izpostavljanje angažiranih avtoric in avtorjev, literarnih del, ki obravnavajo družbene probleme, nas soočajo s šibkostmi človeških ravnanj, literaturo, ki ponuja razmisleke, s katerimi lahko gradimo boljše prihodnost. Menimo, da je mladinska literatura namenjena vsem, da vsi beremo vse, ne glede na tržne označevalce.

Takšnih samoniklih produkcij, kot je društvo Novi dijak, po svetu ni malo. Poznamo različne umetniške kolektive in širša družbena gibanja, kot je npr. Gibanje za okoljsko pravičnost, ki ga vodijo mladi. Takšna društva in gibanja nastanejo iz golega zanimanja in želje po izražanju svojih zahtev, želje po spremembi. Morda nastajajo zato, ker se družbene, okoljske, politične razmere zaostrejujejo, ker imamo občutek, da nam nekaj grozi in moramo ukrepati tudi mi.

Ne bi pa rada preveč hvalila ali idealizirala angažmaja v času srednje šole in študija. Društvo Novi dijak se srečuje z mnogimi težavami (ne le finančne narave), tudi znotraj delovanja kolektiva samega – od pomanjkanja časa (navadno zaradi šolskih obveznosti) do neizkušenosti pri reševanju konfliktov, neuspešne komunikacije in pomanjkanja motivacije. A to vse so priložnosti za učenje. Društvo še vedno deluje. Mladi naj bi bili apatični in nezainteresirani, zato je pomembno poudarjati, da to ni ena sama resnica, in osvetljevati drugačne primere. Zlasti mladi tem stereotipom ne bi smeli verjeti in tako omogočati, da se uresničujejo. V ljudeh moramo prepoznati potencial, od njih pričakovati velike stvari, še zlasti od mladostnikov.

Pomembno je, da obstajajo avtonomni prostori za mlade, kjer se lahko neodvisno razvijamo, menim pa, da morajo ideje zapustiti zaprte generacijske kroge in se pomešati v družbeni diskurz, saj lahko skupne izzive rešujemo le skupaj. Odrasli,

odločevalci in upravljalci finančnih sredstev, pa morajo to aktivno omogočati z vključevanjem mladih, ne zato ker so mladi, ampak ker so razmišljujoči in zaupanja vredni posamezniki. Predvsem zato, da bi presegli družbeni pesimizem in nihilizem, apatičnost in individualizem. Preko svobodnih prostorov, ki omogočajo združevanje, vključevanja progresivnih idej v stvarnost, preko literature, ki nas sooča z družbenimi problematikami, in kulturnega dialoga med posamezniki se lahko premaknemo na točko onkraj posplošenih oznak in zares govorimo o vsebini.

ČLANKI – RAZPRAVE

Dragica Haramija in Polona Vilar

SPODBUJANJE BRANJA KOT VSEŽIVLJENJSKE DEJAVNOSTI: PREDSTAVITEV BRALNIH SPODBUD IN PROJEKTOV

V prispevku so predstavljene nadnacionalne organizacije, ki skrbijo za bralno pismenost (npr. ILA (prej IRA), FELA, IBBY, IFLA) ter odmevni projekti posameznih držav, od katerih so se nekateri razširili tudi v druge države. Slednje seveda vsaka država izvaja malce prirejeno, kar je odvisno od ustroja ministrstev, pristojnih za izobraževanje, kulturo, mladino ipd. Vsem uspešnim bralnim spodbudam je skupno to, da državne institucije ozaveščajo prebivalstvo o pomenu branja, hkrati pa nudijo pomoč vsem tistim otrokom in odraslim, ki zaradi različnih vzrokov (npr. uradni jezik države ni otrokov materni jezik, primanjkljaji v duševnem razvoju, ekonomska deprivilegirano) niso večši bralci.

The article presents supranational organizations in charge of reading literacy (i.e. ILA (before IRA), FELA, IBBY, IFLA) and successful projects of certain states, some of which have also spread to other countries. The projects are of course adapted to individual countries' specificities, depending on the structure of ministries in charge of education, culture, the young etc. The common feature of all the successful reading initiatives is the fact that state institutions sensitize population on the importance of reading, at the same time offering assistance to all children and adults, who due to different reasons (i.e. official state language not being child's mother tongue, cognitive development deficiencies, economic deprivilegation) are not competent readers.

1 Uvod

»Kult knjige (na zvitku, papirju ali ekranu) je železno pravilo pismenih družb.«
(Manguel, 2007: 20)

V prispevku se osredinjamo na dve izhodišči: na razvoj bralnih kompetenc in izbiro kakovostnih gradiv ter primere dobrih praks za spodbujanje branja. Bralne spretnosti (oziroma bralna pismenost) so navedene med osnovnimi spretnostmi za življenje in učenje, kot jih navaja evropski referenčni okvir Ključnih kompetenc za vseživljenjsko učenje (UL EU 2018/C189/8) in se navezujejo na pismenost: »Pismenost je sposobnost prepoznati, razumeti, izraziti, ustvariti in razlagati koncepte, čustva, dejstva in mnenja v ustni in pisni obliki z uporabo vizualnega, zvočnega in digitalnega gradiva na vseh področjih in v vseh okoliščinah. Pomeni sposobnost

uspešnega sporazumevanja in povezovanja z drugimi na ustrezen in ustvarjalen način.« Pod terminom bralna pismenost razumemo vse štiri dejavnosti, povezane z branjem, torej poslušanje, branje ter govorjenje in pisanje (Pečjak in Gradišar, 2015: 59), prvi dve kot receptivni in drugi dve kot produktivni dejavnosti. Manguel (2007: 85) pravi: »Metode, s katerimi se učimo brati, namreč niso samo zgolj utelešenje konvencij naše družbe glede pismenosti – usmerjanja informacij, hierarhij znanja in moči –, ampak tudi določajo in omejujejo načine, kako svojo bralno zmožnost uporabljamo.« *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju* (2011) utemeljuje enakopravnost vseh otrok v izobraževalnem procesu, čeprav analize Pedagoškega inštituta, ki so bile opravljene v okviru različnih raziskav pismenosti (npr. Mednarodna raziskava bralne pismenosti PIRLS 2016 in pismenost v projektu OBJEM), kaže, da se razlike med učenci z leti šolanja povečujejo (rezultati so bili predstavljeni na simpoziju Bralnega društva Slovenije leta 2018); predvsem je pomembno zavedanje o razlikah, ki nastajajo zaradi ekonomskega statusa učencev (Pedagoški inštitut 2017: 8).

Pri razvoju otrokove bralne pismenosti ne gre zanemariti odvisnosti otroka od odraslega posrednika branja, zato velja opozoriti na nekatera pereča izhodišča bralne pismenosti v Sloveniji, kjer visok odstotek odraslih, torej potencialnih posrednikov branja otrokom, ni bralcev. Doslej je bilo izvedenih v Sloveniji pet raziskav branja Knjiga in bralci, od prve leta 1973 do najnovejše (izsledki raziskav so bili objavljeni 1974, 1979, 1984, 1998 in 2014) se je metodologija spreminjala, zato niso povsem primerljive, a vendar je treba poudariti, da po teh raziskavah bere le 58 % odraslih prebivalcev Slovenije (Kovač, 2015: 3). Med nebralci so seveda tudi starši predšolskih otrok in otrok v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju osnovne šole, kar je potrebno upoštevati pri bralnih dejavnostih in bralnih spodbudah, saj je kar 29 % vprašanih namreč izjavilo, da jih knjige sploh ne zanimajo (Kovač, 2015: 8). Zgovorni so tudi podatki o članstvu v splošnih knjižnicah (Aupič idr., 2018: 19), ki kažejo, da je bilo leta 2016 v splošne knjižnice vpisanih med 13 % in 36 % prebivalcev (mediana 23 %), mladih pa med 33 % in 85 %, medtem ko je bilo do 2017 priporočilo slovenskih standardov za splošne knjižnice, naj bo delež vpisanih prebivalcev vsaj 40 %, mladih pa 60 % (Aupič idr., 2018: 19). Raziskava tudi kaže, da je trend negativen, saj članstvo od leta 2005 upada. Delež vpisanih se po polnoletnosti bistveno zmanjša (na kar gotovo vpliva tudi brezplačna članarina za mlade), zanimivo pa je, da izposoja kljub temu celo rahlo raste (Aupič idr., 2018: 20).

Niti v razvitem svetu približno četrtnina odraslih ne doseže tretje ravni pismenosti,¹ ki omogoča nemoteno delovanje v družbi (podatki raziskave PIAAC). Ker se pismenost prenaša medgeneracijsko, menimo, da je za uspešnost bralnih projektov med

¹ Po podatkih OECD, pod okriljem katere je Andragoški center Slovenije (ACS), s konzorcijskimi partnerji v Sloveniji izvedel mednarodno raziskavo o kompetencah odraslih – PIAAC (Programme for the International Assessment of Adult Competencies), sodi Slovenija pod povprečje EU. V raziskavi je leta 2014 sodelovalo več kot 200.000 ljudi iz 33 držav, med njimi tudi 5.331 prebivalcev Slovenije: na šeststopenjski lestvici namreč 24,9 % odraslih v Sloveniji doseže le stopnjo 1 ali manj v pismenosti (kar je večji delež slabše pismenih od povprečja OECD, ki znaša 18,9 %). V poročilu je zapisano (<http://www.oecd.org/skills/piaac/Skills-Matter-Slovenian-Slovenian-Version.pdf>, 2016: 2): »Približno eden od štirih odraslih v Sloveniji ima nižje besedilne in matematične spretnosti ter spretnosti reševanja problemov.« Več podatkov na spletni strani OECD: <http://www.oecd.org/skills/piaac/Skills-Matter-Slovenia.pdf>: področja merjenja spretnosti v raziskavi PIAAC.

otroki in mladostniki potrebno vključevati tudi odrasle in jih ozaveščati o njihovem vplivu na branje otrok (kar je dokazal tudi projekt V objemu besed²). To je poleg zavedanja staršev in drugih odraslih o pomenu branja za otrokov razvoj ter branja kot poti za gradnjo vezi med otrokom in starši/odraslimi neposredno razvidno tudi iz dejavnikov razvoja predbralne pismenosti³ – ta je namreč pomemben predpogoj za razvoj bralne in drugih pismenosti. Te tri dejavnike opredeljuje IFLA – International Federation of Library Associations (Mednarodna federacija bibliotekarskih združenj in ustanov) (Vilar idr., 2017: 28): 1) izpostavljenost otroka bralnemu gradivu (spoznavanje različnih 'prizorišč', namenjenih bralnemu gradivu in branju: domače, šolske in splošne knjižnice, knjigarne, knjižni klubi, bralne skupine itd.); 2) spodbude za branje s strani odraslih (doma, v vrtcu in šoli) in 3) model odraslega, ki sam bere (starši, sorodniki, vzgojitelji, učitelji itd. lahko z zgledom sporočajo, da je branje pomembno in prijetno, da si je zanj treba vzeti čas). Knjižnice, zlasti splošne in šolske (slednje so lahko tudi edine knjižnice, v katere otrok sploh stopi, saj so zakonsko obvezni del vsake šole (ZOFVI, čl. 68 (2015))), igrajo pri vseh treh dejavnikih pomembno vlogo: zagotavljajo kakovostno gradivo, so bralna prizorišča, so vir spodbud in idej za bralne dejavnosti, v njih otrok vidi mnogo 'modelov', ki berejo. Po teh izhodiščih je bil pripravljen tudi projekt V objemu besed, ki je razvijal družinsko pismenost na vseh področjih dejavnosti in vseh področjih otrokovega razvoja (Haramija idr. 2017); vse dejavnosti, preizkušene v projektu, se nadaljujejo. Komplet štirih knjig, ki so nastale v okviru projekta, je dostopen na spletni strani Pedagoške fakultete Univerze v Mariboru.

2 Primeri dejavnosti in projektov za spodbujanje branja kot vseživljenjske dejavnosti

Ob pregledu dejavnosti in projektov smo ugotovili, da sta njihovo število ter pestrost izjemno velika. Zato smo izbrali nekatere najpomembnejše, razdelili pa smo jih v dve veliki skupini:

- nadnacionalna združenja za promocijo branja in spodbujanje pismenosti, npr. UNESCO, ki deluje pod okriljem Organizacije združenih narodov (<https://en.unesco.org/>) in se ukvarja z izobraževanjem, znanostjo in kulturo (za bralno kulturo skrbi ILA), ELINET, IBBY, IFLA;
- nacionalne kampanje za vseživljenjsko branje (nekatere so prerasle v mednarodne, npr. gibanje »Rojeni za branje«).

² Projekt V objemu besed je prispeval tudi veliko prosto dostopnih gradiv: <https://pef.um.si/391/projekt+v+objemu+besed>.

³ Zgodnja pismenost (imenovana tudi razvijajoča se pismenost) je vse, kar otrok ve o branju, preden sam začne brati: sem spada vtis o branju kot prijetni dejavnosti, ki je tudi pomemben del življenja (torej zahteva čas in vsaj nekaj truda, a človeka nagradi z mnogimi pozitivnimi izkušnjami), poznavanje branja kot aktivnosti (glasovna občutljivost, smer branja, ...), poznavanje smisla in pomena pošiljanja in sprejemanja pisnih sporočil (npr. v družinskem življenju, v sklopu življenjskih formalnosti, v vrtcu ali šoli ...).

2.1 Nadnacionalna združenja

2.1.1 **ILA** (International Literacy Association) (<https://www.literacyworldwide.org/>). Njena predhodnica je bila IRA (International Reading Association) in je del UNESCO (<https://en.unesco.org/partnerships/non-governmental-organizations/international-reading-association>); do preimenovanja je prišlo leta 2015. Združenje spodbuja visoko stopnjo pismenosti po vsem svetu. Prizadeva si za izboljšanje kakovosti branja in širjenje raziskav ter informacij o branju. Mednarodno združenje za pismenost spodbuja branje kot vseživljenjski proces.

2.1.2 **FELA** (Federation of European Literacy Associations), Evropsko združenje društev za pismenost (<http://www.literacyeurope.org/>). V tem evropskem združenju sodeluje tudi Bralno društvo Slovenije.

FELA, ki je bila tudi partner v projektu ELINET (European Literacy Policy Network, Evropske mreže za pismenost), je bila kot konzorcij partnerjev ustanovljena februarja 2014,⁴ njen pomemben doprinos je Deklaracija evropskih državljanov o pravici do pismenosti, ki je objavljena tudi na spletni strani Bralnega društva Slovenije (<http://www.bralno-drustvo.si/>).

FELA si prizadeva izboljšati politike pismenosti v vseh včlanjenih državah, zmanjšati število otrok, mladih in odraslih z nizko stopnjo pismenosti in izboljšati (povečati) bralne sposobnosti in prostočasno branje.

FELA širi svoje delovanje na vse starostne skupine, predstavlja primere dobrih praks, objavlja poročila 30 držav o pismenosti, vzpostavlja skupno platformo evropske pismenosti. FELA uporablja večslojno definicijo pismenosti, ki določa tri ravni, in sicer izhodiščno, funkcionalno in večkratno pismenost.

2.1.3 Za predstavitve dogajanja na področju mladinske književnosti skrbi nadnacionalno združenje **IBBY** (International Board on Books for Young People, spletna stran: <http://www.ibby.org/>) s sedežem v švicarskem Baslu. Ustanovljena je bila leta 1953 v Zürichu na pobudo pisateljice in novinarki Jelle Lepman. Danes povezuje 72 nacionalnih sekcij. IBBY spodbuja razvoj mladinske književnosti v posameznih državah, organizira strokovna srečanja, spodbuja znanstvena raziskovanja na področju mladinske književnosti in si prizadeva, da bi bile mladim po vsem svetu dostopne kakovostne knjige. IBBY sodeluje z organizacijama UNESCO in UNICEF, je član IBC (International Book Committee) in IFLA (International Federation of Library Associations), sodeluje z IRA (International Reading Association), BIB (Bienale of Illustrations Bratislava) in še z drugimi pomembnimi organizacijami. Tudi Slovenska sekcija IBBY (<http://www.ibby.si/>) je članica tega mednarodnega združenja.

2.1.4 **IFLA** (International Federation of Library Associations) je mednarodno združenje knjižnic in knjižničarjev. Med pomembnimi področji, ki jih pokriva,

⁴ ELINET je združeval 77 partnerskih organizacij iz 28 evropskih držav (od katerih je 24 članic EU), ki se ukvarjajo s politiko pismenosti in promocijo branja v Evropi. Na spletni strani (<http://www.eli-net.eu/about-us/>) so predstavljeni delovanje, organiziranost, namen, cilji Evropske mreže za pismenost (ELINET). Med organizacijami, ki so se združile v konzorcij, je bila tudi Slovenija (BDS).

so tudi branje ter osnovna, informacijska in njej sorodne pismenosti. Sekcija za pismenost in branje (Literacy and Reading Section; spletna stran <https://www.ifla.org/literacy-and-reading>) skrbi za promocijo branja in pismenosti v knjižnicah, za raziskovanje branja ter razvoj z branjem povezanih knjižničnih aktivnosti in storitev za vse državljane. Pokriva področja, kot so: dvig družbenega zavedanja o pomenu in vplivu branja ter pismenosti, funkcionalna pismenost v različnih kulturnih okoljih, razvoj bralcev, nepismenost v različnih okoljih, spodbujanje branja pri mladih in odraslih, bralne kompetence in bralna prizorišča, povezava in interakcija med tiskanimi in avdiovizualnimi oz. multimodalnimi mediji ter branje v elektronskem okolju. Strateški načrt IFLA za obdobje 2016–2021 (IFLA Strategic plan 2016–2021, 2017) v okviru ene od svojih štirih ključnih strateških usmeritev – vloge knjižnic v družbi – izpostavlja promocijo branja in pismenosti, ki sta osnovni pogoj za aktivno sodelovanje v družbi skozi dostop in uporabo informacij v katerem koli formatu.

Čeprav ne gre za organizacijo, je v tem kontekstu potrebno omeniti tudi nove slovenske standarde za splošne knjižnice za obdobje 2018–28 (Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice, 2018), ki s svojo strukturo in pristopom predstavljajo novost v načrtovanju, izvajanju in vrednotenju dela splošnih knjižnic in so zaradi tega že zanimivi tudi v mednarodnem merilu. Standardi usmerjajo delovanje splošne knjižnice v smer proaktivnosti. Termin »proaktivna splošna knjižnica« je pri nas uvedla Polona Vilar s sodelavci (2017: 95–101) in ga za področje branja opredelila kot splošno knjižnico, ki na svojem lokalnem območju načrtno in ciljno razvija bralno pismenost in bralno kulturo, za kar so potrebni:

- ustrezen odnos knjižničarjev in knjižnice do bralne kulture in bralne pismenosti, njihovo/njeno zaznavanje in predstava o vlogi knjižnice pri razvoju bralne kulture in bralne pismenosti,
- organizacijski dejavniki: kadri, pogoji za delovanje, politika delovanja in načrtovanja itd.,
- aktivno, načrtno, ciljno delovanje knjižnice glede na oblikovane prioritete oz. strategijo,
- merjenje uspešnosti delovanja.

Poleg načel odličnosti, ki usmerjajo vsa področja delovanja splošne knjižnice in poudarjajo kakovost delovanja, so glavna novost v standardih in priporočilih »knjižnične vloge« – področja delovanja knjižnice. Od enajstih se jih kar šest neposredno ali posredno nanaša na pismenost, kar razkriva tudi njihovo poimenovanje: Razvoj predbralne pismenosti, Bralna kultura in bralna pismenost otrok, Bralna kultura in bralna pismenost mladostnikov, Bralna kultura in bralna pismenost odraslih, Pridobivanje znanja, Informacijsko in računalniško opismenjevanje, Vključevanje v družbo. Priporočila predlagajo, da vsaka knjižnica glede na značilnosti svojega lokalnega okolja, ki jih mora prej natančno proučiti in jih tudi stalno spremljati, izbere in usmeri svoje delovanje v tiste vloge, ki so za lokalno skupnost najbolj bistvene, seveda pa mora knjižnica svoj vpliv tudi meriti in vrednotiti.

2.2 Nacionalne kampanje za vseživljenjsko branje

Za predstavitev smo izbrali nekaj primerov dobrih praks iz različnih držav, ki spodbujajo svoje prebivalce vseh starosti k branju, kar posledično prinaša dvig

ravni bralne pismenosti za vse državljane. Nekatere od njih so zaradi kakovosti in odmevnosti že prerasle zgolj državne ali nacionalne okvirje.

Kampanjo **READ! Singapore** (<https://www.nlb.gov.sg/readsingapore/>) organizira singapurska nacionalna knjižnica (National Library Board, NLB). Ta vsakoletni projekt poteka od leta 2005, njegov glavni cilj je promocija bralne kulture, hkrati pa je projekt usmerjen tudi v razvijanje kritičnega mišljenja, gojenje ustvarjalnosti in lastnega izražanja skozi različne aktivnosti, kot so dramatizacije zgodb in pogovori o knjigah. Kampanja podpira vladna prizadevanja za družbeno povezovanje preko skupnih bralnih aktivnosti, razprav in drugih dejavnosti. Skupni cilj vsakoletne kampanje je ustvarjanje družbe razmišljujočih ljudi. Singapurska vlada (<http://eresources.nlb.gov.sg/eReads/MobileReads/Browse/READSingapore>) ponuja tudi portal z elektronskimi (večjezičnimi) knjigami, nacionalna knjižnica pa na svoji spletni strani predstavlja tudi primere dobrih praks branja iz izobraževalnega okolja.

The Finnish Reading Centre (<https://lukukeskus.fi/the-finnish-reading-center/>) je bil ustanovljen leta 1972 in je krovna finska organizacija, ki združuje deset organizacij z različnih področij (pisatelje, knjižničarje, učitelje materinščine, kritike ...). Poslanstvo centra je promocija branja in pismenosti ter izdajanje gradiv za šole, knjižnice, javnost. Dejavnost je osredotočena na izboljšanje pismenosti otrok in mladostnikov na Finskem, pri čemer je treba opozoriti, da se Finska na mednarodnih preizkusih bralne pismenosti vedno uvršča zelo visoko (na spletni strani je na kratko predstavljen tudi finski šolski sistem). Center organizira obiske pisateljev po šolah, knjižnicah in drugih ustanovah ter organizira različne kampanje za spodbujanje branja. Izdaja tudi dve reviji, literarno revijo za mladostnike in revijo za literarno kritiko. Finska ima skupno ministrstvo za izobraževanje in kulturo, torej spadajo vrtci, šole, knjižnice in različne kulturne ustanove pod isto ministrstvo, kar je morda iz organizacijskega vidika večjih kampanj prednost. Ministrstvo gradi bralne kampanje predvsem na medgeneracijskem branju, npr. Niilo Mäki Institute (<https://www.nmi.fi/>) že približno 20 let organizira branje starejših prostovoljcev otrokom v izobraževalnih ustanovah in starejših priseljencev, ki berejo otrokom v svojem maternem jeziku; gre torej za izrazite medgeneracijske in medkulturne spodbude.

DEAR – Drop Everything And Read (<http://www.dropeverythingandread.com/>) se izvaja v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike. D.E.A.R. je kratica angleških besed »Drop Everything and Read« (Izpusti vse in beri). Gre za projekt, ki spodbuja tiho branje. Začel se je v šolah v ZDA in se kmalu razširil v Veliko Britanijo in tudi drugam. Branje v šoli se spodbuja tako, da se ob dogovorjenem znaku vsi prisotni (učitelji, ravnatelj, knjižničar, učenci, dijaki) lotijo branja in tiho berejo določen čas, npr. 15–20 minut. Osnovna ideja je promocija branja kot prijetne in koristne dejavnosti ter njegovo uveljavljanje v življenju vsakega posameznika. Namen je tudi pokazati, da je branje pomembno in da mu je treba nameniti čas. Tovrstno promocijo branja izvajajo tudi nekatere slovenske (osnovne) šole.

Born to read (<http://borntoread.org/>); projekt izvira Združenih držav Amerike in je razširjen po svetu. Povezuje različne deležnike (knjižničarje, pediatre, logopede, založnike, raziskovalce branja in pismenosti ...) pri promociji branja otrokom od rojstva dalje. Starše osvešča o pomenu branja majhnim otrokom ter kaj in kako brati. Ključni strateški aktivnosti sta ozaveščanje in usposabljanje, multidisciplinarno se v njem združujejo vsi deležniki. Pomemben cilj projekta je vzpostavitev skupnega jezika oziroma razumevanja med različnimi strokovnjaki, ki so vključeni

v promocijo programa na lokalni ravni. Redno se izvaja tudi vrednotenje programa (s pomočjo standardiziranega vprašalnika), da bi se lahko ocenilo njegov učinek. Podobni projekti so vzpostavljeni v različnih državah (*Reach out and Read*, Združene države Amerike; *Bookstart*, Velika Britanija, *Čitaj mi!*, Hrvaška, *Nati per leggere* v Italiji ...).

Čitaj mi! (Beri mi) (<http://www.citajmi.info/naslovna/>) je hrvaški projekt, ki se zgleduje po projektu »Nati per leggere«. Gre za nacionalno kampanjo za spodbujanje glasnega branja otrokom od rojstva dalje, ki se je pričela izvajati na mednarodni dan knjig za otroke, 2. aprila 2013, v evropskem letu glasnega branja. Pokrovitelj kampanje je hrvaško ministrstvo za socialno politiko in mlade. V njej sodelujejo hrvaško društvo bibliotekarjev (Hrvatsko knjižničarsko društvo – Komisija za knjižnične usluge za djecu i mladež), UNICEF, hrvaško društvo pediatrov (Hrvatsko pedijatrijsko društvo), hrvaško bralno društvo (Hrvatsko čitateljsko društvo), hrvaško združenje raziskovalcev otroške književnosti (Hrvatska udruga istraživača dječje književnosti) in hrvaško društvo logopedov (Hrvatsko logopedsko društvo). Cilj kampanje je spodbujati starše in druge odrasle, da bi glasno branje postalo del vsakodnevnega prijetnega druženja staršev in (tudi že najmanjših, komaj rojenih) otrok, s čimer se ustvari posebna čustvena povezava med otrokom in odraslo osebo, ki mu bere. Enako pomemben cilj je starše spodbujati, da z otrokom čim prej začnejo obiskovati lokalno splošno knjižnico. Dejavnosti za dojenčke in malčke naj bi bile stalni del programov v splošnih knjižnicah. Zaradi promocije glasnega branja otrokom od rojstva dalje naj bi se povečalo medsebojno sodelovanje knjižničarjev, pediatrov, logopedov, vzgojiteljev in drugih strokovnjakov. Informacije o dobrobiti branja za otroke je mogoče dobiti v vsaki knjižnici, otroškem dispanzerju, zdravstvenem domu in porodnišnici, informativni plakati so tudi na ulicah, avtobusih in vlakih ter trgovinah.

3 Sklep

Ozaveščanje celotne družbe o pomenu branja in bralne pismenosti, ki je vseživljenjska dejavnost na vseh področjih človekovega udejstvovanja, je pomemben ukrep posamezne države za pomoč in duhovno rast prebivalstva. Vse zgoraj navedene kampanje/promocije branja imajo nekaj skupnih značilnosti:

- Odvijajo se na nacionalnem nivoju, podpirajo jih različna (pristojna) ministrstva, precej jih je že preraslo zgolj nacionalni okvir.
- Vse kampanje spodbujajo družinsko branje, hkrati nudijo izobraževanje in pomoč staršem, ki niso večji bralci.
- Gre za interdisciplinarne povezave izobraževalcev na vseh stopnjah (vrtci, OŠ, SŠ), raziskovalcev branja in književnosti, bibliotekarjev, tudi zdravnikov (pediatrov), socialnih služb ipd.

Strinjati se velja z Manguelovo (2007: 33) trditvijo, da »je branje postopek, ki se seštevja in geometrično napreduje: vsako novo branje gradi na tem, kar je bralec že prebral.« Potrebno pa se je tudi zavedati, da gre za počasne spremembe, ki segajo tudi na raven celotne družbe ter njenega odnosa do znanja, izobraževanja in seveda branja.

Literatura

- Marko Aupič idr., 2018: Doseganje razvojnih usmeritev Standardov za splošne knjižnice veljavnih v obdobju 2005–2017: raziskava. Ljubljana, Narodna in univerzitetna knjižnica, <https://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/studije/raziskava-doseganje-standardov-splosne-knjiznice-2005-2017.pdf> (15. 3. 2019).
- Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v RS*, 2011: http://pefprints.pef.uni-lj.si/1195/1/bela_knjiga_2011.pdf. (17. 2. 2019)
- Bralno društvo Slovenije: *Deklaracija evropskih državljanov do pismenosti*, <http://www.bralno-drustvo.si/> (19. 2. 2019)
- DEAR – Drop Everything And Read: <http://www.dropeverythingandread.com/> (26. 2. 2019).
- The Finnish Reading Centre: <https://lukukeskus.fi/the-finnish-reading-center/> (20. 2. 2019).
- Dragica Haramija idr., 2017: *V objemu besed*: <https://pef.um.si/391/projekt+v+objemu+besed> (18. 3. 2019).
- IBBY (International Board on Books for Young People): <http://www.ibby.org/> (21. 2. 2019).
- IFLA Strategic Plan 2016–2021, <https://www.ifla.org/strategic-plan> (15. 3. 2019)
- IRA (International Reading Association): <https://en.unesco.org/partnerships/non-governmental-organizations/international-reading-association> (26. 2. 2019).
- Miha Kovač, 2015: Spremembe bralne krajine v Sloveniji: branje leposlovja 1973–2014. *Primerjalna književnost*, 38 (3). 1–22.
- Alberto Manguel, 2007: *Zgodovina branja*. Ljubljana: Cankarjeva založba (Zbirka Bralna znamenja).
- Niilo Mäki Institute: <https://www.nmi.fi/> (22. 2. 2019).
- OECD: *PIAAC*. <http://www.oecd.org/skills/piaac/Skills-Matter-Slovenia.pdf> (21. 2. 2019).
- Sonja Pečjak, Ana Gradišar, 2015: *Bralne učne strategije*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Pedagoški inštitut, 2017: Mednarodna raziskava bralne pismenosti PIRLS 2016: povzetek rezultatov raziskave. https://www.pei.si/wp-content/uploads/2018/12/PIRLS_povzetek.pdf (26. 5. 2019).
- Priporočilo sveta o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje*. Uradni list EU 2018, C 189: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2018:189:FULL&from=SL> (12. 1. 2019).
- READ! Singapore*: <https://www.nlb.gov.sg/readsingapore/> (19. 2. 2019).
- Slovenska sekcija IBBY: <http://www.ibby.si/> (19. 2. 2019).
- Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice (za obdobje 2018–2028), http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Direktorat_za_kulturno_dediscino/Knjiznicna_dejavnost/2018/NSKD_PRIPOROCILA_splosne_knjiznice_2018-2028_objava.pdf (15. 3. 2019).
- Polona Vilar idr., 2017: *Proaktivna splošna knjižnica za bralno pismenost in bralno kulturo*. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
- ZOFVI – Zakon o financiranju vzgoje in izobraževanja*. Uradni list RS, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 36/08, 58/09, 64/09 – popr., 65/09 – popr., 20/11, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D in 47/15: ZOFVI-NPB19: <https://zakonodaja.com/zakon/zofvi> (25. 5. 2019).

Maja Verdonik

ANIMAL STORIES FOR CHILDREN IN CONTEMPORARY CROATIAN CHILDREN'S LITERATURE

The paper presents contemporary Croatian animal stories through anthropomorphic and realistic approaches of describing animals. Croatian stories are compared to those from other national literatures with the purpose to highlight the manners in which they contribute to the European and world children's literature in general.

Članek obravnava sodobne hrvaške živalske pravljice skozi antropomorfní in realistični pristop k opisovanju živali. Namen primerjave med pravljicami drugih nacionalnih književnosti in hrvaškimi pravljicami je osvetliti specifične značilnosti, s katerimi slednje bogatijo tako evropsko kot svetovno otroško književnost na splošno.

1 Introduction

The paper presents a selection of Croatian animal stories for children published throughout the history of Croatian children's literature. The first part of the paper explores animal stories according to how the majority of Croatian research on children's literature describes them – as a literary genre. Croatian scholars classify animal stories in two groups based on the writer's approach to describing animals. On the one hand, animals are described in an anthropomorphic way and, on the other hand, they are portrayed in a realistic way using some scientific detail. The second part of the paper discusses a number of Croatian animal stories ranging from the first ecological story *The Trout* (1909) to the animal story *Silence; We Are Shooting a Film on the Set! The Adventures of a Dog from the Recording of the Film The Lone Wolf* (2009), which evolves around a dog that plays the leading role in the popular Croatian children's movie *The Lone Wolf*. Whenever possible, Croatian stories and authors are compared to those from other national literatures, e.g., stories written by Hans Christian Andersen, Beatrix Potter, Rudyard Kipling, and Jack London. The purpose of the paper is to present a part of Croatian children's literature through animal stories and to highlight the manners in which they contribute to the European children's literature in general.

2 Approaches to the animal stories in Croatian Children's literary theory

Animals have been present in the life of humans since the earliest beginnings. It therefore comes as no surprise that they entered literature as far back as in the ancient times. We can find them in the *Bible*, e.g., in the chapters of the *Book of Genesis* that mention Noah's Arc, in Aesop's fables, traditional fairy tales, medieval bestiaries, fantasy stories, as well as in the contemporary stories, picture books etc. According to David Rudd:

the word 'animal' has its etymological roots in 'breath' and 'soul,' which link it to that which is 'animate,' and this is exactly the transformation that writers and illustrators so readily perform, making animals live in all manner of the anthropomorphic ways (Rudd 2009: 242).

Croatian theory of children's literature recognizes an extensive group of literary texts, which includes animal stories – the so-called literary animalistic. In children's literature specifically, the literary animalistic is defined by a number of authors in the following way.

Zvonimir Diklić, Dubravka Težak, and Ivo Zalar (1996: 219–243) bring to attention a term used for the literary type of novels and tales about animals: the literary animalistic but, at the same time, they highlight that the term, used here quite broadly, inevitably includes fantastical stories with animals, fables, plays, and even poetry. Therefore, they prefer the more common term – animal stories. At the same time, stories about animals make a diverse and complex marginal genre; they are literary works read exclusively by children, or read by children and adults, or just by adults, such as, e.g., George Orwell's *Animal Farm* and Richard Bach's *Jonathan Livingston Seagull*. According to these authors, animal prose has not always been intended for children; it was the animals that inspired these authors. They found in them the most appropriate and favorite motifs, and since children love animals, they accepted this type of prose as their own reading material.

Ana Pintarić and Tanja Mihoković (2009: 81–94) also define the literary animalistic as a marginal genre, which includes literary texts about animals (novels, tales, fantasy stories, fables, poetry, theatrical plays, and picture books) and divide them in two groups: on the one hand, the animal and the human world interact and, on the other, the animal world is a reflection of human life. Pintarić and Mihoković list a number of writers and their literary works of the literary animalistic that belong to world children's literature, such as Rudyard Kipling's *The Jungle book*, Felix Salten's *Bambi*, Jack London's *The White Fang*, and Hugh Lofting's *The Tale of Doctor Doolittle*. They mention the following writers as belonging to Croatian children's literature: Miroslav Hirtz, Vlatko Šarić, Maja Gluščević, Božidar Prosenjak, and Dunja Kalilić.

In their study *The Introduction to Children's Literature* (2015) Marijana Hamersak and Dubravka Zima discuss animal stories from the perspective of the relationship between children and animals through history, animals in literary history, fables as a form of animal stories, and allegory and ecology in animal stories.

Croatian research of children's literature categorizes animal stories in accordance with the writer's technique of presenting animals. They are mostly divided in two large groups: writings in which animals are represented in an anthropomorphic way and writings in which animals are represented in a realistic or naturalistic way.

Milan Crnković (1980: 174–186) believes that nature is present in all genres of children's literature, because the child is searching for the experience of nature. He divides the aforementioned categorization of stories and novels about animal and mentions four approaches in terms of the writers' portrayal of the animal world in literature:

1. Anthropomorphic depiction of animals, whereby the purpose is not to highlight the true characteristics of animals, but rather give them other purposes.
2. Giving animals human characteristics, such as speech, but these additional characteristics merely inform us, in a faster and easier way, about what the animal is feeling or doing.
3. A realistic description of animals based on observation and contemplation.
4. A combination of artistic and scientific descriptions of the animal world, whereby scientific data complement the experience of nature.

Crnković includes into the first group children's stories written by the English writer Beatrix Potter, then continues with classic stories in which animals are subordinate and less anthropomorphic, such as the wolf in *The Little Red Riding Hood* and other types of fantastical stories that have animals as the main characters, such as stories written by Hugh Lofting and Kenneth Grahame. He also mentions a very popular story *Maya the Bee*, written by the German author Waldemar Bonsels. According to Crnković, the vast majority of writers belong to the second group – they describe animals in their natural habitat. Here, animals are given human characteristics, but only as a translation of human language and the different behaviors through which animals communicate amongst themselves as it is the case in, e.g., Rudyard Kipling's *The Jungle Book*. The American writer Jack London and his stories *Call of the Wild* and *The White Fang* belong to the third group and, in addition to him, Crnković mentions several Croatian writers who have also used the realistic technique in their writing: Josip Pavičić and Anđelka Martić. Crnković places the Danish writer Karl Ewald in the fourth group, given that he tried to provide the youngest readers with the knowledge of modern science, especially biology and chemistry, and all this in the form of a story. Similar works have been written in the fictional style of the highly popular Scottish-Canadian zoologist and author, Ernest Thompson Seton. Crnković also mentions the Croatian writer Vlatko Šarić, who drew inspiration from Seton in his literary works.

Crnković concludes that all these literary works, apart from those belonging to the first group, contribute to a better understanding of nature itself, i.e., they contribute to educational goals, which is not irrelevant for the evaluation of literary works with nature as their theme. The fundamental aspect, both in terms of the artistic realization and the goal which the experience of nature should achieve, is the perception of the world in which humans live.

Dubravka Težak (1991: 49–52) divides the literary techniques of animal depiction in two groups:

1. Anthropomorphic depiction, which provides animals with human characteristics, is the older and more preferred approach in writing stories (as well as fairy tales and fables). It provides animals with human characteristics, whereby they remain animals only in their appearance. They move inside their natural habitat but are given the ability of speech and sometimes this stands in a symbolic or allegoric relation to the human world. What matters in these stories is not the

animal itself because its character has the same function which it would have if it were a human or a mythological or personified plant or object.

2. Naturalistic portrayal tends to provide a more faithful and realistic depiction of animals. Dubravka Težak notes that this is the more interesting means of depiction of the two approaches. It enables the naturalistic story to release itself from the fantastical and fabular elements, while the facts taken from zoology are interestingly structured into tales in which nature no longer serves only a static purpose of plot decor but actually participates in its actions. This kind of approach occurs more frequently as a result of an ever-growing urbanization and technocracy, which increases the hunger for genuine and wild nature. These kinds of stories remind us of hunter tales and provide a poetic description of nature and the perception of the manifestations within it with an emphasis on the animal world living inside it. Sometimes these stories seem to be infused with scientific facts, which grants them a spot in documentary literature. Often, hunters or foresters, due to their vocation, have deep knowledge of wild animal life and can sense the very breathing of nature itself. By taking inspiration for the tales from the inexhaustible treasuries of nature, they know how to incorporate zoological facts into the story in an interesting way, and in doing so, this does not become just a sum of scientific facts; it becomes a superstructure potent in meaning. Dubravka Težak mentions Josip Pavičić, who wrote in the period between the two World Wars, Miroslav Hirtz, a zoologist who wrote in the aftermath of World War II and paved the way for naturalistic tales, and Nikola Pulić, a contemporary author who writes stories about animals from his homeland.

3 Animal Stories from Croatian Children's Literature

In the following passages, selected Croatian animal stories from various periods of the twentieth century and the beginning of the twenty-first century will be presented based on the writers' approaches to describing animals as discussed in available research and in relation to animal stories from other national literatures.

3.1 *Animals described with the anthropomorphic characteristics*

First is the group of stories in which animals are given anthropomorphic characteristics and are behaving like humans.

The story *The Trout* (1909) written by the Croatian author, Jure Turić (1861–1944), represents the first anthropomorphic way of describing animals. Turić was a pedagogy teacher and a writer of novels and stories for children. As a teacher, he noticed the impact stories have on children and their educational potential. In 1909, seven years before Ivana Brlić-Mažuranić wrote the best Croatian collection of fairy tales *Tales of Long Ago* (1916), Turić published a collection of more than twenty fairytales titled *Stories*.

The fairytale *Trout* is one of the most beautiful stories from the aforementioned collection and the first Croatian children's ecological story. The influence of Hans Christian Andersen is noticeable in the choice of the theme, characters, emphasized

portrayal of nature through the poetic means of expression, and a non-stereotypical ending. In Turić's story, there is no classic conflict between good and evil; the storyline is based on a clash between two worlds. On the one hand, the intact world of the mountain spring and the woods, the harmony of the plant life and the animal world and, on the other hand, the world of humans represented through the urban environment or the image of a muddy, polluted river and neglected nature. The main characters are animals: the trout and the swallow, but like in Andersen's stories, children appear as extras. There are no fantastical characters or magical objects in the story. All the magic is derived from the anthropomorphic outline of the animals; the beauty of life in nature stands in stark contrast to the dullness of life in the city. The arrival of city children awakens in the trout the wish to move to the city even though until that moment she had lived harmoniously with the swallow in nature. The trout sees the city's night lights as if they were the moon and the stars, but with the arrival of the rising sun, all magic disappears. Now, children think that the trout is ugly and mention her to the fishermen. In her last moments, before she dies, the trout becomes aware of the death she deserves and in her last moments she thinks of the swallow's twitter, which become the last source of comfort. The trout and the swallow are represented in the anthropomorphic way, both in their own world and in the world of humans. In this context, they remind Crnković of Andersen's story *Daisy*, in which the destiny of the skylark and the daisy, which are snatched from their natural environment, is comparable to the destiny of Turić's trout. However, here, the trout leaves its habitat through her own volition because she is unhappy. The harsh punishment which the trout receives is the outcome of the moralistic story, which was very popular in the early beginnings of children's literature. For this reason, the ending is not sad after all because of the moral of the story – we should live where we belong (Crnković 1987: 132, 263–264; Težak 2008: 159–160, 205; Vrcić-Mataija 2004: 106–117).

One of the most beloved and esteemed Croatian children's writers was Sunčana Škrinjarić (1931–2004). In 1970, Škrinjarić published her collection of stories *Cactus Stories*, in which she included three fairy tales titled *Cactus Stories for Small Hedgehogs*. These are stories about hedgehogs that draw their fantastical foundation from the anthropomorphic depiction of animals. The step into the fantastical life, a world where hedgehogs behave as humans, is made with the first words of father hedgehog, who is telling a story to his son. The determining word for the subsequent development of the plot in the first sentence is "cactus-fairytale" – a fairytale about a spiked, prickly world. The story of the Cactus-emperor extends beyond the boundaries of an anthropomorphic story in which the masked depiction of human life is given an additional dimension of the atmosphere from the animal world. In the creation of the cactus-world and cactus-happenings, using the logic of a fantastical story, the starting point is the hedgehog's most distinctive feature: his spiky or prickly nature, so the hedgehog is being told a story of a spiky and prickly world. In an argument over who is spikier and who has the hardest pricks, the metaphorically sharp, mean language wins, taking upon itself all the sharpness of associations with the cactus-world, even exceeding it and bringing back into the anthropomorphic world, i.e., the human world, not the listener of the story – the small hedgehog – but the listener of the entire story – the child (Crnković 1987: 132, 263–264).

Ivanka Glogović Klarić (1939), English and Croatian language teacher, began writing stories for children at the beginning of the 1990s. She wrote collections of short stories for children, written in a local dialect: *The Little Blackbird* (1995), *The Little Fish* (2000), and *The Little Hedgehog* (2001). In her stories, the small anthropomorphic animals behave as children and experience their adventures in the manner in which children could identify with, as the animals in Beatrix Potter's stories behave, especially in *The Tale of Peter Rabbit*, *The Tale of Benjamin Bunny*, or *The Tale of Tom the Kitten*. The small hedgehog gets to know other forest animals, falls in love with a small female hedgehog, and helps people by killing a snake. A small fish goes to school, which she gladly skips just like pupils sometimes do; she has a female teacher and friends who are also fishes, and gets her report card on a seaweed leaf and even watches Fish TV, while a small blackbird learns how to fly with his brothers and sisters and learns how to live independently.

In 1989, Božidar Prosenjak (1948), a contemporary Croatian author, journalist, and editor wrote a highly rated novel *The Wild Horse*. The novel is told from the first person point of view with the stallion as the main character and storyteller. Prosenjak chose a horse as the interpreter of the story's events given that it is one of the most intelligent animals serving man since the ancient times. The main character, the Wild Horse, has an allegoric function: he represents the existential problems tormenting the human race. In addition to the Wild Horse's tale, the novel discusses spiritual growth, how people should treat each other, and the ultimate harmony between heaven and earth. The Wild Horse is born in the wilderness that he loves and where he freely spends his childhood. The beginning of the horse's life is a safe and carefree haven because his mother takes care of everything. In the main part of the novel, the hero is torn between, on the one hand, his own wishes and the laws of wilderness and, on the other, horse (human) laws. As Karol Visinko notes, there is a conflict within the Wild Horse at the beginning of the novel, but as the plotline unfolds, the conflict slowly diminishes and eventually leads to a complete calming. In other words, the plot leads the Wild Horse to the understanding that there is someone who rules over everyone and everything. Only he knows what really happens in the world and the righteousness of the paths that we take, which are, more often than not, incomprehensible to others. On this path of life, the horse first comes across the laws of nature, then his father, which he loses shortly after, gets into conflict with the world, falls in love, and experiences disappointment. He also experiences casualties and humiliations, but he also struggles for justice and the survival of his herd and, finally, for his family as well. The Lord and the spirit of his father keep a watchful eye over him. Of course, the Wild Horse is mostly not aware of all this although he senses that there is someone who is watching over him and to whom he turns in times of helplessness (Visinko 2007: 5–8). We can find some connection between Božidar Prosenjak's novel and two other novels from European children's literature. In Anna Sewell's novel *Black Beauty*, the title character is also narrating his life story from his point of view. In both Prosenjak's *Wild Horse* and Sewell's *Black Beauty*, the beginning of the novel depicts the character's first years of life spent beside his mother as their happiest. The second example is Felix Salten's novel *Bambi* – a novel that addresses growing up and learning about life the hard way.

3.2 *Anthropomorphic and realistic manners of describing animals*

The second group of stories describes animals also in the anthropomorphic way, however, not entirely. Animals demonstrate some human characteristics – they usually speak a human language so as to explain animals' thoughts and feelings to the readers. In a way, these stories also belong to the stories from the third group because of the intertwined anthropomorphic and realistic manner of describing animals.

Višnja Stahuljak (1926–2011) is one of the most highly regarded Croatian children's writers. By profession, she was a music professor, which is the reason why music plays such an important role in some of her stories. She was also one of the co-founders of the Zagreb's Puppet Theatre (founded in 1948) for which she wrote a number of plays.¹ Her novel *Don from the Three-Borders Points* (1986) is a story about a dog, which begins with a document – the registry of the dog, Don, which contains all the important information of a real dog, such as his pedigree and the rewards he has won in dog competitions. All of this comes from the fact that the author was the owner of a dog, which later became the main character of her novel. The central stage of the novel is given to the emotions and thoughts of Collie Rough Don who tries to live according to the laws of his breed. The story is told through the eyes of Don, i.e., from the perspective of how he sees the world around him. Višnja Stahuljak translates his thoughts and feelings into human language when Don is communicating with other dogs in the story, but otherwise he has no anthropomorphic characteristics. He has one name in the dog's world, which was given to him by his mother – Clumsy – because of his clumsiness and another one in the human's world – Don – which was given to him due to his high pedigree. The anthropomorphic characteristics serve the purpose of passing messages to the reader about how the dog goes through his own experiences and events that take place in his life, the ways in which he behaves towards his owner, what he expects from him, and what he gets in return from him. In this context, *Don from the Three-Borders Points* is a novel about dogs but also about people. The dog defines his position in relation to his behavior towards the people because, at the end of the day, he depends on them for food and shelter. However, what is relevant here is that people should learn something from dogs as well. Stories about his mother are included as well, which Don, or Clumsy, remembers in various moments of his life. Such is the story of a female dog, which managed to rescue her newborns from a pack of wolves. Don recalls this story in times of discomfort; it was like solace to him when he was separated from his mother and was about to start a new life with his owners.

Another prominent contemporary Croatian writer, Maja Gluščević (1932), has written many stories about animals, the majority of which are about dogs. By profession, she was a screenwriter so she has also written screenplays for different Croatian films and TV series for children. Very often she transformed her screenplays into stories for children. In her stories, animals seldom talk. The author depicts them as reasonable and emotional beings, just as they are in the real world. This brings to mind Jack London's novels about dogs. They quite often experience many dangerous

¹ http://info.hazu.hr/hr/clanovi_akademije/osobne_stranice/visnja_stahuljak_chytil (accessed on: 26 April 2018)

adventures with their little friends and guardians, little girls and boys. Dubravka Zima wrote about Gluščević's two novels *The Escape in a Basket Case* and *John's Wolf*. According to Zima, the storyline of these two novels takes place during the Croatian Homeland War, at the very beginnings of the 1990s. The storytelling in the abovementioned novels evolves around experiences and perceptions of children and is almost completely identical to the classic pattern of a children's action novel with a group of children at its very center, with their need to play and swing into action. In this kind of narration, the war does not directly place the children in danger since they see it and go through it as if it were an adventure. This means that the author takes the narrative conventions of children's adventurous prose and, in most cases, recreates incredible, almost impossible situations in a stylized reality. The little heroes manage to escape their war-adventure and get out safe and sound, which in any other case, outside children's prose, would be rather impossible.

War-centered novels do not substantially differ from Maja Gluščević's favorite animalistic novels. Both her novels deal with the friendship between a child and an animal: a little boy Jerko and a donkey Greyfie, and a bit older boy John and his dog Wolf. Both boys attend elementary school but have to flee their villages to escape the war even if they do not want to. The six-year-old Jerko hides when the people of the village evacuate in a hurry. He does not want to leave his old grandmother behind, while John does not want to abandon his dog, which he tries to smuggle into the refugee camp. The friendship between these two boys and their animals is much stronger than grown-ups could even imagine. John runs away from the refugee camp a couple of times in order to find his dog Wolf, who, in fact, is not allowed to accompany him. Nevertheless, the dog still follows him from the distance and always manages, in one way or another, to find him. On the other hand, the donkey Greyfie saves Jerko. He hides in a basket case, which Greyfie carries on his back and barely manages to escape the village at almost the same moment when the enemy soldiers enter it. The two boys are on the run but manage to successfully escape the most dangerous situations unharmed. They manage to flee the enemy surroundings having barely avoided different close encounters with them. They also manage to find various getaways and safe paths amidst the raging battles and always manage to get unharmed to their destinations. Throughout it all, John is a significantly more active character and therefore his self-reliant, thoughtless, and dangerous swinging into action in the middle of the war zone truly represents an adventure. On the other hand, Jerko is only a six-year-old boy who cannot take care of himself but fortunately gets help from the donkey, Greyfie, and the fortunate web of circumstances. Without a doubt that from 1953, after the publishing of Anđelka Martić's *Spotty*, the novels *The Escape in a Basket Case* and *John's Wolf* address, once again, the friendship between children and animals in the context of war (Zima, 2001).

In 2009, Maja Gluščević published the novel *Silence; We Are Shooting a Film on the Set! The Adventures of a Dog from the Recording of the Film The Lone Wolf*. In terms of the genre, the novel is a mixture of an animal story and a documentary and it relates to the making of a film since the author wrote the script and was the screenwriter during the filming of the highly popular Croatian children's movie *The Lone Wolf*. It was filmed in 1972 and directed by her husband Obrad Gluščević. According to Miroslava Vučić, there are two storytellers in the novel: the screenwriter and the character from the movie title – the dog named Thunder. The screenwriter

narrates the tale on two levels that complement each other. On the one hand, the story is told from the first person narrative and it deals with the problems that occur during the making of the movie and, on the other hand, through diary notes about the making of the movie. These parts of the book are also printed in different letter fonts. There are no interruptions, even in the parts that are told by the dog, which are also the most interesting parts of this story. In Vučić's opinion, these are also the best-written pages of the Croatian animalistic novel meant for children and teenagers. Thunder is the ideal storyteller who, from his infantile dog's perspective, narrates the beginning stages of this movie story. The difference between the already recorded movie *The Lone Wolf* and the story about the conditions under which the movie had been made is the very topic of Thunder's narrative. Moreover, this is the reason why we may consider this novel as a sort of its own *Making of The Lone Wolf*. The end of the novel contains a Short Movie Lexicon that includes unfamiliar words and movie terminology that children can learn by reading this book (Vučić 2009: 129–143).

When discussing Višnja Stahuljak and Maja Gluščević's animal stories, especially the ones about dogs, we can compare them with Jack London's classic stories about dogs. *The Call of the Wild* evolves around the motif of kidnapping, dogs being related to wolves and legends about it, which we also encounter in Višnja Stahuljak's story *Don from Three-Borders Points*. The manner of describing animals, which is partly realistic, can be found in some parts of Maja Gluščević's stories such as *John's Wolf* and *Silence; we are shooting a Film on the Set!* Jack London's dogs also do not speak human language and the author describes their thoughts and feelings by using realistic technique of writing. In other words, he only supposes what the animal might be thinking, but he does so from the human perspective.

3.3 *Animals described with scientific details*

There is a thin line between the third and the fourth group of stories, as well as between the second and the third. Writers Josip Pavičić and Nikola Pulić wrote in a more picturesque way about nature and animals, but these animals are not described in the anthropomorphic way. Miroslav Hirtz, Vlatko Šarić, and Vladimir Jurčenko wrote about animals using scientific details. In the European and world literary tradition, similar stories have been written by the Danish author Carl Ewald and the Scottish-Canadian author Ernest Thompson-Seton. Carl Ewald, as the predecessor of nature stories, wanted to teach the children about nature through his stories. He discusses scientific facts in the form of a story so that children can easily acquire them. For this reason, his animals speak, which makes them partially anthropomorphized. Seton did not intend to teach through his stories but to incorporate his deepest experiences of nature into an artistic form by using only exact scientific facts. His stories made a big impact on the Croatian writer Vlatko Šarić, who translated some of Seton's books into Croatian language (Crnković 1980: 174–186). The conclusions about these authors and their stories are presented here through research carried out by Dubravka Težak, Hrvojka Mihanović-Salopek, and Karol Visinko.

Josip Pavičić (1895–1969) mostly released his books after the Second World War. His animal stories sometimes resemble hunters' notes, some of which are simple, like poetized geography lessons or lyrical notes and pictures. The most successful

stories were the ones in which the author attempted to reveal and disclose the less familiar world of nature to the reader in a naturalistic way. Most of Pavičić's stories are emphatically realistic and almost without any action. In fact, it could be stated that they seem more like precise information about the seen, experienced, and realized and that their strength lies more in the power of the document than in its artistic realization (Težak 1991: 49–52).

Nikola Pulić's (1926–2005) *The Valley of the Rabbits* (1976) is a collection of novels, true hunter's notes for children in which the main character is a boy named Jurica, who learns hunting skills from his grandfather but is also coming into grips with nature on his own. By doing so, the contrast between, on the one hand, Jurica's childlike gentleness towards the animals and the hunter's instinct and pride, on the other, becomes prominent as well as the rational thinking about animals, which his grandfather tries to instill in him. The man takes center stage in these novels, while animals remain only an object of his interest. We find out about the animals, such as the martens, rabbits, wolves, or bears as much as the boy's perspective permits it but we also get to know the author's homeland – the beautiful valley of the river Krka, whose waterfalls belong to the Krka National Park.

Miroslav Hirtz (1878–1944) was a naturalist and a scientist (zoologist, ornithologist, and herpetologist), editor of the magazine *Nature*, and a very gifted writer. Since he was also a hunter, he relieves his hunting experiences through his stories and very often asks Diana, the goddess of the hunt, for help. The collection of stories titled *Stories from nature* (1959) contains Hirtz's hunting confessions (not bragging) through which the author shares his lack of hunting success. He also speaks of the resourcefulness of the inhabitants of nature. In his stories, Hirtz focuses on the man and his relationship with the nature and the life in it, with an emphasis on the hunter's passion and the encounter with an animal that is difficult to catch. The stories are filled with detailed descriptions of the flora and fauna and their natural scientific characteristic, i.e., they offer a full atmosphere to the reader – every single segment of nature is described in its visual, acoustic, and olfactory way. In the story *Taken From The White Notebook*, from the collection of the *Novels from The Animal World: The Book of a Naturalist* (1927, 1991), the author narrates in the first person, describing the ravishing, idyllic views of nature that are in stark contrast with the naturalist point of view, such as the life-and-death fight between two forest inhabitants – the otter and the fox. The author takes the side of the weaker otter that in the end comes out of the fight as the winner. The story *Hunting the Roebuck* he depicts a hunter who got distracted while observing a roebuck, but as he was taking aim at it, a titmouse sat on his rifle and distracted him from shooting the roebuck. The hunter rejoices because, at the end of the day, he did not desecrate the majestic view of the roebuck with its blood (Težak 1991: 49–52).

Vlatko Šarić (1898–1985) was a forestry engineer by profession and from the very beginning of his creative endeavor till its end he wrote the same type of stories, which he brought to admirable levels. He gives prominence to animals that he describes in naturalistic terms based on observations and contemplations. He also gives them human names so that children can embrace them more easily while reading his novels. Šarić describes the relationships among animals and the complexity of nature, yet he does not burden his descriptions with detailed naturalistic and scientific data. Still, he uses real facts from zoology, which he incorporates into his own observations and skillfully weaves into the structure of the novel. He

thereby does not diminish the experience which we get from nature itself. This way he manages to create the atmosphere of documentary quality, which contributes to the persuasiveness of the story itself. Since nature offers interesting entanglements, the author's interventions are reduced to the bare minimum. Šarić's animals are not described in the anthropomorphic way, but they are still complex characters. His narration has a philosophical undertone: it makes the reader think about the relationship between the humans and the animals, which have a lot in common with the humans. In Šarić's stories, naturalistic scenes of animals fighting are very common and are described without any embellishment or sentimentality, in the very savageness of nature. Man, as such, appears rarely in these stories, but when he does, he brings nothing but confusion. In his stories, Šarić evokes in the reader a vast range of different moods, from humor in the story about the bear Mousy (*Miško* 1973, 2005) who visits the premises of construction workers, to tragic in the story *The Steel Trap*, which is about a female bear that cannot help her cub which gets trapped in a trap. In the story about the chamois buck Rogan (*Rogan*, 1985, 2005), the tone is more dramatic and lyric, based on various contradictions that can be found in nature in great abundance. In this story, the chased chamois buck finds salvation in the Triglav woods after a desperate escape through the mountains. Šarić's heroes are animals which distinguish themselves from the rest in various things; they are wild and powerful animals, which reflect the harshness of nature around them. In the same way, when he writes about domestic animals, he also chooses the most combative ones. Therefore, the story *The Indian Fighter* depicts a cockerel that was hatched from an egg brought from India and that belongs to the breed that was reared for fighting. As Hrvojkica Mihanović-Salopek concludes, despite the fact that Šarić's book *Mousy* was written in the 1970s, when the nature's resources were not so dramatically depleted as they are in these days, the author sensed that each misbalance between the man and the world of plants and animals has long-term consequences and makes it more difficult for man to stay on Earth. This is the main reason why his books about animals represent the nature as man's elementary inevitability as well as his inexhaustible teacher about life itself (Mihanović-Salopek 2005: 159–161).

Vladimir Jurčenko (1930), a teacher and a biologist by profession, hunter and painter, wrote a collection of experienced and scientifically based animalistic stories, titled *Good Morning, Wolves* (1983). The setting of the stories is on the mountain Velebit, which is today "Northern Velebit" National Park. This is the landscape in which Jurčenko has lived and worked in, so he knows the landscape well. The writer describes the wild inhabitants of the mountain Velebit: the snakes, moles, rabbits, but also the household pets such as cats. By describing the animals in full detail, the Jurčenko was intent on encouraging his students and all the children to get to know, appreciate, and love the nature and her inhabitants (Visinko 2005: 195–196).

4 Conclusion

The approaches in describing the animals connect Croatian animal stories presented in the paper with the all-inclusive corpus of texts of this genre of the European and world children's literature. Today's Croatian elementary school students get

to know the classic works of Croatian and world children's literature, thus stories about animals as well. The following titles both Croatian and of other national literatures, mentioned in the paper, are included (among many others) in the new National Curriculum of Teaching Subject Croatian Language (2018), precisely in the extended versions of the lists of proposed literary texts for reading: Hugh Lofting's *The Story of Dr. Doolittle*, Rudyard Kipling's *The Jungle Books*, Maja Gluščević's *The Escape in a Basket Case* or, alternatively, *Silence, we are shooting! A dog's adventures from filming Lone Wolf* and Božidar Prosenjak's *The Wilde Horse*. In addition, teachers can choose to expand the reading lists by offering students high-quality literary works – improving in such a way their interests both in nature and animals as well as in reading per se.

References

- Milan Crnković, 1980: *Children's Literature, Reference book for students and teachers*. Zagreb: Školska knjiga.
- Milan Crnković, 1987: *Hundred faces of story*. Zagreb: Školska knjiga.
- Zvonimir Diklić, Dubravka Težak and Ivo Zalar, 1996: *Examples from Children's Literature*. Zagreb: DiVič.
- Marijana Hameršak and Dubravka Zima, 2015: *Introduction to the Children's Literature*. Zagreb: Leykam international d.o.o.
- Hrvojkja Mihanović-Salopek, 2005: Original world of animals, In: Vlatko Šarić: *Mousy*. Zagreb: Znanje.
- Ministry of Science and Education of the Republic of Croatia, 2018: *National Curriculum of Teaching Subject Croatian Language*. Available on <https://mzo.hr> Last visit: 16. 5. 2019.
- Ana Pintarić and Tanja Mihoković, 2009: School Interpretation of Božidar Prosenjak's Novel "Wilde Horse". *Život i škola*, 21(1/2009). Available on <http://hrcak.srce.hr> Last visit: 16. 5. 2019.
- David Rudd, 2009: Animal and object stories, In M. O. Grenby and Andrea Immel (ed.). *The Cambridge Companion to Children's literature*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Dubravka Težak, 1991: *The Croatian Post-war Children's Story*. Zagreb: Školska knjiga.
- Dubravka Težak, 2008: *Portraits and essays about children's writers*. Zagreb: Tipex.
- Karol Visinko, 2007: Novel about Growing Up. In: Božidar Prosenjak: *Wild Horse*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Karol Visinko, 2005: Vladimir Jurčenko's animal story. In: Karol Visinko: *Children's story – history, theory, reception and interpretation*. Zagreb: Školska knjiga.
- Sanja Vrcić-Mataija, 2004: Jure Turić – author of the first Croatian ecological children's story. In: Stipe Golac et al. (ed.): *Ecology in education*. Gospić: High School of Teacher Education in Gospić.
- Miroslava Vučić: 2009: I am Hund, Ranko's Hund – Note about a novel *Silence, we are shooting!*. In: Maja Gluščević: *Silence, we are shooting! A dog's adventures from filming Lone Wolf*. Zagreb: Školska knjiga.
- Dubravka Zima, 2001: Croatian Children's War Literature. *Polemos 4* (2001) 2: 81–122. Available on <http://hrcak.srce.hr> Last visit: 16. 5. 2019.

PRIPOVEDI O ŽIVALIH V SODOBNI HRVAŠKI MLADINSKI KNJIŽEVNOSTI

Povzetek

Prispevek predstavlja sodobne hrvaške pripovedi o živalih glede na književnikov antropomorfnosti ali realistični pristop k opisovanju živali. Dela hrvaške mladinske književnosti so primerjana s pripovedmi o živalih drugih nacionalnih književnosti z namenom prikazati njihovo povezanost in pripadnost evropski ter na sploh svetovni mladinski književnosti.

V prvem delu prispevka so prikazani teoretični pristopi k pripovedim o živalih glede na ugotovitve hrvaških teoretikov mladinske književnosti. Gre za dve vrsti pristopa k opisovanju živali: v eno skupino sodijo besedila, ki živali opisujejo antropomorfno, v drugo pa besedila, v katerih so živali opisane realistično glede na znanstvena dejstva.

V drugem delu prispevka sledi glede na antropomorfnosti ali realistično-znanstveni pristop opisovanja živali izbor hrvaških pripovedi o živalih, objavljenih v 20. in 21. stoletju. Hrvaška dela in avtorje primerjamo z deli drugih nacionalnih evropskih in svetovnih književnosti, kot so to recimo dela Hansa Christiana Andersena, Beatrix Potter, Rudyarda Kiplinga, Jacka Londona in drugih.

Med pripovedmi, v katerih so živali predstavljene antropomorfno, so literarna dela: *Postrv* (org. *Pastrva*, 1909) Jureta Turića, ki je primerjana z Andersenovo pravljico *Marjetica*, zbirka pravljic Sunčane Škrinjarić *Pravljice o kaktusu za majhne ježe* (org. *Kaktus bajke za male ježeve*, 1970). Sledijo kratke zgodbe v čakavskem narečju Ivanke Glogovič Klarić *Črni kos* (org. *Kosić*, 1995), *Ribica Menolica* (org. *Ribica Girica*, 2000) in *Ježek* (org. *Ježić*, 2001), ki jih primerjamo z zgodbami Beatrix Potter. V isto skupino sodi tudi roman Božidarja Prosenjaka *Divji konj* (org. *Divlji konj*, 1989), primerjan z romanom Anne Sewell *Črni lepoteč*.

V romanih Višnje Stahuljak *Don Tromejski* (org. *Don od Tromede*, 1986) in Maje Gluščević *Pobeg v košari* (org. *Bijeg u košari*, 1992), *Ivin Vučko* (1995) in *Tišina, snemamo! Dogodivščine nekega psa ob snemanju filma Volk samotar* (org. *Tišina, snima se! Avanture jednog psa sa snimanja filma Vuk samotnjak*, 2009) se prepletata antropomorfnosti in realistični pristop opisovanja živali.

Realistično in skladno z znanstvenimi dejstvi so živali opisane v pripovedih in romanih Josipa Pavičevića in Nikola Pulića, poljudnoznanstveno so o živalih pisali Miroslav Hirtz, Vlatko Šarić in Vladimir Jurčenko. Njihova dela vzporejamo z zgodbami danskega pisca Carla Ewalda in škotsko-kanadskega avtorja Ernesta Thompsona-Setona.

Učenci osnovnih šol na Hrvaškem se v okviru učnega predmeta hrvaščina seznanijo s klasičnimi deli hrvaške in svetovne mladinske književnosti in s tem tudi s pripovedmi o živalih. V novem Nacionalnem kurikulumu učnega predmeta hrvaščina Ministrstva za znanost in izobraževanje republike Hrvaške (org. *Nacionalnom kurikulumu nastavnoga predmeta Hrvatski jezik* Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske, 2018) so v t. i. *Razširjenem seznamu predlaganih leposlovnih besedil za obravnavo* (org. Proširenem popisu predloženih književnih tekstova za čitanje) vključena naslednja dela: *Zgodba o doktorju Dolittlu: o nenavadnih prigodah njegovega življenja doma in presenetljivih pustolovščinah v tujih deželah* Hughja Loftinga, *Knjiga o džungli* Rudyarda Kiplinga, *Pobeg v košari* in (dodatno) *Tišina, snemamo! Dogodivščine nekega psa ob snemanju filma Volk samotar* Maje Gluščević ter *Divji konj* Božidarja Prosenjaka. Učitelji lahko dodatno razširijo sezname leposlovnih del za obravnavo po svoji presoji, tako da učencem ponudijo visoko kakovostna književna dela ter spodbujajo njihov interes za naravo in živali ter branje samo po sebi.

Aksinja Kermauner in Jerneja Herzog

ZAKONITOSTI LIKOVNEGA JEZIKA PRI OBLIKOVANJU TIPNIH SLIKANIC

V inkluzivnem izobraževalnem sistemu, ki nudi vsem udeležencem enake možnosti, torej tudi slepim in slabovidnim otrokom, je izobraževanje študentov vseh pedagoških smeri nujno potrebno. Temu sledimo tudi na Oddelku za likovno umetnost Pedagoške fakultete Univerze v Mariboru, kjer smo s študenti zasnovali zbirko avtorskih tipank *Potipaj me*. Izdelava tipank je bila precejšen izziv za študente, ki so morali upoštevati tiflopedagoška pravila upodabljanja brez perspektive, prekrivanja, detajlov, omejeni so bili tako pri obsegu besedila kot pri obsegu zapisa pri posamezni sliki. Tudi format dveh razprtih dlani je bil za ustvarjalce največkrat precejšnja omejitev, predvsem z vidika uporabe materialov z različnimi površinami, ki ne omogočajo podrobnosti. V Sloveniji je slikanic, prilagojenih za slepe otroke, zelo malo. Prav zato predstavlja študentom izdelava tipank še poseben izziv. S predajo avtorskih tipank smo obogatili knjižnico Centra IRIS in razširili izbiro tovrstnih prilagojenih slikanic.

The inclusive educational system offering equal opportunities to all participants, including blind and visually impaired children, calls for education of students of all the pedagogical departments. This is also true of the Department of visual art at the Pedagogical Faculty of the Maribor University, where a collection of authorial tactile picture books, titled *Touch me*, was created in cooperation with students. The production of the tactile picture books was quite a challenge for the students, who had to respect tiflo-pedagogical rules of depiction without perspective, overlapping, details, and of limited space for texts and captions. Also the format of two open palms often proved to be a limitation to the artists, especially with regard to the use of materials with different surfaces, which do not allow for details. As tactile picture books adapted to blind children are scarce in Slovenia, students find their production a special challenge.

Uvod

Knjižnica slepih in slabovidnih Minke Skaberne je sicer bogato založena s prilagoditvami skoraj vse svetovne in domače literature v brajico ali zvočno obliko, ima pa malo slikanic v tipni obliki, čeprav tudi slepi otroci zelo uživajo ob knjigah. Na začetku so zanje najprimernejše, prav tako kot za njihove polnočutne vrstnike, predvsem zgodbe s slikami. Za to, da slepi otrok lahko dojame ilustracijo, mora biti ustvarjena v tipnem načinu. Tipna ilustracija, ki sledi temeljnim razlikam med distalnim vidom in proksimalnim tipom (Claudet 2009), sicer ni in ne more biti

dobesedni prevod vidne, vendar je za slepe otroke dostikrat edini vir spoznavanja (Šupe 2019).

S študenti Oddelka likovne umetnosti Pedagoške fakultete Univerze v Mariboru že drugo leto izdajamo zbirko tipnih slikanic *Potipaj me*. Pomanjkanje tovrstnega gradiva za slepe bralce nas je spodbudilo, da razvijamo ideje ter s pomočjo študentov likovne pedagogike, ki imajo razvite likovnostvarjalne sposobnosti, pri predmetu Specialno likovno-pedagoški projekt ustvarjamo slikanice, prilagojene slepim (tipanke). V sodobnem izobraževalnem sistemu, kjer se vse bolj uveljavlja inkluzija, je pridobivanje tovrstnih kompetenc pri študentih likovne pedagogike skorajda nujno.

Tipne slikanice – tipanke

Če želimo, da slepi oz. visoko slabovidni otroci dobijo karseda kakovostne informacije, na podlagi katerih si lahko ustvarijo predstavo o tipni podobi, mora izdelava tipne slikanice upoštevati določena pravila. Polnočutni otroci se učijo branja tako, da povezujejo besede, ki jih slišijo, z grafičnimi simboli zapisa črk in ilustracijami (Lewis in Tolla 2003). Tega pa ne moremo reči za otroke, ki so slepi ali visoko slabovidni. Zaradi naključnega in parcialnega dostopa do stvari in dogodkov v svetu so lahko njihove informacije o predmetih in pojavih omejene, nedosledne ali razdrobljene (Ferrell 1997). Okvara vida lahko vpliva na to, da imajo slepi in slabovidni otroci navadno skromne ali celo nepravilne prostorske predstave ter težave pri posploševanju in oblikovanju pojmov. Predvsem od rojstva slepi imajo lahko probleme tudi s specifikom opazovanja sveta, ki je dostopna le z vidom, npr. z navideznim zmanjševanjem predmetov z razdaljo. Pojem perspektive je takim učencem lahko popolnoma neznan, zato jim ga skušamo razložiti s pomočjo analogije z zvokom (ko se zvok oddaljuje, je subjektivno čedalje tišji) in modelov, ki so sestavljeni iz v očišče zmanjšujočih se objektov (Kermauner 2014).

Skupna, predvsem pa ključna značilnost otrok z okvaro vida je zaznavanje od dela oz. detajla do celote. V tipnih ilustriranih knjigah mora bralec najprej raziskati tipno sliko, da bi jo lahko interpretiral, ter njen pomen povezati z besedilom vsebine.

Tipne slikanice so po posebnih pravilih posebej načrtovane slikanice, prilagojene zaznavi slepega. Navadno so sestavljene iz krajšega besedila, ki je v povečani pisavi (od 16 pik naprej) ter brajici, in tipne ilustracije. Uporabljamo najrazličnejše tehnike, vsem pa je skupna tipna izvedba. Dobra tipna ilustracija mora biti generalizirana, posplošena, torej brez nebistvenih informacij. Ne uporabljamo linearne perspektive in se izogibamo prekrivanju predmetov, živali ter oseb. Vedno prikažemo celotno telo človeka ali živali, ne samo enega dela. Trudimo se, da bi določen objekt obdržal skozi vso slikanico enako velikost (Sköld in Norberg b.d.). Ljudi in živali upodabljamo od spredaj, lahko tudi iz profila ali polprofila, vendar pazimo, da prikažemo, če je le mogoče, vse okončine in ušesa. Materiali naj bodo čim bolj kontrastni v teksturah, ne pa ostri (npr. brusni papir ni primeren). Pri upodabljanju predmetov in živali se vsaj približno držimo razmerij v naravi, torej naj bo slon večji od miške – razen če sama zgodba zahteva drugače. Če živali niso v zraku, naredimo na spodnjem delu strani talno linijo (Nation 2009). Pri velikosti in formatu tipnega prikaza se držimo pravila iz prakse: velikost dveh razprtih dlani v širino je navadno ležeči A 4 format. Vezava listov naj bo taka, da se slikanica ne bo zapirala, saj

slepi bralec tipa ilustracijo z obema rokama. Pozorni smo na uporabo neškodljivih in prijetnih materialov. Z novimi tehnologijami tiskanja lahko ilustracijam dodamo vonje (Kermauner 2014). S premišljeno izbiro materialov lahko zgodbo popestrimo tudi z zvokom (celofan, napete elastike itn.).

Kot pri polnočutnih otrocih (Carney in Levin 2002) so tudi pri slepih, slepih z ostankom vida in visoko slabovidnih (tipne) ilustracije koristne za razvijanje jezika in pismenosti (Hatwell 2001, Hellerin Gentaz 2014), hkrati pa spodbujajo razvoj motorike, selektivne tipne zaznave, razumevanje določenih oblik v procesu generalizacije ter stimulirajo same tipne receptorje v blazinicah prstov, ki se zaradi uporabe razmnožijo (Kermauner 2010), kar je izjemno pomembno za uspešno branje brajice (Braillove pisave). Seveda je ključnega pomena tudi pridobivanje novih informacij (novi pojmi ter pojavi) in utrjevanje izkušenj iz vsakdanjega življenja. S pomočjo (tipnih) ilustracij otroci – enako kot polnočutni – razumejo zgodbe ter jih kasneje tudi priključijo iz spomina (Stratton in Wright 1991), ne nazadnje pa tudi uživajo v samostojnem branju besedila in ilustracij (Kermauner in Schmidt 2014).

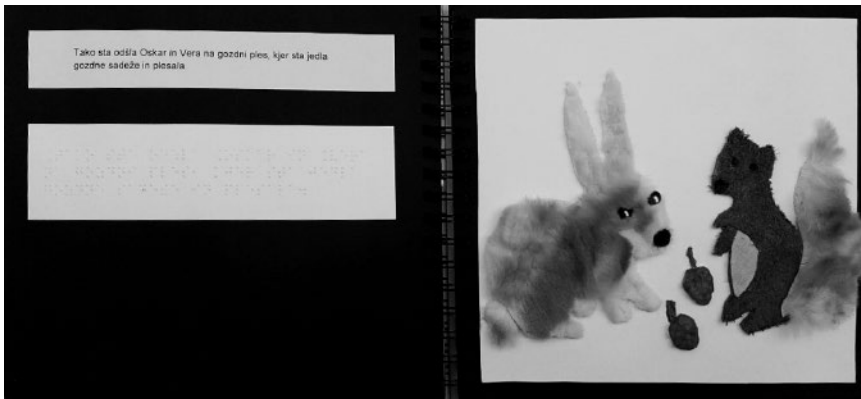
Pri tipnih ilustracijah je izjemno pomembna premišljena izdelava, saj lahko z napačnimi tipnimi informacijami slepega in slabovidnega otroka zmedemo ali povečamo možnost morebitnih napačnih predstav (Plazar 2015). Upoštevati moramo tudi psihološki proces prepoznavanja tipnih oblik (Lawrence in Lobben 2011, v Fajdetic in Nenadić 2012). Tako imenovana 'kognitivna taktualizacija' (prav tam) vključuje perceptivni proces, v katerem receptorji sprejemajo tipno informacijo, in kognitivnega, v katerem se tipni dražljaj pretvori v informacijo, ki jo bralec lahko interpretira. Model taktilne grafičnosti avtorjev Aldricha, Shepparda in Hindla (prav tam), ki je pravzaprav demonstrirana sposobnost razumevanja in uporabe tipnih prikazov, vsebuje štiri pomembne elemente: tipno zaznavanje, kognitivne veščine, znanje in kognitivne sposobnosti. Izvedenih je bilo nekaj raziskav predvsem z vidika lastnosti zaznavanja tipnih slikovnih podob. Tako npr. avtorji (Theurel, Witt, Claudet, Hatwell in Gentaz 2013; Thompson, Chronicle in Collins 2006) navajajo, da slepi otroci lažje prepoznajo tipno podobo, ki je teksturirana, kot pa prikaz, ki je le obrisan s tipno konturo ali narejen v termovakuumski tehniki (privzdigljena plastika). Tekstura je materialna lastnost, ki pomaga pri tipnem prepoznavanju trodimenzionalnega objekta (Morrongiello, Humphrey, Timney, Choi in Rocca 1994). Prav tako se kot učinkovita metoda kaže uporaba trodimenzionalnih objektov, ki jih lahko vključujemo med branjem zgodbic. Bara (2014) navaja, da slabovidni otroci z uporabo trodimenzionalnih objektov usvojijo več informacij, kot če so ilustracije omejene zgolj na dve dimenziji. Vachulova (2009) je za zelo majhne slepe otroke za ilustracijo pravljice *Rdeča kapica* poiskala resnične stvari iz pravljice in si zamislila škatlo s predmeti, prilepljenimi na posamezne strani. Knjiga v škatli ali Knjiška (angl. Book in the Box = BOOX) Kermaunerjeve vsebuje tipno slikanico in predmete, ki jih omenja zgodba, glavni osebi pa sta prikazani kot lutki oziroma igrači. Leseno škatlo v nekaj potezah spremenimo v igralno površino, ki se prilagaja prizorom iz slikanice (Kermauner in Plazar 2019).

Likovni jezik v tipnih ilustracijah

Kot že povedano, je format tipanke, namenjen ilustraciji, največkrat omejen na širino dveh razprtih dlani, ki se skorajda dotikata (približno 25 × 25 cm). To je za

ustvarjalca, ki želi prevesti likovno podobo v tipno, največkrat precejšnja omejitev predvsem z vidika uporabe materialov z različnimi površinami, ki ne omogočajo podrobnosti. Slednjih pri likovnih upodobitvah niti ne prikazujemo, saj so detajli za slepega bralca zelo moteči, lahko celo zavajajoči. Tako pri oblikovanju tipnih ilustracij upoštevamo že omenjene principe, kot so redukcija in poenostavljanje oblik, upoštevanje razmerij v naravi in pravilnost informacij (npr. upodobitev pajka ali hobotnice z osmimi nogami, ne pa npr. samo s šestimi zaradi manjše zahtevnosti izdelave itn.). Ne uporabljamo prostorskih ključev (linearna perspektiva, prekrivanja, velikost), teksture materialov pa naj bodo čim bolj podobne predmetom, ki jih upodablja. Sledijo naj spoznanju, da hrapave površine delujejo pod prsti toplo, gladke pa hladno (Kermauner 2004).

Za visoko slabovidne bralce ter slepe z ostankom vida uporabimo nasičene in kontrastne barve. Na sliki 1 lahko vidimo, da sta avtorici tipanke sledili principom oblikovanja tipank. Na levo stran knjige sta umestili prilagojen tekst za slabovidne v primerni velikosti in brezserifni pisavi. Pri tem sta sledili zahtevam, da besedilni del ni preobsežen zaradi prevoda v brajico, saj smo v celotni zbirki načrtovali, da se tekstovni del pojavlja izključno na levih straneh knjige. Tako se slepi bralec lažje znajde, saj se besedilo in ilustracije sistematično izmenjujejo. Na desni strani so likovne podobe, ki sta jih avtorici pretvorili v tipni jezik. Pri tem sta skladno z zgodbo, ki sta jo sami sestavili, poiskali primerne materiale, ki čim bolj nazorno in ustrezno ponazorijo podobo v naravi. Tako sta za upodobitev zajčka in veveričjega repa uporabili umetno krzno, za trup in glavo veverice pa semiš usnje. Pri tem sta sledili tudi barvnim zakonitostim podob v naravi. Izvirno sta upodobili gozdna sadeža: iz zmesi umetnih plastičnih kroglic in vročega silikonskega lepila sta naredili gmoto, ki vzbudi občutek pravega sadja. Oči in smrčka živali sta upodobili s koščki umetnega usnja. Pri izdelavi sta upoštevali principe oblikovanja tipnih slikanic: živali sta upodobljeni v polprofilu, njune tačke se ne prekrivajo, tako da povsod vidimo vse štiri.

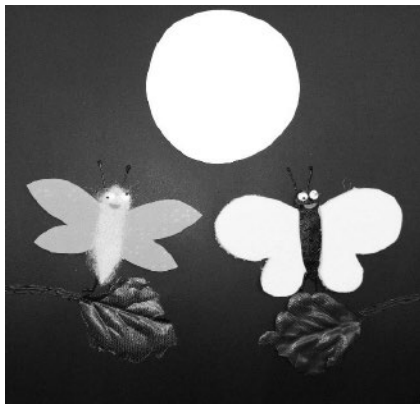

Slika 1: Primer notranjosti tipanke *Zajček Oskar in veverica Vera* Barbare Lenarčič in Monike Goričan, Zbirka Potipaj me, 16, 2019

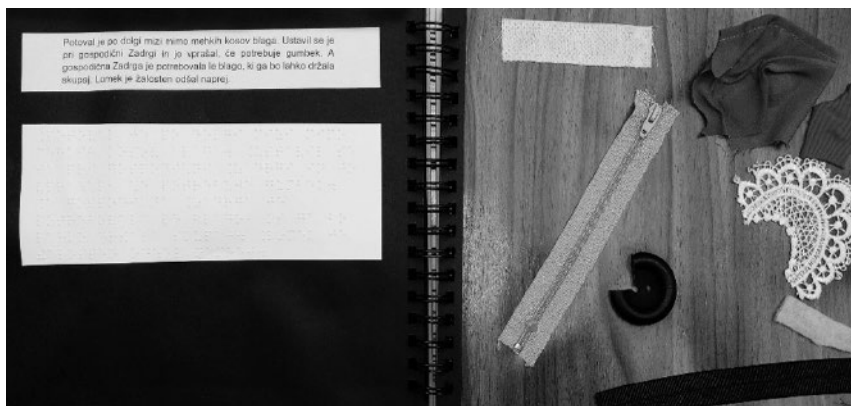
Študente smo pri snovanju zgodb, ki so v celotni zbirki vse avtorske, omejili tako v obsegu besedila kot pri obsegu zapisa pri posamezni sliki (kadru). Vse zgodbe so kratke, ne obsegajo več kot 10 strani slikovnih podob. Pri primeru *Zajčka Oskarja*

in *veverice Vere* se je to izkazalo za več kot dobrodošlo, saj so izbrani materiali precej debeli in bi bila celotna podoba izdelka ob obsežnejši zgodbi neustrezna.

Poenostavljene oblike in ustrezno izbrani materiali lahko delujejo prepričljivo in učinkovito (slika 2). Avtorica besedila *Metuljev ples* je želela v poučni zgodbi preobrazbe bube v metulja čim bolj slediti likovnim in tiflopedagoškim zahtevam. Uporabila je umetne materiale, kot so poliester, moos guma, filc, konturne barve in z akrilno barvo obarvan karton. Prav tako pa je z vidika upoštevanja kontrastnih barv, ki so v veliko pomoč slepim z ostankom vida ter visoko slabovidnim, ustrezno upodobila likovni podobi metulja citrončka in veščice.

Slika 2: Prikaz kadra s poenostavljenimi oblikami v tipanki *Metuljev ples* avtorice Tjaše Korošec, Zbirka Potipaj me, 19, 2019

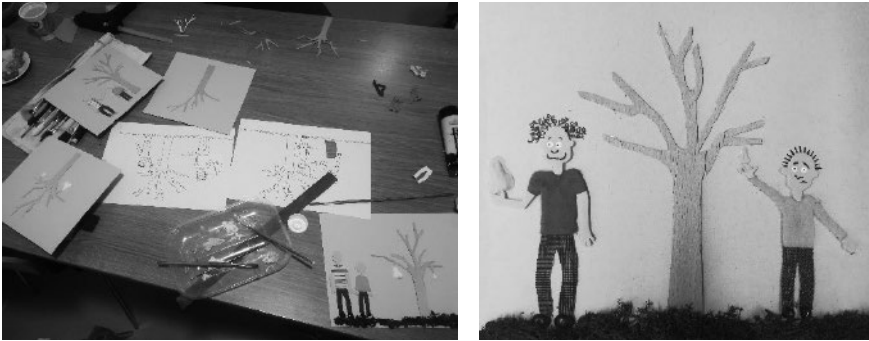

Slika 3: Upodobitev slikovnega dela z avtentičnimi materiali v tipanki *Lomkovo potovanje* avtoric Tamare Šterlek in Nastje Florjančič, Zbirka Potipaj me, 13, 2019

Prilagajanje v likovni ustvarjalnosti, upoštevajoč principe pri oblikovanju tipank, je zelo zahtevno, sploh za študente likovnopedagoške smeri, ki so v času študija usmerjeni v iskanje lastnega likovnega izraza in k razvijanju ustvarjalnosti. Zato so snovanja, skiciranja, oblikovanja idej, zgodb, podob ipd. popolnoma odvisna od posameznika in njegovega likovnega znanja, spretnosti, ustvarjalnosti ter

prilagodljivosti. Tako sta se avtorici pri snovanju tipanke *Lomkovo potovanje* prilagodili vsem principom, ki jih v tem prispevku navajamo, in sta zgodbo zasnovali povsem poenostavljeno. Zgodba se namreč odvija na šivalni mizi, kar predstavlja glavni format slikovne podlage. Gumb Lomek, gospodična Zadruga, Sukanec in Bombaž so junaki zgodbe, ki sta jih avtorici oblikovali iz originalnih materialov. Podobe v celotni tipanki so prikazane iz ptičje perspektive (slika 3).

Tudi na primeru tipanke *Hruška* (sliki 4 in 5) vidimo ustrezno prevajanje likovne podobe v tipno. Nikjer ne zasledimo prekrivanja predmetov, perspektive, razmerja velikosti so realna, materiali so izbrani karseda skrbno ter so podobni pravim predmetom. Slika 4 prikazuje še postopek reduciranja oblik, podrisovanje na formatih.

Sliki 4 in 5: Med ustvarjanjem kadrov in končna podoba v tipanki *Hruška* avtoric Valentine Gobec in Špele Fridau, Zbirka *Potipaj me*, 18, 2019.

Zaključek

Čeprav v želji, da bi s projektnimi rezultati, torej z avtorskimi tipankami v zbirki obogatili čim več otrok, moramo pri izdelavi vendarle upoštevati materialne in izvedbene možnosti. Ilustracija z različnimi površinami je izjemno pomembna za čim bolj realno doživetje slepega bralca. V tem pogledu smo omejeni na unikatne pristope in ročno oblikovanje, kar zahteva precej časa in motoričnih spretnosti, zato tovrstni projekti za založnike niso privlačni. Vseeno pa si snovalci Zbirke *Potipaj me* prizadevamo vsaj delno zapolniti vrzel pri pomanjkanju tipnih slikanic za slepe in visoko slabovidne otroke. Tako smo letos Centru IRIS (nekdanji Zavod za slepo in slabovidno mladino Ljubljana) predali prvih 12 avtorskih tipank, ki so nastale v letu 2018.

Literatura

Florence Bara, 2018: The Effect of Tactile Illustrations on Comprehension of Storybooks by Three Children with Visual Impairments: An Exploratory Study. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 112/6. 754–765.

Roman Brvar, 2000: *Geografija nekoliko drugače. Didaktika in metode pouka geografije za slepe in slabovidne učence*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Philippe Claudet, 2009: *Maintenant je sais ce que blanc veut dire*. Dijon: Les Droits Que Révent, collection Corpus Tactilis.

Andrea Fajdetic in Karmen Nenadić, 2012: *Prilagodba nastavnih sredstava slijepim i slabovidnim učenicima, smernice i upute prilagođenih taktilnih prikaza*. Zagreb: Hrvatski savez slijepih.

Kay Alicy Ferrell, 2000: Growth and development of young children. V: M. Cay Holbrook in Alan J. Koenig (ur.). *Foundation of education (2nd izd.). 1: History and theory of teaching children and youths with visual impairments*. New York: AFB Press. 111–134.

Valentina Gobec, Špela Fridau, 2019: *Hruška*. Zbirka Potipaj me, 18, 2019. AK Kulturne dejavnosti.

Yvette Hatwell, 2001: La lecture tactile des cartes et des dessins en relief par les aveugles [Tactile reading of map and drawing by blind children]. *Voir*, 23, 54–63.

Morton A. Heller in Edouard Gentaz, 2014: *Psychology of touch and blindness*. New York, NY: Psychology Press.

Aksinja Kermauner, 2014: The Book in a Box Project = BOOX. *Terra Haptica: International Journal of Visual Disability and Inclusive Practices*, 4, 109.

Aksinja Kermauner, 2013: Tipne slikanice za slepe kot univerzalni pripomoček razvijanja bralne pismenosti. V: Rot Gabrovec (ur.), *Tudi mi beremo. Različni bralci z različnimi potrebami*. Zbornik Bralnega društva Slovenije, 34–38. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Aksinja Kermauner, 2010: *Fenomenologija samogenerirane slepote*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

Aksinja Kermauner, 2004: *Tipna slikanica za slepe*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

Aksinja Kermauner in Janja Plazar, 2019: *Prilagojeni pripomočki in metode pri vzgojno-izobraževalnem delu z otroki s posebnimi potrebami*. Nova Gorica: Educa, Izobraževanje.

Aksinja Kermauner in Nina Schmidt, 2014: Kako narediti tipanko. V K. Majerhold (ur.), *Zbornik za spodbujanje demokratičnega emancipiranega dialoga med ponudniki kulturnih dobrin ter obiskovalci*, 90–96. Ljubljana: Društvo Škuc, Galerija Škuc.

Tjaša Korošec, 2019: *Metuljev ples*, Zbirka Potipaj me, 19, 2019. AK Kulturne dejavnosti.

Barbara Lenarčič, Monika Goričan, 2019: *Zajček Oskar in veeverica Vera*, Zbirka Potipaj me, 16, 2019. AK Kulturne dejavnosti.

Sandra Lewis, Joan Tolla, 2003: Creating and Using Tactile Experience Books for Young Children With Visual Impairments. *Teaching Exceptional Children*, 35/3. 22–28.

Barbara A. Morrongiello, Kith G. Humphrey, Brian Timney, Jean Choi in Patrick T. Rocca, 1994: Tactual object exploration and recognition in blind and sighted children. *Perception*, 23/7. 833–848. doi:10.1068/p230833

Robin Nation, 2019: Collage picture books. V *Tiphlo & Tactus Guide to children's books with tactile illustrations*. Dijon: Les Doighs qui Révent.

Beatrice Christensen Sköld in Annica Norberg, b. d.: *Tactile picture books for blind and visually impaired children*. The Swedish Library of Talking books and Braille.

Josephine M Stratton in Suzette Wright, 1991: *On the way to literacy: Early experiences for young visually impaired children*. Louisville, KY: American Printing house for the Blind.

Tamara Šterlek, Nastja Florjančič, 2019: *Lomkovo potovanje*. Zbirka Potipaj me, 13, 2019. AK Kulturne dejavnosti.

Janja Plazar, 2015: Učenje naravoslovja za slepe in slabovidne učence. *Revija za elementarno izobraževanje*, 8(4), 159–176.

Tanja Šupe, 2019: Tipna slikanica kot okno v svet. V N. Čelešnik Kozamernik (ur.) *Celostna obravnava, vseživljenjsko učenje in socialna vključenost oseb z okvaro vida*. Ljubljana: Center IRIS.

Leanne J. Thompson, Edward P. Chronicle in Alan F. Collins, 2006: Enhancing 2-D tactile picture design from knowledge of 3-D haptic object recognition. *European Psychologist*, 11/2. 110–118. doi:10.1027/1016-9040.11.2.110

Anne Theurel, Arnaud Witt, Philippe Claudet, Yvette Hatwell in Edouard Gentaz, 2013: Tactile Picture Recognition by Early Blind Children: The Effect of Illustration Technique. *Journal of Experimental Psychology*, 19 (3), 233–240.

Jana Vachulova, 2009: Books in Boxes and glued objects. V *Tiphlo & Tactus Guide to children's books with tactile illustrations*. Dijon: Les Doighs qui Révent.

POGLED NA SVOJE DELO

Jure Engelsberger

INICIACIJA V PRVOTNOST ALI KAKO ILUSTRIRATI NAJTEŽJI ROMAN

Moja prva izkušnja z ilustriranjem daljšega proznega dela se je začela s telefonskim klicem likovnega urednika Pavleta Učakarja iz založbe Mladinska knjiga, ki me je po letih spraševanja, *če me knjižna ilustracija že kaj zanima*, povabil k sodelovanju. Pravzaprav sta me oba z Alenko Veler, urednico mladinskega leposlovja, kot pravita sama, prepričevala v to skoraj dobro desetletje, a jaz sem imel vedno kakšne druge načrte. Nenehno sem bil zasut s kopico drobnih ilustratorski nalog, v prostem času pa zaprt v zvočno izolirani garaži in predan ustvarjanju glasbe z različnimiasedbami. Kot priločen izgovor pa mi je vedno prav prišla tudi nedokončana diploma iz vizualnih komunikacij na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje, s katero sem se dolga leta uspešno izmikal povabilom v svet knjižne ilustracije. Pavle in Alenka sta mi predstavila sveže prevedeno uspešnico *Tonja iz Hudega brega* znane norveške pisateljice Marie Parr. Ker sem imel diplomu iz ilustracije že narejeno, doma mlado družino, trenutni bend pa je imel kreativno pavzo, sem ponudbo nemudoma sprejel.

Dobro jutro knjižna ilustracija – zavržen prizor za prvo poglavje

Da ilustriranje za otroke niso zgolj zajčki in medvedki, mi je bilo od nekdaj jasno, ter da se ilustracija za mlajše bralce lahko sprehodi v bolj temačne svetove, tudi. A

da je ilustriranje mladinskega romana tako zahtevno delo, si nisem niti predstavljal. Med vrsticami lahkotne in nabrite zgodbe o deklici Tonji, ki ljubi hitre sanke in prepeva o kozličkih, je bila v romanu skrita tudi temna stran posledic starševske ločitve. Za nameček je bila Tonja obkrožena s kopico slikovito izpisanih likov, ki so bili karakterno izdelani do potankosti.

Kmalu sem spoznal, kako zelo se ilustriranje leposlovja razlikuje od ilustratorski nalog, ki sem jih bil vajej poprej. Vajej sem bil risanja snemalnih knjig za kak televizijski oglas, oblikoval sem logotip za malo podjetje ali majico za glasbeno skupino. Ustvarjal sem tudi scenografije za TV oglase, klasično animirano špico za mladinsko televizijsko oddajo, risal krajše stripe za *Mladino* ali ilustriral članke v prilogah časopisa *Delo* ali *Dnevnik*. Kot oblikovalec sem začel kmalu uporabljati tudi računalnik in se ob analognem risanju potapljal v takrat trendovsko vektorsko ilustracijo in risanje na tablico. Zlasti domače sem se počutil pri hitrih nalogah s kratkim rokom izvedbe, kot je že omenjeno ilustriranje časopisnih člankov, kjer te urednik navadno pokliče tri dni pred zaključkom redakcije in na kratko povzame temo članka, ki ga novinar še piše. Včasih se je zgodilo, da je bilo za aktualni politični članek potrebno ilustracijo zrisati in končati v nekaj urah. Pogosto sem doživljal stresne trenutke brezplodnega tuhtanja in rešitev našel šele v zadnjem hipu. In jo nato bolj ali manj uspešno zrisal tekom ene noči. Nočno delo za mladega človeka brez družinskih obveznosti res ni težavno, saj ta prekipeva od energije in entuziazma. Adrenalinsko risanje ponoči je lahko celo obdano z avro vzvišenega poslanstva, saj se odvija takrat, ko večina spi. Tako sem se tudi sam, v letih po koncu študija z vso vnemo loteval ilustriranja različnih projektov za *čez noč*, se mojstril v takih in drugačnih rešitvah likovnih problemov.

Ilustratorski šprinter in zakonitosti maratona

Pri ilustriranju omenjene prve knjige pa sem se kot ilustratorski šprinter srečal z drugačno traso in njenimi zakonitostmi. Hitro sem spoznal, da je knjižna ilustracija neke vrste maraton, ki zahteva veliko priprav, različnih faz in postopkov. Ob tem spoznanju sem se tudi prvič zares začel poglobljati v ilustriranje človeške figure, v upodabljanje čustvenih stanj nastopajočih v knjigi, ki jih namesto z obrazno mimiko prikažemo lahko tudi z govorico telesa. Preizkušal sem načine, kako lik iz besednega opisa preliti v zanimivo risbo. Mu vdahniti gibkost in živost ter poskrbeti za prepričljiv izgled. Pri knjižni ilustraciji je ilustrator namreč zavezan konsistentnosti nastopajočih v zgodbi, tako da so si ti iz poglavja v poglavje bolj ali manj podobni, ne glede na prikazano situacijo. Tak primer spreminjanja glavnega junaka, ki tekom sedmih knjig odrašča iz fantička v najstnika, me je doletel že kmalu po maratonskem prvencu, ko sem za založbo Miš pričel ilustrirati koliščarsko sago *Zgodbe s konca kamene dobe* pisatelja Sebastijana Preglja. (op. v maju 2019 je izšel peti del serije)

Likovno upodabljanje po besedilni predlogi ima pravzaprav tudi prvine filma, saj ilustrator počne sam prav vse: usmerja nastopajoče in riše scenografijo, kostumografijo in rekvizite, kadrira in režira prizore, ki jih posamezni deli knjige opisujejo. Veliko razmisleka in skiciranja gre v proces, ki pa se ukvarja predvsem s tem, kako na zanimiv in privlačen način nadgraditi že zapisano. Pomembno je tudi, da same ilustracije obstoječega besedila ne podvajajo oz. da bralcu z ilustracijo

ne prikazujemo točno tistega, o čemer bere v besedilu, temveč da najdemo nekoliko drugačen, a pomemben trenutek, ki je vreden likovne uprizoritve. Seveda se prelomnim dogodkom v zgodbi ne smemo izogniti in jih je potrebno prikazati na način, ki besedilo še dodatno oplemeniti.

Nastopili so: Junaki iz knjige *Tonja iz Hudega brega*

Dramaturška zgradba zgodbe in postopek, podoben filmski montaži

Da bi imel nenehen pregled nad celoto likovnega dogajanja v romanu, se poslužujem učinkovitega načina, kjer vse skice prizorov od začetka do konca knjige po vrsti nanizam ali zlepi v dolg trak. S tem postopkom me je seznanil likovni urednik in ga odtlej uporabljam pri slehernem ilustriranju leposlovnih del, kjer imam naenkrat opravka z večjim številom ilustracij. Z uporabo traku lahko spreminjam likovno dramaturgijo zgodbe tako, da dodajam ali odstranjujem odvečne prizore. Ti prizori so skice, majhne ilustracije, iz katerih pa so že razvidni: prostorska perspektiva, položaj in izgled nastopajočih v prizoru, njihova telesna govorica in elementi scenografije. Neustrezen prizor lahko enostavno odstranim in opazujem, kaj se ob tem dogaja s prizorom, ki mu sledi, in tistim pred njim. Na njegovo mesto nato vstavim drugačnega, ki ga zrišem na novo. Med tovrstno dramaturško montažo pa hkrati tudi likovno odločam o tem, ali besedilo z ilustracijo podvajam ali pa se od zapisanega zavestno odmikam. Včasih se ideja za posamezni prizor najde med vrsticami besedila ali celo kot trenutek, ko besedilo obmolkne. Ilustracija pa tedaj prikaže neizgovorjeno.

No, največji izziv je ilustracije preplesti z besedilom tako, da se medsebojno karseda zanimivo dopolnjujejo. Ta preplet ustvari novo raven občutja in tako bralcu z vsoto obeh, besedila in ilustracije, odpira novo dimenzijo, ki jo doživlja ob branju knjige.

Ko so prizori na traku bolj ali manj določeni in ta deluje kot celota, začnem razmišljati o izboru likovne tehnike in barvni obravnavi posameznih poglavij v knjigi. Z likovnim urednikom se zelo rad posvetujem o vsem zgoraj opisanem: izbiri prizorov za posamezna poglavja, likovni tehniki, ročnih tipografijah, izgledu naslovnice, predlista pa tudi o dilemah, blokadah in težavah, ki se pojavijo na ključnih fazah in ki jih pri poklicu ilustratorja ni malo.

Vsi ilustratorski postopki in obrtni triki, ki sem jih tako sčasoma osvajal, pa so bili svojevrstna predpriprava in ogrevanje za veliki ilustratorski maraton, ki se je naglo bližal. V Mladinski knjigi je jeseni leta 2015 iz printerja že lezel lektoriran rokopis Lainščkovega romana, brutalne mojstrovine z naslovom *Prvotnost, poema o ljubezni*.

Boj s Prvotnostjo

Ko so me na Mladinski knjigi kot vajenca tako že preizkusili in utekli v kolesje knjižne ilustracije z dvema mladinskima romanoma (*Tonja iz Hudega brega*, 2014, *Stric Fjodor, Pes in maček*, 2015) in slikanico Milana Dekleve (*Menjalnica sanj*, 2015), me je urednica Irena Matko-Lukan povabila k sodelovanju ob ponovni izdaji romana *Prvotnost*, ki ga je leta 2003 izdala pomurska založba Franc-Franc, napisal pa pisatelj Feri Lainšček. Takratno izdajo je v črno-beli tehniki z ogljem ilustriral akademski slikar Zdenko Huzjan, na Mladinski knjigi pa so si ob ponovni izdaji romana zaželeli novih, barvnih ilustracij. Takšnih, ki bi zahtevno literarno delo približale novim bralcem, predvsem najstnikom, in jih s sodobnejšim likovnim tretmajem spodbudili k branju tega nekoliko zahtevnejšega proznega besedila.

Podnaslov romana *Poema o ljubezni* je na prvi pogled obetal nežno vsebino in ljubezensko tematiko. Da je v romanu veliko golote, so mi namignili že v uredništvu, in da ciljajo na mlade bralce, tudi. Nekoliko bolj nemiren pa sem kasneje postal ob dejstvu, da je delo eno izmed avtorjevih najljubših in da je nanj zelo ponosen in navezan.

Že ob prvem prebiranju besedila sem se čudil poetičnem načinu podajanja zgodbe, ki je bila polna nenavadnih besed in simbolov, neke vrste poezija v prozi, polna slikovitih opisov, ki so divje nihali med čutnostjo in okrutnostjo.

Ob prebiranju tako zahtevne in ganljive literature pa me je za vrat zgrabil pomislek, da moram biti za ilustriranje tako dovršenega knjižnega dela vsaj tako dober kot njegov avtor. Predvsem zato, da njegovi epski stvaritvi in vsem nastopajočim v njej s svojimi upodobitvami ne bi delal krivice.

Včasih zoprno in hkrati neobhodno je dejstvo, da pisatelj lahko piše knjigo tudi več let, ilustrator kot likovni interpret besedila pa razpolaga z mnogo krajšim rokom izvedbe. Da mu uspe v tem razmeroma kratkem času zgodbo prevesti v zanimiv likovni jezik z dobro dramaturgijo prizorov in izgledom nastopajočih ter umestivijo teh v različna okolja in situacije, predvsem pa, da številne ilustracije delujejo kot zaključena celota, je vse prej kot lahko delo. Da bi z rezultatom svojih prizadevanj bil všeč tudi pisatelju, pa je nasploh prepuščeno volji bogov. Ilustracije namreč knjigo *zacementirajo* v večnost. Ilustratorjeva naloga ob tem pa je, da besedilo nadgradi z vzporedno likovno fabulo in jo z njim preplete tako, da njun seštevek ustvari novo celoto. Že slutite, kako zlahka se ob vseh teh zahtevah lahko pojavi risarska blokada?

Prve skice za *Prvotnost*, poglavje Češnja v trebuhu

Paradoks najema ateljeja

Ilustracija je obrtniški poklic, ki od umetnika zahteva zbranost in možnost ustvarjanja v miru in tišini. Že pri prvih treh romanih in slikanici ter otroški knjigi za založbo Eno (*Papirofobija*, 2013) je ustvarjanje doma, v prenatrpani sobi in z dvema majhnima otrokoma, doseglo prag neznosnega. Poleg vsega sem bil za plačilo položnic in drugih življenjskih stroškov primoran nenehno sprejemati male vzporedne projekte, podobne tistim iz šprinterskih časov. Najem ateljeja, prostora za umik in ustvarjanje v miru, je bil zato nujen korak naprej. S podpisano pogodbo za roman *Prvotnost* sem se podal na lov in si v rekordno kratkem času res priskrbel prostoren in svetel delovni prostor z navidez ugodno najemnino. A ker je bilo z najemnino naposled toliko stroškov, da sem risal le še za poplačilo najetega prostora, sem bil prisiljen sprejemati tudi vse več razpoložljivih oblik risarskega dela, ki pa so me še bolj oddaljevale od poglobljanja v *Prvotnost*. Namesto da bi se sproščeno predal Lainščkovi mojstrovini, sem ilustriral informativne zloženke o trgovini z ljudmi, risal snemalne knjige za slaboumne oglase, ilustriral realistične prikaze faz odstranjevanja ličil s posebnimi robčki za neko farmacevtsko podjetje, če naštejemo le nekatere. Dobil sem celo slikarsko naročilo za triptih in hkrati pričel ilustrirati pesmi in zgodbe za legendarno revijo *Ciciban*, s katero sem tudi sam odraščal.

To ni film na pladnju!

Prvotnost je prazgodovinska zgodba, stkana okrog glavne junakinje, dekleta Njo, ki živi v svetu starodavnih izročil in pravil. Prepuščena je navadam svojih prednikov, ki se uklanjajo zahtevam številnih bogov. Njo se sprizajneno, a vseeno radovedno, prepušča toku dogodkov in sprejema svet, kot ji ga sprva slikajo odrasli in tradicija. Njihovim pravilom sicer kljubuje kot prava najstnica, a jih naposled tudi sprejme

brez upiranja. Kasneje pa se zave svoje moči in spozna, kakšne so lahko posledice zavestnih odločitev. Z Njo bralec spozna, kaj sploh pomeni biti človek in kaj pomeni ljubiti. Njen monolog iz poglavja Njegove oči me je tako ganil, da se mi je v nekem trenutku zadelo, da jo to morda roman, ki ilustracij sploh ne potrebuje. Da je močnejši brez vizualne informacije. Vse skupaj sem zamišljeno odložil in šel risat neko drugo, lahkotnejšo nalogo: strip o finančnem opismenjevanju mladih z naslovom *Brejni in Herzo zaštekata davke* za neko finančno revijo. Zdelo se mi je, da nisem dovolj vešč in zrel za ilustriranje tako kompleksnega in globokega literarnega dela.

Že pri drugem branju *Prvotnosti* in prebujanju skozi res nekoliko nenavadno besedilo so se mi podobe iz poglavij pričele divje izrisovati pred očmi. Med sprehtom po gozdu sem se zaljubljal v jutranje meglice, med mimooidočimi v mestu sem iskal obraz dekleta, ki bi bil podoben Njo, skiciral sem korenine dreves in kopičil knjige zdravilnih rastlin in ptičjih vrst. Namesto da bi razmišljal o ilustriranju knjige, sem se naloge loteval tako, kot bi delal film. Iskal sem lokacije in v hitrih skicah preigraval situacije iz knjige. Na posamezno poglavje sem zrisal tudi po deset in več prizorov. Vsi so mi bili všeč, vsak je imel nekaj. Namesto knjižne ilustracije je nastajala snemalna knjiga za celovečerni film! Skušal sem prikazati preveč. Mislil sem tudi, da moram z besedilom tekmovati v njegovi bravuroznosti in bralcem vse izpisano ponuditi na pladnju. V besedilu se pojavlja po mojem štetju kar 21 živalskih vrst. In sprva sem menil, da si vsaka zasluži svoje mesto, saj so omenjene živali nosilke simbolnih pomenov. Krokavica, mravlja, golobica, pajek, čebela, brencelj, volk, konj... Če ne drugje, najdem mesto zanje vsaj na notranjih platnicah, sem razmišljal. Naposled sem se osredotočil le na nekaj bistvenih in se hkrati spomnil, da z besedilom kot ilustrator ne smem tekmovati, ampak mu moram na sproščen način vdihniti vzporedno resničnost. Takšno, ki je zvesta le posameznim delom besedila, medtem ko naj bo preostanek neizrisanega prepuščen domišljiji bralca.

Ujet med Frazetto, Michelangelom in dolgotrajno raziskavo

Za junake iz romana *Prvotnost* so značilni opisi njihove telesnosti, mnogi so goli, razbrazdani od življenja in usode, prignani do norosti, polni življenjskih brazgotin ali otopeli od okrutnosti. Da bi jih lahko dosledno upodobil, sem sprva menil, da morajo biti detajlno izdelani in po videzu zvesti praslovanskemu izročilu. Zato so se mi mednje in moj svinčnik nenehno vrivali fantastični svetovi, kot jih najdemo v ilustracijah Franka Frazette. Bil sem prepričan, da si likovna upodobitev *Prvotnosti* zasluži najmanj Sikstinsko kapelo z dodelanim Michelangelovim renesančni stilom. Predvsem Frazetta je bil s svojimi ilustracijami v oljni tehniki čislan kot mojster znanstveno-fantastičnih naslovnih romanov in nasploh likovni interpret različnih zgodb, v katerih so nastopale privlačne bojevnice in barbarom podobni mišičnjaki.

Sprva sem *Prvotnost* silil v podobno smer in šel v ta namen poglobljeno študirati tudi človeško anatomijo. Da bi bil karseda zvest zgodbi in ji ne bi vsiljeval napačnih predstav o preteklosti in navadah tedanjih plemenskih ureditev, sem preučil tudi poganske običaje staroverskih skupnosti, ki so živele pred pojavom krščanstva na področju današnje Slovenije in kot jih je v svojih knjigah skrbno popisal Pavel Medvešček. Podal sem se zato v dolgotrajno raziskavo in obredel številne lokacije, kjer bi se dogodki, opisani v romanu, lahko odvijali. Skiciral sem brzice ob reki Nadiži, rečne ovinke Soče, velikanske skale v Dolžanovi soteski pri Tržiču, opazoval male

slapove v Peklu pri Borovnici ali brodil s skicirko pod pazduho v ledenih strugah reke Kamniška Bistrica. Ob vikendih sem opazoval trstičja okrog Cerkniškega jezera, bil na izviru Ljubljani in fotografiral travnike blizu Rakovega Škocjana. Pa odšel do megalitskih krogov pod Krn in obiskal pogansko svetišče, Babjo jamo pri Mostu na Soči. Da ne govorim o veliki količini fotografiranih tolmunov in čudovitih mističnih grap, po katerih sem plezal, medtem ko me je družina že povsem naveličana čakala v avtu. Vse te številne lokacije bi mi res lahko služile pri izrisu pokrajin, ki se skrivajo med vrsticami romana. Zgodba se namreč začne ob izviru reke v gorskem svetu, ki bi bil lahko podoben Posočju, nadaljuje se kot rečna pot, ki se nato tekom poglavij razlije v ravan in skorajda obmiruje v barju podobni pokrajini, kamor spremljamo pot glavne junakinje. Z vsem tem kopičenjem informacij, skiciranjem zemljevidov in stotinam referenčnih fotografij sem si res ustvarjal varno teoretično zaledje, ki bi mi služilo za karseda zanimiv in očesu privlačen prikaz dogodkov in nastopajočih v romanu, ki so me medtem že dodobra obsedli. Kot da bi nastopajoči iz nastajajoče knjige začutili, kako zelo si jih želim pravilno upodobiti, so me nagovarjali s svojimi predzgodbami, ki jih v knjigi pravzaprav sploh ni. Po enoletnem zaganjanju v ves ta obsežni in težko ujemljivi material se mi je zazdelo, da me ima *Prvotnost* za talca. Nisem vedel, zakaj, le to, da gre za veliko delo, ki potrebuje povsem samosvojo likovno obravnavo. Takšno, ki preži name izven ilustratorske cone udobja, kot sem je bil vajen dotlej.

Risanje ljudi na dnevnem redu

Risanje človeške figure je ena najbolj zahtevnih ilustratorskih veščin, zlasti če to delaš po domišljiji in ne uporabljaš pri tem modelov ali fotografskega gradiva. Seveda je pogoj za risanje po domišljiji navadno dolgoletna praksa risanja ljudi, predmetov in narave, ki nam omogoči domišljisko gibkost in intuitivno režiranje prizorov. Slednjega se lahko naučimo tudi iz stripov in analitičnega gledanja filmov. Pri skiciranju prizorov si poleg domišljije občasno pomagam tudi z referenčnim gradivom, da si lahko ogledam, kako stvar ali oseba izgleda, preden jo narišem. Kakšne so naprimer pristaniške hišice na Norveškem ali kako izgleda sekira iz kamene dobe.

Vedno, kadar se lotim naloge, kjer besedilo zahteva risanje ljudi v različnih položajih, se spomnim, kako dobro osnovo za to imajo študentje slikarstva, saj je risanje človeške figure eden od osrednjih stebrov akademskega kurikulumu. Pa tudi bogatih izkušenj mešanja barv jim ne manjka. In res, iz kroga slikarjev je izšlo veliko slovenskih ilustratorjev, če izmed množice vrhunskih omenim le sebi najljubše: Marija Lucija Stupica, Kostja Gatnik ali Zvonko Čoh. Za ilustriranje besedila, kjer mrgoli golih ali pomanjkljivo oblečenih človeških figur, ter z zgodbo, postavljeno v prazgodovinsko okolje, pa sem se ponovno spomnil na to, kako prav bi mi tokrat prišla klasična slikarska izobrazba.

Kako se že začne?

Z risanjem prvega poglavja sem po nekaj poskusih odnehal. Sprva sem seveda začel prav tam, ko se Njo zbudi iz simboličnih sanj, ki mejijo na nočno moro. Naj narišem

vsebino pomenljivih sanj ali raje trenutek zatem, ko se zbudi v bivaku med skalami in ovčami, pokrita s kožami? Obe rešitvi sta legitimni. Dobro je nakazati, da gre za roman s fantastičnimi elementi, saj je svet, v katerem živijo junaki iz *Prvotnosti*, prežet s skrivnostnostjo, simboli in starodavnimi verovanji, ki jih narekujejo bogovi. Tudi Lainščekovo pisanje je po stilu zagotovo podobno magičnemu realizmu in zato dovoljuje elemente sanj in fantastike. Po drugi strani lahko z uvodno ilustracijo prikazem kraj dogajanja kot v filmu. Otvoritveni kader ali *opening shot* je pomemben trenutek, s katerim dogajanje umestimo v določen zgodovinski kontekst in bralca povabimo v zgodbo. V *Prvotnosti* torej med tolmune, jutranje meglice, skale, ogrado z ovčami, med kadeča se ognjišča... Snemati film bi bilo lažje kot ilustrirati knjigo!

Po prvotnem beganju sem ter tja sem se oprijel ideje, da bi identično podobo glavne junakinje postavil na začetek in konec romana ter tako dosegel neke vrste vizualni okvir za celotno besedilo romana. Na začetku bi bralec zagledal glavni lik, divjo punco Njo, kako se zbudi iz simboličnih sanj, roman pa bi zaključil s podobo identične Njo, ki prav tako leži, odprtih oči, a tokrat mrtva, smrtno ranjena od kopja svojega ljubimca. Kdor pozna izdajo *Prvotnosti* iz leta 2003, bi lahko v tem likovnem preblisku uzrl smisel. Ravno ko sem se začel poglabljati v to rešitev, pa me je urednica Irena Matko-Lukan z radostjo v srcu obvestila, da je pisatelj po enoletnem zatišju svoj roman napisal še enkrat! Še enkrat?! Da, tokrat bolj razumljivo, lažje dostopno mlademu bralcu in seveda z drobnim zasukom; spremenil je konec romana iz tragičnega v srečnega! To mi je popolnoma podrlo koncept. Odložil sem prvi rokopis *Prvotnosti*, zavrgel skice prizorov, ki sem jih že izpeljal iz besedila, saj to ni bilo več relevantno in se lotil lažjega dela: ilustracij za dvostransko zgodbo *Ko zrasteš za tri gumbe* (v Cicibanu) in nato še realistične ilustracije štirih vrst burekov za prenovljen kiosk na Barvarcu.

Ponovni začetek z drugim rokopisom

Prvi rokopis romana, ki sem mu bil po letu dni prebiranja in vsej vloženi energiji že globoko predan in sem ga znal skorajda na pamet, je postal zdaj nenadoma neuporaben. Popravljen različica je povzela nekatere poetično izpisane pasuse, ki so mi služil kot osnova za prizore. Znašel sem se na začetku poti, ki je nisem niti še dobro začel. Po vsem tem času namreč *Poema o ljubezni* ni bil le pisateljev otrok, ampak vse bolj tudi moj. Ni mi bilo vseeno zanj. Prvi rokopis sem razočarano prebolel v kakih dveh tednih. Posamezni sočni opisi, ki jih je avtor zavrgel, pa so me še kar spremljali. Imelo me je, da bi pisatelju napisal pismo in ga prosil, naj prvotne mojstrovine ne spreminja, a dodatnih komplikacij si nisem želel. Poleg vsega sem bil brez pravih rezultatov in globoko v bitki s časom, ki se je nanašal na obveznosti iz pogodbe.

Predzgodba stranskega lika kot odrešilni prolog

Nekega dne med večernim sprehodom so mi misli odtavale k liku krušne matere, stare zeliščarke in vračke Agneš, ki je kljub izgubi sinov ostala pokončna in neomajna. Ob razmišljanju o Agneš in njenem mestu v knjigi pa sem zagledal poprej skrito pot, po kateri bi lahko prišel do ustrezne likovne rešitve in premagal blokado, kako dramaturško začeti roman.

Odločil sem se, da bom roman odprl z ilustracijo dogodka iz njene preteklosti. To je prizor iz močvirja, ki se je odvil dobro desetletje prej. Agneš takrat najde deklico s travniškim šopkom v laseh in v obredni platneni obleki. Ta podoba nam namigne o pradavnem svetu, v katerega nas nato s prvim poglavjem nepričakovane pahne pisatelj.

Navidez enostavna rešitev z drobnim prizorom, ki kot prolog brez besed povabi bralca v napeto pripoved, se mi je zdela obetaven začetek ilustracije romana.

Jasno, besedilo se sicer *in medias res* začne s poglavjem Pol in celota, v katerem se Njo zbudi iz pomenljivih sanj. A ko bralec odpre knjigo, se na predlistu najprej zazre v drobno ilustracijo. Retrospektivni prizor, kako Agneš najde Njo, pa ni rešil le začetka knjige, temveč je pomagal tudi meni, da sem se naposled izvil iz krča, v katerem sem se znašel ob ilustriranju besedila, ki me je tako prevzelo.¹

Po tem preboju se je poprej zamotan klobčič skic in neuspešnih poskusov pričel odmotavati kar sam od sebe. Nepotrebni prizori so odpadli, novi pa so kar drveli k meni. Seveda je bila za vse potrebna prava podlaga številnih skic in tedni prostega teka, ščepec slabe vesti pa tudi polne skicirke različnih poskusov ujeti navidez nemogoče. Ko sem imel načrtan začetni prizor romana, pa sta se vame naselila tudi mirnost in spoznanje, da moje risarsko znanje za ilustriranje *Prvotnosti* povsem zadostuje. Da mi ni treba z nikomer tekmovati ali se kakorkoli dokazovati, zlasti pa, da tečem ta ilustratorski maraton predvsem zase. Našel sem sproščenost in samozaupanje, ključni sestavini za ilustriranje še tako zahtevnega besedila. Tako sem zlahka pozabil vse prebrano o starovercih, o rečni botaniki, najstarejših hrastih in o tem, kako se napne triceps, če dvigneš štiri kilograme težko bodalo. Preprosto sem lahko začel v risanju uživati.

Ko je Agneš dobila svoje mesto v knjigi, so se mi kmalu zatem pričeli oglašati tudi drugi stranski liki, kot je brezroki Once iz najkrajšega poglavja. Slednjega sem si zamišljal ne le kot vaškega posebneža z odsekanima rokama, ki mu dogodki ob žrtveni jami priključijo strašne spomine in ga pehajo v blaznost, temveč kot sočutnega očeta, ki je za hčerkinu spogledljivost plačal z obrednim sekanjem lastnih rok, da bi jo obvaroval gotove smrti ob žrtvenem stebru. S podobo Onceja in pripadajočo scenografijo sem bralcu vnaprej omogočil vpogled v kulturo žrtvovanja, ki jo goji pleme Agrov, in tako, podobno kot pisatelj, namignil na napeto dogajanje, ki se nezadržno bliža.

Izbor trenutkov za upodobitev in simbolika

Pomembno se mi je zdelo in veliko sem se ukvarjal s tem, kako prikazati glavno junakinjo, ko jo vidimo prvič. Ker sem Njo izpustil iz prvega poglavja in tam uporabil raje otvoritveni prizor, kako krokar opazuje Agneš, ko gre ta po opravkih, je bilo drugo poglavje točka, kjer jo bralec prvič uzre. Razmišljal sem o njenem videzu in sklenil, da Njo ne bo klasični tip lepotice iz kamene dobe, ampak dekletce, skorajda fantovsko suho, pubertetnica, ki se tekom romana počasi levi v žensko. Po videzu ne preveč specifična, da bi jo zamejil v en tip obraza in telesa. Vsekakor pa skušana

¹ Gl. barvno prilogo.

in divja, kot je mogoče razbrati med vrsticami drugega poglavja: »Operem naj se?« se je čudila, ker se ni pač zjutraj še nikdar prala.

Prvič Njo tako vidimo v dialogu s Suso, krušnim očetom, ki jo komaj zbudeno navsezgodaj peha v ledeni tolmun na obredno umivanje ob pojavu prve menstruacije, kajti; *Bilba, ki odpira cvetove in zori sadeže, je bila tod ponoči in ji je pregriznila češnjo v trebuhu.* Za ilustracijo pa sem izbral trenutek, ko ga Njo vsa prezeblja v vodi vpraša: *Zakaj mora biti tako?* Poleg medgeneracijskega dialoga lahko pozorni bralec opazi tudi simbolni pogovor mladega in starega drevesa. Takšna večplastnost v ilustracijah me je vodila tudi naprej, vse do konca knjige, ko Njo v zadnjem poglavju naposled izstopi iz gozdne teme na svetlo jaso, kjer se zopet srečata z Nagrom.

Ustrezna skica za poglavje Češnja v trebuhu

Velikokrat se pri posameznem poglavju pojavi dilema, kaj narisati, kaj zavreči, ohraniti ali izpeljati do konca. Zlasti, če se ponuja več rešitev. Tak primer najdemo v poglavju *Kakor dež v sušno zemljo*, v katerem dedek Susa spozna, da je njegova žena Agneš umorjena, in zato v afektu sklene, da se bo kljub svojim letom in mnogo močnejšemu sovražniku za njeno smrt maščeval. V ta namen sem se osredotočil na starčev izraz in žensko truplo v ozadju. Ob tem pa izpustil sicer poprej dobrega premišljen prizor, kako ga Njo skuša prepričati, naj tega vendar ne stori. K tej odločitvi je pripomoglo tudi dejstvo, da je pisatelj spremenil prvotno besedilo in odstranil pomenljivi stavek: *Njo je pristopila in ga s solzami prosila, česar se bojevnika ne sme z besedo. A Susa Sasoji, ki ni več gledal kakor človek, je le dvignil kopje in ga nameril vanjo.*

Včasih se je zelo težko posloviti od že izdelanega prizora. A če se izkaže, da je drugačna rešitev boljša, je treba stisniti zobe in delati v dobro celote.

Tudi razbiti vrč medu na koncu tragičnega poglavja je bil kot vinjetna ilustracija mnogo močnejši simbol za Agnešino smrt, kot pa sicer bolj nazorna ilustracija trenutka, ko se zločin dejansko zgodi. Manj je bilo mnogokrat res več. Prizori so

začeli pridobivati na moči in pomenu prav z redukcijo nebistvenega in se na ta način, s postopnim izčiščevanjem, prebijali v ožji izbor za končni izris.

Najbolj me je obsedalo poglavje, v katerem se srečata pohotni lovec iz plemena Voluhov in Njo, ki se v sušnem obdobju odpravi k izviru, da bi se ohladila. Kako prikazati to njuno srečanje, ki sproži plaz nadaljnjih dogodkov? Zelo pomemben prizor v knjigi sem zato kompozicijsko preigral vsaj dvajsetkrat preko drobnih skic, na katerih sem obračal junaka na vse strani, ju soočal, izbiral trenutke tik pred srečanjem ali potem, ko si Njo z zvijačo izbori svobodo in tako uide gotovemu posilstvu. Obstaja način, da narišem oba tako, da sta karseda blizu, da ju vidimo hkrati v obraz in lahko razberemo njune izraze? Preboj se je zgodil tekom poletja, ko sem v lokalu na piranski Puntii opazil možakarja, ki bi lahko *premagal pegastega bika* in bi mi lahko služil kot model za lovca Škaperja. Imel je ustrezen obraz in tudi izraz, ki sem ga hitro naskiciral, da ga ne bi pozabil. Nato pa sem iz kupa risb izbrskal drobno skico gole Njo v ravno pravem položaju. V knjigi je sicer ilustracija zaradi oblikovnih omejitev besedila razdeljena na dve manjši, čeprav je bila osnovana kot dvostranska.

Katedrale in prikazi spolnosti

Goloti v romanu ne gre ubežati. Da bi nastopajoče po sili razmer zavijal vse povprek v kožo ali platno, če pisatelj govori o nagcih, bi bila že cenzura. V romanu se pojavljajo trije prizori nazorno opisanega spolnega akta med moškim in žensko, pred katerimi si ilustrator ne more zatiskati oči, temveč mora začeti razmišljati o tem, kako jih bo prikazal.

Seveda sem preigral veliko rešitev, vse od oddaljenih silhuet do pomenljivih senc na steni jame, ki jih tja meče svetloba ognjišča. Prvi tak prizor v poglavju Oroslan je ritualno razdevičenje, ki ga Njo sprijaznjeno sprejme kot neobhodno iniciacijo v ženskost. Ta je zahteval strašljivo podobo dekleta in demona, entiteto Oroslana, ki se v ta namen polasti človeka, moža brez imena, da opravi, kar veleva starodavno izročilo. Realistični prikaz naj bi odpravil vse dvome in pomisleke o tem, ali je bila njegova transformacija le plod njene domišljije. V prvi plan grozljivega prizora pa sem dodal nežno rastlinje, da bi ustvaril kontrast vsej pričujoči demonskosti in hkrati poudaril indiferentnost narave do vseh človeških grozot, ki jih lahko narekujejo verski obredi.

Drugi prizor se dogaja v poglavju *Jeznorita svizca*, kjer smo priča voajerskemu opazovanju ljubimcev iz skrite perspektive skupine mladih žensk. Tu se Njo prvič sprašuje o smislu spolnosti. Ker ena izmed deklet nenadoma v moškem prepozna svojega ljubimca in jo napade divje ljubosumje, sem občujoči par potisnil v ozadje in se osredotočil na očitno dramo v ospredju. Poudaril sem trenutek, izhajajoč iz stavka, ki je zlasti v prvem rokopisu res slikovito izpisan. Namreč to, kako najmočnejši dve izmed deklet utišata prevarano in razbesnelo Rozgo, da ne izda njihovega skrivališča.

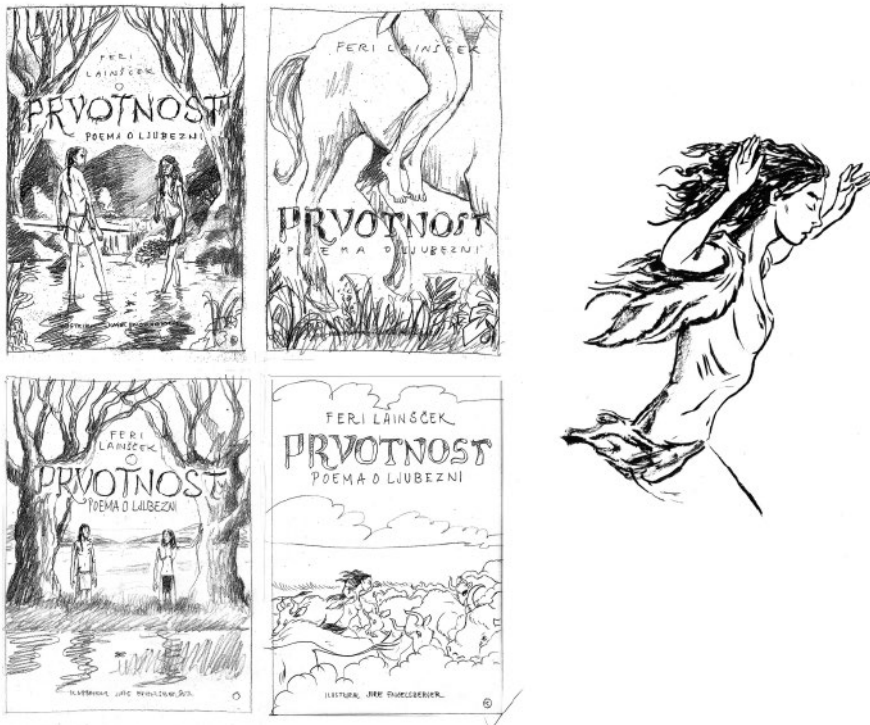
*Le hrk ji je še šel nesrečnici iz grla, ko sta jo že zgrabili, Sojka in pa moškouda Leta, jo strli k tlom, zatiščali v rogozo.*²

² Gl. barvno prilogo.

Tretji prikaz spolnosti iz poglavja *Ognjišče* pa je ljubeč in iskren, saj se dogaja na rečnem obrežju med mladima zaljubljenca. Fant in dekle se predajata telesnim užitek naivno in nedolžno. Lahko bi tak prizor rešil z oddaljenima silhuetama v večerni zarji in v prednji plan postavil dva zaljubljena kačja pastirja, a narava romana je zahtevala bližnji prizor pristne telesne ljubezni med dvema bitjema. Hkrati sem si želel prikazati, da nihče v aktu ne nadvlada drugega. Njun položaj koitusa zato izhaja iz objema, medsebojne prizetosti src in prepleta teles.

Likovni urednik navadno imenuje ključne prizore v dramaturgiji zgodbe, ki predstavljajo vrhunec dogajanja kar *katedrale*. To so trenutki, ko se pripovedni lok napne in nas izstrelji v novo plast zgodbe. Takrat dogajanje pridobi na dramatičnosti, nakaže zasuk ali bližajoči razplet. *Prvotnost* je roman, ki ima vsaj tri take *katedrale*, če ne celo več. Ena izmed njih je zagotovo prizor, ki sem ga bil primoran narisati čez dve strani za poglavje *Možje*, ki so ukrotili konje, v katerem Njo brez strahu in odločno zakoraka proti topotajoči čredi zobrov. Za ilustracijo omenjenega prizora je bil ključen pisateljev stavek: *Tedaj pa, ko so se ji že povsem približali pogledi, so se vodniki v silnem diru prestopili in se je ognili, črna čreda pa se je bila razpolovila, kot bi jo razparalo rezilo.*

Ker je tovrsten prizor nemogoče najti v kakršnemkoli referenčnem gradivu, sem ga bil primoran zrisati po domišljiji. Najprej sem si ogledal zobre, napolnil nekaj listov z izrisi tega starodavnega goveda in jih nato v več poskusih razporejal okrog drobne figure dekleta. Ta prizor sem kasneje med drugimi izbral tudi za naslovnico knjige.

Skice naslovnice in izbrani motiv

Izbrani trenutek je bil zame tudi nosilec ključnega sporočila v romanu: zmage človeškosti nad zverinskostjo. Njo v tem prizoru osvobodena pričakovanj in strahu pred smrtjo, zakoraka proti drveči čredi, ki pa se ji nepričakovano umakne. Bil je to enostavno premočan simbolni in metaforični motiv, da bi ga lahko kar izpustil in ga nato kasneje, v obliki gole naslovnice, kakorkoli prikrojil za potrebe prodaje, puritanske korektnosti ali širše obče všečnosti.

Vizualni detonatorji

Ilustratorji se z večino likovne dramaturgije poslužujemo tudi postopkov, ki so na moč podobni filmskim ali gledališkim. Da bi zgodbo s pomočjo ilustracije še bolje peljali preko dramatičnih zasukov, uporabljamo metodo *vizualnih detonatorjev*, podobnih dramskemu pravilu Antona Pavloviča Čehova, ki pravi: »Ne obesite puške na steno v prvem dejanju, če ne predvidite, da bo ustrelila v zadnjem.« S svojimi ilustracijami sem v *Prvotnosti* postavil nekaj takih pušk oz. detonatorjev. Eden je zagotovo krokar iz začetka romana, ki *eksplodira* šele kasneje, ko ga vrači v poglavju Ptíč, ki je kljuval luno skuhajo, da bi lažje odločili o usodi glavne junakinje. Drugi je najdenka Njo iz prologa, ki ima povsem enako oblačilo kot dekletce, ki ga Agri žrtvujejo bogovom v poglavju Dar, ki ga najtežje daš. Taki postopki, kot pri poprej omenjeni filmski montaži, ustvarjajo pričakovanje in povežejo oddaljene točke romana v bolj napeto pripovedno premico.

Izbor likovne tehnike se skriva med vrsticami

Rdeča nit romana *Prvotnost* je zagotovo element vode. Tudi če je pisatelj ne omenja v vsakem poglavju, je vseprisotna. Da bi z ilustracijo povezal zapisano, sem se, kot že rečeno, s postopno redukcijo odvečnih detajlov počasi premikal v smer neke vrste minimalizma. Podobe in prizori, ki so bili enostavni, zračni in očiščeni vseh kulturno-zgodovinskih in tehničnih aspektov, so – presenetljivo – delovali močneje. Z odkritjem zaveznika v enostavnosti pri izrisovanju podob pa so te pridobile tudi nekakšno univerzalno večnost. Skorajda prosojne in nežne ilustracije so omogočale trenutke sprostitve in ponujale možnost vdiha med napetim in zahtevnim besedilom, ki bralca knjige vseskozi drži v svojih krempljih.

Tehniko tuša in koloriranje na računalniško tablico sem opustil še hitreje kot oljne in akrilne barve. Iskal sem nekaj lažjega in prosojnega. Rdeča nit omenjene vode pa je sama od sebe nakazala smer in z njo povezano tehniko uporabe vodenih barv. Tako sem s svinčnikom izdelane skice s pomočjo svetlobne mizice najprej z debelim čopičem prerisal kot plast akvarelne podlage. Nato pa sem preko že suhih, navidezno abstraktnih in prelivajočih se oblik, ki jih omogoča akvarel, bolj detajlno izrisal prizore z barvnimi svinčniki.

Da bi besedilu v svoji prvinskosti in primarnosti bil karseda podoben, a hkrati različen, sem si izbral likovno tehniko, ki dopušča zelo malo napak in ilustracijo že po prvih potezah čopiča dokončno in nespremenljivo zapiše v večnost.

Zaradi mnogih poskusov se projekt ilustriranja *Prvotnosti* ponaša s kupom neuspešnih akvarelnih ilustracij. Predvsem pa številnih skic, ki segajo v višino skoraj pol metra. Nekaj prizorov, tudi takšnih, s katerimi sem imel veliko dela, pa po

končnem uredniškem izboru sploh ni prišlo v knjigo. Podobe v tehniki akvarela in barvnega svinčnika naknadno niso računalniško popravljane in manipulirane, da bi ostale čim bolj zveste originalom in svoji lastni neponovljivi prvotnosti.

Zapuščina *Prvotnosti*

V stik s pisateljem Ferijem Lainščkom sem stopil šele po tem, ko je bilo 66 barvnih ilustracij spomladi 2018 že oddanih v uredništvo in pripravljenih na skeniranje. V kratkem pismu sem se mu zahvalil za jekleno potrpežljivost pri tako dolgo trajajočem projektu in mu priznal, kako velik oboževalec *Prvotnosti* sem. Ko sva se naposled tudi osebno spoznala, mi je še enkrat povedal, da so mu moje ilustracije zelo všeč. Takrat sva se tudi strinjala, da je roman večji od naju in da zdaj že živi svoje lastno življenje, na katerega nimava več vpliva. Seveda lahko šele zdaj, ko gledam nazaj na ta ilustratorski maraton in slepe ulice, ki sem jih včasih ubiral v negotovosti in želji, da bi ugajal, pomirjeno sklenem, da je vse imelo svoj namen in smisel. Vesel sem tudi, da so mi uredniki vseskozi zaupali in me niso preganjali. Zdaj, ko je knjiga celo zaživela v izjemnem prevodu Erice Johnson Debeljak v angleški jezik kot *Origins, A Poem about Love*, vidim, da je bil čas oziroma proces, ki sem si ga vzel in ga porabil za ilustriranje tako zahtevnega besedila, pač neobhoden in nujen. To dolgotrajno in včasih mučno delo bi lahko poimenoval ne le maraton, temveč kar ilustratorsko različico romanja v Santiago de Copostelo. Bila je to dolga ilustratorska pot premagovanja samozadanih omejitev, umetniška iniciacija in ustvarjalno zorenje z življenjskim spoznanjem ali dvema. V temnih časih, ki sem jih preživljal s plemeni iz knjige in z Njo, sem celo ukrotil nekaj osebnih demonov in ob tem odkril povsem samosvoj likovni jezik, ki ga je možno razvijati naprej. Poleg vsega sem se otreseel strahu pred napakami in perfekcionizma, ki ilustratorje tako rada zgrabita za svinčnik. Na koncu poti pa sem se celo iskreno začudil, česa vsega sem s sproščenostjo in odločnostjo ilustratorskega maratona lahko sposoben. S *Prvotnostjo* sem kot knjižni ilustrator naposled tudi sam zakorakal med čredo topotajočih zobrov in preživel.

PRVOTNOST

— POEMA O LJUBEZNI —

ORIGINS

— A POEM ABOUT LOVE —

Ročni tipografiji za *Prvotnost* in njen angleški prevod

Avtor Feri Lainšček o svoji zgodbi iz prvotnosti

Zgodba o pravadni deklici Njo in njeni arhetipski usodi ima v mojem literarnem opusu posebno mesto, saj sem jo pravzaprav pisal trikrat. Prvič sem jo zapisal kot eno izmed zgodb v »romanu o plenilcih duš« z naslovom *Skarabej in vestalka*, ki je bil natisnjen leta 1997. Vživljanje v duhovno bitje mlade ženske, ki je živela pred 6000 leti v krajih na območju današnje Poljske, je takrat potekalo s pomočjo »aktivne imaginacije«, metode, ki sem jo povzel po C. G. Jungu in jo še danes kdaj prakticiram. Po izidu romana *Skarabej in vestalka*, ki ga je slovenska literarna kritika večinoma obravnavala kot nekakšen »new age« in zato seveda ni mogla razumeti njegovega bistvenega sporočila, sem se naposled odločil, da to zgodbo iz prvotnosti osamosvojim. Nastala je *Poema o ljubezni – Prvotnost*, ki je bila v samostojni knjigi natisnjena leta 2003, z ogljem pa jo je izvorno ilustriral Zdenko Huzjan. V tej knjigi je natisnjena tudi sijajna študija njenih arhetipskih vzorcev, ki jo na napisal nevropsihiater in psihoanalitik dr. Jože Magdič, eden izmed redkih Slovencev, ki je diplomiral na Jungovem inštitutu v Zürichu. Zdela se mi je takrat, da je s tem moje poročilo o potovanju v prvotnost zaključeno in zgodbo lahko končno prepustim njeni usodi. Pa vendar – ob mnogih srečavanjih z bralci, ki so se ob tej knjigi tako ali drugače ustavljali, sem čez čas ugotovil, da zgodbe o pravadni deklici Njo še zmeraj nisem dovolj dobro prevedel »iz jezika pravadnih magov« v bolj razumljiv literarni jezik. Napisal sem tretjo, znova premišljeno, prečiščeno in deloma spremenjeno verzijo, ki nosi naslov *Prvotnost, poema o ljubezni* in jo je letos natisnila Založba Mladinska knjiga. Z izjemno pozornostjo, pristopom in večino jo je ilustriral Jure Engelsberger, ki mi je ob zaključku v osebnem pismu napisal, da je bilo to likovno potovanje v prvotnost na nek način njegovo romanje v Santiago de Compostela. Tudi to mi je potrdilo, da je *Prvotnost* končno res »prevedena« v jezik našega časa in z novim veseljem jo zdaj prepuščam bralcem.

ODMEVI NA DOGODKE

Tatjana Pregl Kobe

13. SLOVENSKI BIENALE ILUSTRACIJE

Trinajsti Slovenski bienale ilustracije (27. 3. – 19. 5. 2019), ki ga Cankarjev dom v sodelovanju z ilustratorsko sekcijo Zveze društev slovenskih likovnih umetnikov (ZDSLJU) prireja in razvija od leta 1993, je ilustraciji znova dal možnost, da se pokaže kot samostojna likovna zvrst. Bienalna prireditev ves čas ohranja ustvarjalno moč in razkriva odličnost slovenske ilustracije z najrazličnejšimi avtorskimi poetikami. Vsakokratna razstava pomeni dragocen prispevek k uveljavljanju ilustracije, ki je v svojem največjem segmentu ilustracij za otroke nepogrešljiva pri sooblikovanju likovnega gledanja ter razumevanja mladih in najmlajših.

Likovna manifestacija, ki že četrto stoletja združuje različne generacije ilustratorjev, je tokrat še posebej pomenljiva, saj je na njej generacijski razpon največji. Med razstavljalci sta predstavnici najstarejše generacije ilustratorjev – več kot devetdesetletna vrhunska ilustratorica Ančka Gošnik Godec se je bienala udeležila z izvirnimi ilustracijami (2015) za knjigo Anje Štefan *Iščem hišico* – in predstavnica najmlajše generacije, komaj dvajsetletna ilustratorica Hana Černivec, rojena tik pred iztekajočim se stoletjem, v katerem je slovenska knjižna ilustracija že dosegala zavidljivo visoko kvaliteto.

Tudi tokratni slovenski bienale ilustracije spremlja barvna dvojezična publikacija s predstavitvami vseh na razstavo uvrščenih avtorjev ter uvodnim besedilom dr. Nataše Smolič, avtorice znanstvenih in strokovnih člankov s področja sodobne vizualne umetnosti, o zgodovinskem pomenu ilustracij »Čudoviti svet ilustracij«, ki ga sklene z mislijo: »Otroške knjige so pomembne za razvoj okusa in domišljije, zato je ilustratorjeva naloga še posebej odgovorna, saj njegove podobe ostanejo v spominu za vse življenje«. **Kostjo Gatnika**, ki je prejel **nagrado Hinka Smrekarja za življenjsko delo**, je predstavil umetnostni zgodovinar Brane Kovič. V besedilu »Kostja Gatnik: Nagrajenec za življenjsko delo 2019« med drugim piše, da je z vsestransko in pestro umetniško produkcijo svojevrsten fenomen med našimi sodobnimi likovnimi ustvarjalci, saj se je z izjemno inventivnostjo in izvedbeno odličnostjo v zadnjih desetletjih izkazal v vseh zvrsteh tabelnega slikarstva, hkrati pa je z nič manjšim elanom ustvarjal na področjih ilustracije, stripa, grafičnega oblikovanja in fotografije. »Njegovo delo je bilo z marsikaterega vidika prelomno, saj je pogosto vpeljal in uveljavil drugačne poglede, ki so postali prepričljivi nosilci njegove prepoznavnosti.« Na začetku publikacije so posebej predstavljena imena vseh nagrajencev Slovenskega bienala ilustracije 1993–2016.

Za predstavitev na razstavi se je potegovalo 129 ilustratorskih projektov, žirija pa je med temi izbrala 72 ilustratorjev, kar je največje število sodelujočih doslej. To so: Ana Baraga, Marta Bartolj, Kristina Bastelj, Julijana Božič, Suzi Bricelj, Anamarija Bukovec, Hana Černivec, Zvonko Čoh, Bojana Dimitrovski, Tina Dobrajc, Jure Engelsberger, Milan Erič, Bibi Erjavec, Ančka Gošnik Godec, Miha Hančič, Aleksander Jankovič Potočnik, Adriano Janežič, Hana Jesih, Maja Kastelic, Mateja Kavčič, Semira Kentrić, Manica Klenovšek Musil, Matej Kocjan – Koco, Anka Kočevar, Tanja Komadina, Špela Košir, Jernej Kovač Myint, Maša Kozjek, David Krančan, Polona Kunaver Ličen, Vladimir Leben, David Ličen, Polona Lovšin, Maja Lubi, Mirko Malle, Matija Medved, Zarja Menart, Teja Milavec, Ivan Mitrevski, Eva Mlinar, Dušan Muc, Marija Nabernik, Irena Ocepek, Silvan Omerzu, Andreja Peklar, Maja Poljanc, Lila Prap, Arjan Pregl, Marija Prelog, Tereza Prepadnik, Petra Preželj, Maša P. Žmitek, Ana Razpotnik Donati, Anja Rupar, Liana Saje Wang, Luka Seme, Daša Simčič, Iztok Sitar, Alenka Sottler, Alenka Spacal, Hana Stupica, Matej Stupica, Igor Šinkovec, Gregor Štrukelj, Maja Šubic, Tibor Tekavec, Gorazd Vahen, Žarko Vrezec, Huiqin Wang, Meta Wraber, Sanja Zamuda in Ana Zavadlav.

Žirijo za izbor del za razstavo in odločitev o nagradah so sestavljali: dr. Sarival Sosič (predsednik žirije), Monika Ivančič Fajfar, Radovan Jenko, Peter Škerl, Nina Pirnat Spahić (stalna organizacijska članica) in Tina Kralj (tajnica žirije). Poleg nagrade za življenjsko delo so za izvirne ilustracije soglasno podelili še nagrado, dve plaketi, dve priznanji, dve posebni pohvali žirije ter posebno pohvalo za izvirno izvedbo knjige. **Nagrado Hinka Smrekarja** je prejel **Milan Erič** za ilustracije v knjigi *Kaj je zeleno in leti po zraku: upodobitve ugank ljubljanskih osnovnošolcev*, ki jo je leta 2016 izdala ZDSLU. Njegova likovna govorica je prepoznavna, vizualno izrazita ter napolnjena z značilno kritičnostjo, ironijo, satiričnostjo, a prepletena z optimizmom, hudomušnostjo in veseljem. Temelji na nazorno uporabljeni in obravnavani risbi, izdelani v tehniki svinčnika, oglja, tuša in pastela. Umetnik gradi risbo na močno izraženi črti, kjer sosledje podob vedno znova ohranja občutenje navidezne preprostosti in logičnosti likovnega jezika. **Plaketo Hinka Smrekarja** je prejela **Hana Stupica** za ilustracije *Zgodba za vina Fedora (Tetoviranec, Snubec, Šepavec in Lovec)*, ki so nastale med letoma 2017 in 2018. Njene ilustracije so barvite in igrive, prepričljivo celovitost podob označuje natančno združevanje tonskih razmerij oziroma skladnosti z barvami vina, zelenih listov trt in posebno rjavih skorij teh razvejenih rastlin. Ilustratorica je v likovno pripoved umestila pravo mero duhovitosti, izpiljenosti likovne materije in dinamiko pripovedi. **Plaketo Hinka Smrekarja** je prejel tudi **David Krančan** za ilustracije naslovnice *Dnevnikovega Objektiva*, ki so nastale v letih 2017 in 2018. Njegove časopisne ilustracije v *Dnevniku* so že na naslovnica jasno ponazorile določeno tematiko in izbran problem, ki ga je obravnavalo ključno besedilo v časopisu. Aktualne družbene teme je avtor likovno inovativno, z nazornim sporočilom ter natančno likovno izvedbo tudi duhovito in hkrati angažirano izrisal. **Priznanje Hinka Smrekarja** je dobil **Jure Engelsberger** za ilustracije v knjigi *Prvotnost: poema o ljubezni* Ferija Lainščka, ki jo je leta 2018 izdala Mladinska knjiga. Izrazito slikarski in čutni so poudarki v figurah in drugih motivih v ilustracijah. Podobe so mehko izrisane in v akvarelu izslikane, tudi nežne, z dokaj minimalističnim likovnim pristopom, saj manj pomeni več. **Priznanje Hinka Smrekarja** je prejela še **Bojana Dimitrovski** za ilustracije v knjigi *Slovaške pravljice* (izbral in prevedel Andrej Pleterški), ki je v tisku za KUD Sodobnost. Umetnica je skozi perfekcijo izbranih barvnih skladij, natančno

definiranim prostorom ter svetlobnimi razmerji in številnimi detajli, narisanimi skrajno prepričljivo, ustvarila ilustracije, ki nas pritegnejo in prepričajo. **Posebno pohvalo žirije** je prejela **Anka Kočevar** za ilustracije za dokumentarni film *Tisoč ur bridkosti za eno uro veselja z animiranimi sekvencami (Pokopališče, Publika, Ulica in Ljudje nasproti)* v režiji Dušana Moravca. Avtorica se osredotoča na izrazito zgoščeno risbo in močno kadriranje. Ozračje je temačno in prepričljivo ponazori izbrano aktualno dogajanje. **Posebno pohvalo žirije** je prejela tudi Semira Kentrić za akvarelne ilustracije »*Kdo je, od kod prihaja, kam gre?*«, »*Bratje, vstopite.*«, *Berlin, brez prtljage* in *Obala, na katero so hoteli* avtorske knjige v nastajanju. Izbrane ilustracije so družbeno angažirane. Avtorica je izrazito osebno interpretirala določen dogodek, motiv ali vsebino, pri čemer je skozi izvirno domišljijo uspešno ironizirala pripoved. **Pohvalo žirije za izvirno izvedbo knjige** je prejela **Maja Poljanc** za ilustracije v knjigi *Encyclopedia Mythologica Slovenica* z besedili Vanese Vodovnik, ki so nastale kot avtorski projekt med letoma 2016 in 2018.

Bienale neodvisnih

V sklopu 13. Slovenskega bienala ilustracije je bil v dvorani razstavišča na ogled tudi digitalni pregled del avtorjev Allstars. Razstava Allstars je potujoči projekt Bienala neodvisnih, ki je osnovan kot mobilna pregledna razstava avtorjev bienala. Zbirka digitaliziranih vizualnih del Allstars predstavlja izbor Bienala slovenske neodvisne ilustracije avtorjev pretežno mlajše generacije, ki so med letoma 2007 in 2017 sodelovali na Bienalu neodvisnih ter ki ustvarjajo na presečiščih med umetnostjo, oblikovanjem in se v svojih delih dotikajo sodobne ilustracije. Razstava trenutno obsega 85 avtorjev, gostovala je v ZDA, na Finskem, v različnih galerijah in razstavnih prostorih po Sloveniji, v pripravi pa so še razstave v Srbiji in na Norveškem.

Sodelujoči neodvisni ilustratorji: Ajdin Bašić, Ana Baraga, Anka Kočevar, Aphra Tesla, Biba Košmerl, Blaž Porenta, Branislav Milošević, Bratislav Milenković, David Krančan, Davor Gromilović, Dušan Moldovan, Edvin Dobrilović, Elena Fajt, Ema Ema Ema, Eva Lucija Kozak, Eva Mlinar, Gašper Kunšič, Goran Zmajčić-Ugruv Smek, Hannes Groeblacher, Irena Ocepek, Irena Orel, Ivana Bajec, Jan Pogorelec, Janez Vreček, Jure Engelsberger, Kaja Kisilak, Katarina Vladimirov – Young, Kitsch Nitsch, LEALUDVIK, Leon Zuodar, Luka Mancini, Luka Seme, Luka Umek, Martina Lajtner, Matej De Cecco, Matej Jarc, Matej Lavrenčič, Matija Medved, Meta Šolar, Miha Vrhunc, Milanka Fabjančič, Milica Golubović, Mina Arko, Mina Fina, Miroslav Erjavec, Mladen Stropnik in Nataša Skušek, Nana Homovec, NATAN, Nataša Seršen Popović, Neja Tomšič, Nejaaka, Nejc Franetič – Deso, Nejc Korenič, Nenad Cizl, Nevena Aleksovski, Nika Rupnik, Nina Mršnik, Nina Urh, Nina Vrhovec, Patricija Čičmir, Renata Sifrar, Rok Kleva Ivančič, Rok Marinšek, Roman Ražman, Rone84, Sara Jassim, Saša Štucin, Simon Jugovic Fink, Simon Kocjančič, Špela Škulj, SretanBor, Stella Ivšek, Stipan Tadić, Suzi Bricelj, Tanja Semion, Tatiana Kocmur, Teja Ideja, Tibor Kranjc, UrhSobočan, Urška Štrukelj, Zoran Pungercar, Zvonko Čoh, Žiga Aljaž in Živa Moškorič.

Strokovna vodstva po razstavi

Novost tokratne bienalne prireditve so bila ob četrtkih vodstva po razstavi. Strokovnjaki, ki se ilustracije v svojih poklicih dotikajo bodisi kot umetniki bodisi kot umetnostni zgodovinarji, kritiki in kuratorji, so letošnji dvoletni pregled ilustracije predstavili s svojega zornega kota. Tako so predsednik žirije Sarival Sosič, umetnostni zgodovinar in pisatelj, Arjan Pregl, slikar in ilustrator, Tatjana Pregl Kobe, umetnostna zgodovinarica in likovna kritičarka, Peter Škerl, član žirije, ilustrator in grafični oblikovalec, ter Judita Krivec Dragan, umetnostna zgodovinarica in likovna kritičarka, svoj izbor razstavljenih del postavili v kulturno-družbeni kontekst in zagotovili širše, a hkrati bolj precizno dojemanje tega področja vizualne umetnosti.

Pomembno sporočilo razstavljenih ilustracij

Kaj (znova) sporoča letošnji 13. bienale slovenske ilustracije? Najprej: raznolikost. Knjižna ilustracija prevaja besedilo v likovni jezik, a tudi sama zase predstavlja vrhunsko umetnino. Ilustracija leposlovnih besedil prevaja zgodbo in čustveno sporočilo zgodbe v podobo. Nato opozarja na: poučnost. Znanstvena ali poljudnoznanstvena ilustracija lahko dosledno izslika in selekcionirano predstavi podobe, razgradi ali sestavi objekte in organizme, lahko prikaže pogled, ki fotografiji in očesu ni dosegljiv, ali pa podobam dodaja podatke, ki jih obravnava besedilo in če je tiskana v reliefni tehniki in ustrezno prirejena, jo lahko zaznajo tudi slepi in slabovidni. In dalje poudarja: inovativnost. Slikovna govorica soustvarja človekovo zavest in odločilno vpliva na duševni razvoj. Hkrati spremlja nove likovne rešitve, saj umetniki ves čas prenavljajo slikarske tehnike, uvajajo elemente filma, stripa, animiranega filma, elektronskih medijev in drugih sodobnih tehnologij. Najpomembneje pa je, da ilustracija ni (!) spregledano področje vizualne umetnosti, saj to dokazujejo vsa razstavljena dela. Kvaliteta razstavljenih podob je v osebni vizualni pripovedi, vidni skozi bogastvo domišljije, veščine, izvirnosti in načina upodabljanja vsakega posameznika. Ne nazadnje pa ima ilustracija tudi odgovorno vzgojno in izobraževalno vlogo, še posebej v času, ki na avtocesti informacij drvi mimo nas. Praznino morda vidimo mi, ki nismo odrasli ob nenehnih sintetičnih dražljajih, ki bi sevali v nas iz naprav, ki so postale del naših dlani. Praznine nove generacije ne vidijo. Zanje je to del sveta, kakršnega živijo in kakršnega poznajo. Letošnji 13. Slovenski bienale ilustracije znova opominja, kako pomembna je ta likovna zvrst za vzgojo mladih generacij.

VPRAŠANJ NIKOLI NE ZMANJKA

Pogovor z Janne Teller

Na 3. festivalu angažiranega pisanja Itn. je bila osrednja gostja danska pisateljica in aktivistka Janne Teller. 5. aprila 2019 se je v Kinu Šiška srečala z mladimi bralci, ki so se z njo pogovarjali o knjigah *Nič* (Grlica, 2006) in *Vse* (Mladinska knjiga, 2019). Vsebinsko bogat pogovor je težko strniti v nekaj stavkov, prav tako težko je pričarati vzdušje, zato prepis dogodka, ki sta ga moderirala študenta Mark J. Užmah in Kristina Krajnc objavljamo skoraj v celoti.

Mark J. Užmah (MU): *V svojih knjigah obravnavate različne oblike nasilja, ki je prisotno v sodobni družbi. Dostikrat ga ne opazimo ali prepoznamo. V svojih delih spregovorite o razlogih za nasilje, opisujete situacije, ki pripeljejo do konfliktov in jih mi, kot družba, ne razrešujemo na pravi način, mnogokrat jih ignoriramo. Zakaj se lotevate teh tem?*

Janne Teller (JT): Nasilja ne maram. V nobeni obliki. O njem večinoma ne berem, ne gledam grozljivk, komaj kdaj vidim kakšno kriminalko. Če bi se lahko, bi se pisanju o nasilju izognila, ampak nekako vedno znova pristanem pri njem. Ne zdi

Kristina Krajnc, Mark J. Užmah, Janne Teller in prevajalka Breda Biščak

se mi sicer, da nasilje opisujem. V zgodbah je prisotno, vendar me posebej zanima dinamika, ki vodi do njega. Morda zato, ker me zanimajo konflikti in možnosti za njihove rešitve. Verjamem, da jih lahko razrešujemo, če vemo, kako do njih pride. Konflikt, ki se stopnjuje in se z njim ne ukvarjamo, se konča z nasiljem. Ne zdi se mi torej, da moje zgodbe govorijo o nasilju, je pa nasilje vedno njihovo gonilo. Vsaka od njih govori o čem drugem, v kratkih zgodbah raziskujem, kaj nam daje občutek pripadnosti, smisel v življenju in kaj se zgodi takrat, ko občutek pripadnosti izgubimo, ko izgubimo povezavo z družbo, družino, okoljem. Zdi se, da so vsi junaki v mojih zgodbah, pa naj bodo otroci ali ne, to povezavo izgubili. In to vodi do konfliktov in nasilja.

MU: *Je vaše pisanje povezano z vašim aktivizmom ali sta to dve ločeni stvari?*

JT: Meni se zdi, da sta ločeni. Aktivizem je nekaj, česar se lotevam zavestno. Vpletena sem v razreševanje nekega vprašanja – v tem trenutku me denimo zanimajo Pakistan in človekove pravice v Kašmirju. Je pa res, da me pogosto nese k istim temam. Seveda pa sta tako aktivizem kot pisanje moji strasti.

Kristina Krajnc (KK): *Zakaj so konflikti v vaših delih prikazani iz otroške perspektive?*

JT: V slovenščino sta prevedeni dve knjigi, *Nič* in *Vse*, drugače pišem tudi knjige za odrasle. V obeh uporabljam glas mladostnikov, otrok. Ko si najstnik, najbolj radikalno razmišljaš o življenju. Preizprašuješ čisto vse, zato je ta glas zanimiv za razmišljanja o velikih vprašanjih – o smislu, identiteti. Če pišem s perspektive odraslega, se moram veliko bolj opirati na različna filozofska dela, na znanja in razmisleke, ki o določeni temi že obstajajo. To se mi ne zdi tako zanimivo, kot je perspektiva mladega človeka, pri katerem je vse zelo zares. Moj proces pisanja ni tak, da bi si rekla, to in to hočem bralcu sporočiti. Bolj raziskujem in pišem o tistem, česar ne razumem. Zgodba nas lahko nauči veliko reči in v procesu iskanja moram iti v skrajnosti, do meje tega, kar je mogoče. Ko si najstnik, postavljaš pod vprašaj vse vrednote starejših generacij, vse konvencije, na katere smo se odrasli navadili in se nam zdijo normalne.

Mnenje iz občinstva (O): *Strinjam se z vami. Dokler smo otroci ali najstniki, si upamo problematizirati vrednote, stvari, ki jih zaznavamo v primarnem okolju. Opažam, da se veliko odraslih boji zastavljati vprašanja, ker si želijo biti asimilirani v družbo. Ne drznejo si spraševati preveč, nočejo biti obstranci.*

JT: Se lahko popolnoma strinjam z vami. Če hočeš preživeti sebe in otroke, moraš funkcionirati v družbi, v kateri živiš. In zato nehaš postavljati vprašanja, preživeti moraš iz dneva v dan. Za pisatelja je zanimivo, da se lahko povrne h glasu najstnika, kajti odrasli seveda nimamo vseh odgovorov, imamo pa srečo, da smo v umetnosti in literaturi lahko spet malo najstniki.

O: *Čeprav nisem najstnica, si še vedno postavljam vprašanja. Se vam zdi, da bi bile vaše knjige manj sprejete, če bi jih pisali s perspektive odraslega? Glede na to, da je v naši družbi sprejemljivo, da so najstniki bolj radikalni. Kaj bi se zgodilo, če bi odprli pandorino skrinjico in rekli: V redu je, da se odrasli sprašujejo enake reči kot najstniki. Se vam zdi, da bi tako k preizpraševanju privabili več ljudi in da to ne bi ostalo le v domeni najstnikov? Da bi tudi odrasli razmišljali izven okvirov?*

JT: To že počnem. Ena od mojih knjig govori o etiki v sodobni družbi, toda imam izkušnjo, da je odraslim pogosto bolj neprijetno, ko berejo o teh rečeh, in se knjiga težje prebije do bralcev. Podobno je bilo tudi s knjigama za mladino. Napisani sta s perspektive mladega človeka, ampak *Nič* je bila najprej [na Danskem op. a.] prepovedana, saj so odrasli – knjižničarji in učitelji – menili, da mladi te knjige ne bi smeli brati, ker bi lahko postali depresivni, lahko bi jih napeljala k samomoru. Tega nisem razumela, ampak bili so zelo proti. Toda mladi s tem romanom niso imeli nobenih težav, zato se je počasi spremenil način, kako se je o njem debatiralo. Tisti, ki so bili prej proti njemu, so videli, da ga mladi berejo, da jim je všeč, da o njem debatirajo. Danes ga berejo oboji – mladi in odrasli, ampak odpor do njega se je pojavil le med odraslimi. Vse skupaj je kar zapleteno. Bi bila knjiga enako uspešna, če bi jo promovirali kot knjigo za odrasle? Zagotovo ne. Seveda obstajajo ljudje, ki so pripravljeni razmišljati na nekonvencionalen način in jih ta vprašanja zanimajo, ampak to ne velja za širšo javnost. Taka sporočila lažje spraviš med mlade kot pa med odrasle, čeprav je tudi to hoja po robu, saj se odrasli poskušajo vmešavati v branje mladostnikov.

O: *Mislím, da ta knjiga ne bi bila tako uspešna, če bi bila namenjena odraslim, predvsem zaradi tega, ker odrasli z ustaljenimi stališči težje spremenijo svoje mnenje kot najstniki, ki gredo – tako opažam pri sebi – med odraščanjem čez veliko faz in do tridesetega leta precej spremenijo svoj način razmišljanja in delovanja.*

JT: Žal to res velja za večino odraslih. Zato se mi zdi, da moraš, če želiš pisati knjige, ki preizprašujejo svet in postavljajo težka vprašanja, pisati iz perspektive obstrancev.

O: *Ali se vam zdi, da je neka splošna razlika v tem, kaj hočejo brati mladi in kaj odrasli? Vem, da je to posploševanje, pa vendar. Mislím, da odrasli vedno bolj želijo, da jih literatura zgolj zabava, mladi pa še vedno hočejo najti resnico, ki morda pretrese njihov svet. Je odraslim zaradi nje neprijetno? Nočejo občutiti nelagodja, globokih čustvenih izkušenj? O tem zadnje čase veliko razmišljam. Kakšno pa je vaše mnenje?*

JT: Mislím, da je vaše opažanje pravilno. Zdi se mi, da je to naravno. Ljudi ne morem obtoževati. V življenju smo pogostokrat razočarani, naše utvare se razblinjajo. Če na primer greš z otrokom mimo brezdomca, bo ta najverjetneje rekel: Ali mu ne bi dali hrane? Zakaj ga ne vzamemo k nam domov? Tako bi morali odreagirati vsi. Kot odrasel pa veš, da je že za naslednjim vogalom drugi brezdomec in potem še eden in še eden in vseh ne moreš rešiti. Zato postanemo bolj brezbrizni. Ne moremo si privoščiti tako močnega čustvovanja kot otroci, ki se jim zdi zelo pomembno, da pomagajo. Mislím, da je eden od razlogov, da nočemo več razmišljati radikalno ali se preveč čustveno odzivati, preprosto ta, da si tega ne moremo privoščiti, če želimo živeti svoje vsakdanje življenje. Odrasli imamo več odgovornosti, imamo družine, otroke in da bi lahko preživeli, moramo sprejeti svet tak, kakršen je in v njem funkcionirati. Če se hočeš iti revolucijo, ne moreš funkcionirati znotraj sistema. Zaradi tega večino revolucij zaženejo mladi ljudje. V zgodovini je bilo sicer nekaj revolucionarnih mislecev, ki so bili starejši, revolucije pa so vendarle izpeljali mladi. Še vedno verjamem v globljo človeško revolucijo, ki nam jo omogoča umetnost. Verjamem tudi, da konvencionalni odrasli z literaturo, ki jo berejo, gredo dlje kot v življenju, razmišljajo globlje. Seveda pa sta tukaj še čas in odločitve, v kaj usmerjaš svojo energijo, strast. Res je, da mnogo več ljudi išče zgolj zabavo, ne pa literaturo, ki te pripravi k razmišljanju. To veliko pove o družbi, v kakršni živimo.

O: *Mislim, da se odrasli bojijo pod vprašaj postaviti svoje življenje, rituale, zdi se jim, da jim je vse jasno, jaz pa menim, da ni tako. Ne sprašujejo se o stvareh, ki bi lahko porušile ravnovesje v njihovem življenju. Jaz pa se sprašujem: kaj sploh je življenje, če si ne postavljaš vprašanj o njem?*

JT: Temu lahko samo pritrdim.

MU: *Ali je v tem kontekstu pomembno, da mladi in otroci berejo različne knjige, ki obravnavajo različne teme, in ali potrebujejo tudi njihovo interpretacijo?*

JT: Verjamem v sposobnost ljudi, da razmišljajo s svojo glavo in to vključuje tudi otroke. V mojem otroštvu je bilo manj pedagoškega znanja in vodstva. Preprosto smo izbirali knjige, ki smo jih hoteli brati. Z otroških polic smo šli naravnost k policam za odrasle, knjig posebej za mladino takrat ni bilo. Nekaj velikih klasikov sem tako prebrala pri dvanajstih letih. Niti polovice prebranega nisem razumela, ampak zgodbe so se mi zdele dobre. Ko sem brala Camusa, sem se jezila na protagoniste na čisto drug način kot odrasla bralka, niti približno ga nisem razumela, ampak nekaj je pa ostalo od tega. Zdi se mi, da bi morali danes mnogo bolj zaupati sposobnosti otrok in mladostnikov, da iz knjig sami potegnejo to, kar zmorejo, in jim pustiti, da se ne obremenjujejo s tistim, česar ne razumejo. Kar se tiče mojih knjig, za katere so odrasli menili, da jih mladi ne smejo brati – nisem še srečala otroka, ki bi imel težavo z njima. Seveda je za razumevanje dobro, da se o knjigi pogovarjaš z učiteljem, knjižničarjem, prijatelji, knjige se mi zaradi tega zdijo super. Če te knjiga ne potegne, jo pač nehaš brati. V filmih včasih vidiš tudi stvari, ki jih nočeš videti, in temu so izpostavljeni tudi otroci. Pri knjigi to ni mogoče, ker jo prej odložiš. Zato mislim, da je moč manipulacije z nasiljem v filmih toliko večja.

MU: *Vprašanje za občinstvo. Kako ste vi brali ti dve knjigi? Kaj ste našli v njiju?*

O: *Prej ste govorili, kako odrasli menijo, da lahko knjige mlade ljudi spravijo v depresijo in jih napeljejo k samomoru. S tem se ne strinjam. Ko sem brala vaše zgodbe, se mi niti niso zdele tako radikalne, šokantne, sem si pa rekla: O bog, kaj je zdaj to! Zaradi njih sem morala začeti razmišljati na nov način, z drugega zornega kota. To me spomni na nek citat, ki pravi, da se je treba navaditi z lagodjem sprejemati nelagodje in govoriti o tabujskih temah. Očitno nima vsak želje, da bi reševal svet, in to je tudi okej.*

JT: Priznati moram, da te zgodbe tudi meni vzbujajo nelagodje. Ker z njimi v procesu pisanja živim in jih zares podoživljam. Ko se ukvarjam s tistim, o čemer pišem, iščem neke vrste globljo resnico. Vedno upam, da na to pot iskanja potegnem tudi svoje bralce. Zato vašo pripombo o nelagodju jemljem kot velik kompliment.

KK: *Ko pišete, imate v mislih določenega bralca?*

JT: Večinoma ne, včasih pa ja. Običajno je to človek, ki ga imam rada in mu hočem nekaj povedati. Zgodbe so moj način izražanja. Z njimi človeku, ki ga imam najraje, najlažje povem, kako dojemam svet. Ko pišem, ne razmišljam o določeni skupini bralcev, npr. najstnikih. Pišem zgodbe, kakršne bi rada brala jaz.

KK: *Se vam zdijo osrednji liki iz Nič protagonisti ali antagonisti? Ali je to sploh pravo vprašanje?*

JT: Najbližja sta mi Pierre Anton in Sophie, ki imata najtežjo usodo. V tej zgodbi vsi otroci delajo nekaj narobe. Težko bi rekla, da so antagonisti. Lotijo se simpatičnega projekta, da bi našli smisel življenja, ampak tega se lotijo narobe in zato gre po zlu še vse drugo. Interpretacija, da je Pierre Anton kakor Jezus, ki se žrtvuje, zato da bi drugi našli smisel, se mi zdi zgrešena, ampak zanimiva. Na nek način se mi zdi, da to počnejo vsi otroci v knjigi, a na koncu spoznajo, da v tem ne morejo uživati, saj so zagrešili toliko groznega. Vi kot bralci in jaz kot pisateljica lahko usode otrok podoživimo, nismo pa vseh teh grozljivih stvari naredili. Imamo veliko srečo in lahko uživamo v branju. Zgodbe v knjigi *Vse* pa so zelo drugačne. Moja junakinja v zgodbi *Turška preproga* in fantek v zgodbi *Lizike* naredita vse narobe, deček je nasilen, ampak pripravi me do joka, tako ga imam rada. Tudi mladeniča iz *Dokler naju smrt ne loči*, ki zagreši umor. Če slediš njegovemu načinu razmišljanja, ugotoviš, da ni slab človek. Od zgodbe do zgodbe je torej različno. Nasilje brez razloga je prisotno samo v prvi zgodbi *Zakaj*. Tega lika ne maram, ker je to nasilje druge vrste, kot tisto, ki ga zagreši protagonist v *Dokler naju smrt ne loči*, ki poskuša zaščititi svojega brata.

MM: *Katero zgodbo iz zbirke Vse vam je bilo najtežje pisati?*

JT: Zgodbe so nastajale daljše časovno obdobje, nisem vedela, da bodo na koncu zbrane v tej knjigi. *Lizike* sem napisala dolgo nazaj, ko sem živela v Tanzaniji, natičkala sem jo na starinski pisalni stroj in vsa ta leta sem jo hranila in nisem vedela, kje jo naj objavim, za to zbirko pa se mi je zdela kot nalašč ... Ni mi težko pisati. Ko začnem, me zgodba zgrabi in sama pelje naprej. Morda mi je bilo najtežje pisati *Rumeno luč*. Trgovina z ljudmi me res skrbi in nisem vedela, kako naj se lotim teme, da pripoved ne bi bila samo grozljiva in da ne bi govorila samo o strahotnem trpljenju, ki ga doživljajo žrtve. Hotela sem, da pripoveduje o nas, ljudeh, ki živimo zraven žrtev. Zato se mi jo je bilo težko lotiti. Ampak se mi zdi, da mi je nazadnje uspelo skozi junake te zgodbe prikazati krhkost varnega življenja in kako hitro lahko to postane njegovo nasprotje.

KK: *Vprašanje za občinstvo – katera zgodba je najbolj zadela vas?*

O1: *Tudi mene se je najbolj dotaknila Rumena luč. Ko sem prebrala o Japonkah in rumeni hiši, sem takoj vedela, kaj se dogaja. Zdi se mi žalostno, da pri šestnajstih takoj prepoznam temo, čeprav naj bi bilo moje življenje brez stresov in bi morala hoditi v šolo, se družiti s prijatelji. A ker sem obkrožena z mediji, kjer je tema trgovine z ljudmi vseprisotna, sem s tem seznanjena, obenem pa se počutim nemočno, ker glede tega ne morem narediti ničesar. To, da vzpostaviš perspektivo zunanjega opazovalca, soseda, se mi zdi odlična izbira. Lahko bi zgodbo brali s perspektive nekoga, ki to doživlja, a bi se s tem osebno zelo težko povezali. Jaz tega še nisem doživela in se mi je lažje povezati s fantom, ki nima pojma, kaj se dogaja, potem pa počasi doume, da mora stran.*

O2: *Mene se je zelo dotaknila zgodba Turška preproga. Nisem se čisto vživela v vse, kar se je dogajalo dekletu, sem se pa zelo našla v tem, da ne zna reči ne. Zdelo se mi je, da ji več pomeni sreča drugih ljudi, kot pa njena lastna – tako je tudi z mano. Všeč mi je bilo, kako je govorila nekaj, čutila pa nekaj drugega. Na začetku se mi je zdela dober lik, potem mi ni bila več všeč, potem pa spet. Zgodba se je zelo zapletala in pojavljala so se vedno nova vprašanja. Take zgodbe imam rada, saj me silijo k razmišljanju.*

JT: Hvala. Tudi jaz imam rada to deklico. Na koncu se v nekem trenutku vendarle postavi zase, se zanese na svoj moralni kompas in neha postavljati očeta na piedestal. Ugotovi, da mora zaupati sebi oziroma temu, kar se njej zdi prav. In zaradi prodajalca preprog spozna, da so na svetu tudi ljudje, na katere se lahko nasloni in ki ji bodo pomagali najti pravo pot, saj njen oče ni junak, kakršen bi naj bil.

O: *Prej ste rekli, da se vam nekateri liki smilijo. Zdi se mi, da se vam najbolj zasmilijo otroci. Kaj pa odrasli? Je njih lažje obtoževati?*

JT: V mojih knjigah za odrasle je kar nekaj likov, ki so zagrešili veliko grozних stvari, pa jih imam vseeno rada in z njimi sočustvujem. Dlje kot živimo, bolj nam je jasno, da nihče od nas ni popoln oziroma, da vsak od nas kdaj kaj naredi narobe, četudi želi, poskuša narediti prav. Gre za namen in to, kar nosiš v srcu. Naklonjena sem vsem tistim, ki so v svojem bistvu iskreni.

O: *Če odraščaš z ljudmi, ki te vsak dan zatirajo in ti hočejo vsiliti svoj moralni pogled na svet, si zapleten v svoje psihološke zanke. Včasih imaš boljše dneve, včasih slabše, včasih nisi dovolj pogumen, dovolj močan in se jih ne rešiš niti, ko odrasteš. Ko opisujete odrasle osebe, ki počnejo grozne stvari, pojasnite, od kod prihajajo, pojasnite ozadje njihovega ravnanja. In ko bralci dojamemo, da so predvsem nemočni, jih ne moremo več samo obtoževati.*

JT: Se strinjam. Književnost večinoma pojasnjuje ravno to – zakaj počnemo stvari, ki jih naj ne bi počeli. Zelo malo knjig govori o likih, ki vse naredijo prav. To bi bila zelo dolgačasna ali pa zelo kratka knjiga.

O: *Vam kdo reče, da preveč razmišljate, da ste preveč radikalni, da ne vtikajte nosu v zadeve, ki se vas ne tičejo, ko se npr. ukvarjate z aktivizmom? Meni se to kar pogosto dogaja in me zanima, kako je z vami in kako se na takšna vprašanja odzivate.*

JT: O, ja, seveda. Ne poslušajte jih. Ko sem bila otrok, mi je sestra kar naprej govorila, da preveč razmišljam in sprašujem. Zelo sva si različni, imava pa se zelo radi. Moji sestri se zdi svet in vse, kar je v njem, samoumevno in v redu, zato o tem ni pripravljena veliko razmišljati. To najboljše ponazorim z naslednjim primerom: ko sem bila stara okoli štiri leta, sem jo vprašala, kje se konča svet, kje se konča nebo. Odgovorila mi je, da se konča s cementnim zidom. Od mene je bila starejša tri leta in zame je bila boginja, zato sem ji verjela. Potem so me začele preganjati misli, kaj pa je na drugi strani cementnega zidu. Kaj bi bilo, če bi splezala nanj in potem padla dol? Ko sem jo vprašala, kaj je na drugi strani zidu, me je samo pogledala in rekla: »Tam je sveta konec in ne razmišljaj več o tem.« Še dolga leta me je tlačila mora o zidu in tem, kako padem z njega. Zdi se mi, da vse moje knjige govorijo o tem, kaj je na drugi strani zidu. Podobno izkušnjo sem dobila v šoli. Takoj, ko sem se naučila pisati, sem začela pisati dolge zgodbe in eseje. Že v drugem razredu so mi učitelji govorili, da ne bodo popravljali več kot šest strani. Podobno je bilo pri matematiki. Toda v tistem času na Danskem ni smel nihče izstopati, vsi smo morali biti enaki v socialističnem smislu, torej, če nismo enako pametni, moramo biti enako nevedni. Jaz pa sem pri matematiki prehitela, reševala naloge za večje otroke, s čimer sem učitelje zelo jezila. To je bilo nekaj najhujšega, kar sem lahko naredila. Če preveč sprašuješ, pri večini ljudi vzbujaš nelagodje, saj je zanje vse preprosto in samoumevno, nočejo sprememb. Ampak zdi se mi, da mnoge vprašanja vseeno zanimajo. Naučila sem se,

da so trenutki, ko je čas za vprašanja, in trenutki, ko si rečeš, okej, pusti zdaj to, ne vznemirjaj ljudi. Potem pa ta vprašanja vpletam v svoje knjige. In na srečo jih potem berejo ljudje, ki o teh rečeh želijo razmišljati, in na srečo je takih bralcev kar nekaj.

KK: *Kaj še ostane zdaj, ko ste napisali Vse?*

JT: No, nisem še napisala vsega, sem pa pisala o vsem. Kot sem napisala v spremnem besedilu h knjigi *Vse*, je zame vse vir občečloveškosti, ki prežema vse, o čemer pišem. In tem mi ne bo zmanjkalo. Vsakič, ko odstrem eno plast, je za njo že naslednja, v katero se je treba poglobiti. Vprašanj nikoli ne zmanjka. Med vsem in nič je še zelo veliko.

Zapisala Alenka Veler

Marko Kravos

DOMIŠLJIJA IN STVARNOST – LITERATURA ZA MLADE¹

Smeh in jok, strah in pogum, dobro in zlo, pamet in neumnost: to so dvojice, s katerimi je človeštvo shodilo. Binarno je tudi življenje z rojstvom na enem koncu in smrtjo na drugem. Ko pozabljamo na svoji dve nogi, ne bomo več hodili. Se bomo plazili ali imamo raje skakljanje po eni? Ko se algoritem sodobnega sveta ne napaja v mitološkem, smo izgubili sposobnost za domišljijo in sanje. Ostanajo samo še trda tla.

Književnost za otroke in za mlade ustvarjajo stari pisatelji. Strast po preoblikovanju sveta s pisavo se šele tedaj preusmeri v pisanje elementarnih zgodb, ki vzbujajo čudenje in očaranost mladih, še radovednih članov človeškega rodu.

Vloga pisatelja, pesnika za mlade je pomembna: vzpostavlja krog zavedanja o človeškosti v planetarnem ekosistemu in kozmosu: percepcijo, da se v drobtinah in trenutkih stvarnosti zrcalita davnina in zarja prihodnosti. Brez meja: antropološko in arhetipsko. Perspektiva sveta sloni na veselju do življenja: v kamnu je žalost, v naravi rože je, da diši; volk ima hude zobe, a si z njimi ne pridobi sreče. Vse je pravljíčno in na svojem mestu.

V naravi pisanja za mlade, za otroke še posebej je, da je beseda spet trdna v svojem pomenskem jedru. Ta zadene ob uho, oko, domišljijo otrok. Kot pripovedovanje z glasom, kot fizična knjiga s črkovjem, s slikami, s šuštenjem papirja. Kot zaupljiv stik med starim in novim, ki je pri ljudeh moje generacije še vezan na podobo stare mame, ki pripoveduje trem otrokom. Sam bi rad obnavljal taka srečanja, dal besedi ne samo grafično, pač pa tudi prvotno slušno podobo, morda še s poudarki iz gibov in mimike. Čutim, da je čas, da opravi regresijo k naravi, in to počnem, ko obujam stare zgodbe sveta k novemu življenju: kot obujamo danes prvotne okuse polente, zelenjavne juhe, gozdnih jagod, obujamo tudi prvotne moči v nas, da poganjajo po

¹ Besedilo je avtor pripravil za 51. Mednarodno srečanje pisateljev v organizaciji Slovenskega centra PEN. Srečanje je potekalo med 3. in 6. aprilom 2019 na Bledu. Udeležilo se ga je 50 tujih gostov iz 35 držav. Naslov okrogle mize, ki jo je v okviru srečanja pripravil slovenski center PEN, je bil *Domišljija in stvarnost – prebujanje mladih z literaturo*. Marko Kravos je tokrat sodeloval tudi v vlogi predsednika Društva Bralna značka Slovenije.

Mednarodni PEN je za drugo okroglo mizo izbral temo *Predstava o drugem: pot do miru ali pot do vojne*.

žilah obtok sanj in domišljije, s katerimi bomo noč in dan – ostajali kratkomalo živi. Zase in za vse živo v svojem okolju.

V tem vidim svojo pisateljsko vlogo: nič ne pomaga se zgražati nad šolo, nad tekmovalnostjo, ki jo že starši presajajo na svoje potomce, nad ideološkimi uzdami in ostrogami, ki skušajo obvladovati mladi svet upravitelji te ali one oblasti. Besedi je treba vrniti magični pomen, pomen, ki osvobaja. Poimenovati stvari pomeni obvladovati jih in jih rad imeti. Pomeni obuditi vero, da je beseda struna, napeta med ljudmi. Ob tem pa, da je podlaga za še aktualnejši občutek soodvisnosti med naravo in človekom. In še tretja funkcija besede v pisavi za otroke: obuditi smisel za igro, za sestavljanje in podiranje harmonije, za »postavljanje na glavo« pridobitne pameti.

Najbolj pa je pomembno pri tem oživljanju mesta knjige v današnji družbi to, da nas vidijo mladi in otroci s knjigo v roki, ko beremo. Ko s knjigo pozabimo na lakoto in na spanec. Ko pozabimo na službo in na spor /vojsko s соседom.

Toliko o pisateljih za otroke danes, s poudarkom, da se morajo odvrniti od trpkega tržnega sveta in se vrniti k svojemu domačemu vrtu. K otroški literaturi kot ekološki alternativni. Naj bodo naši vnuki manj učeni in bolj zeleni!

• • •

Po tej avtorefleksiji, ki sem jo pridelal na svojem vrtu prebranih knjig in na osnovi svoje pisateljske usmeritve, naj vam postrežem še – s pravljico! S slovensko zgodbo o tem, kako obujati veselje do knjig in branja pri mladih.

Živim v jezikovno mešanem okolju Trsta, kjer je moja slovenščina v manjšini in je zato knjiga morda najpomembnejši nosilec jezika, identitete, samozavedanja in samozavesti. V svetu virtualnih stvarnosti in resnic, v raznorodnem okolju pa še bolj, predstavlja knjiga obalo in breg, trdoživo strugo za pretok kulturnega izročila.

Na Slovenskem je pred 60 leti nastalo gibanje Bralna značka, ne v Ljubljani, pač pa na obrobju, na koroškem obrobju. Sedaj zajema ves etnični prostor, tudi preko meja z Avstrijo, Italijo, Madžarsko in Hrvaško. Izumili in razvijali so ga mentorice in animatorji iz civilne družbe, ki z državnimi inštitucijami, ki »obvladujejo mladino, šolstvo in šport«, sodelujejo, a ostajajo samostojni in prožni v svojem poslanstvu. Seveda, v prvi vrsti so to književni ustvarjalci, a tudi množica knjižničarjev in pedagoških delavcev, ki jih odlikujeta spoštovanje do mladine in ljubezen do knjig. Prvih nekaj desetletjih je Društvo kot priznanja in nagrade delilo značke in diplome, odtod ime društva. Sedaj spodbuja bralno kulturo še na druge načine, z druženjem v krožkih, s srečanji s pisatelji mladinske literature (tudi likovniki, glasbeniki, pripovedovalci in interpreti). Bralno večščino, razumevanje in izražanje v umetniškem jeziku postavlja Bralna značka na piedestal in tako pri otrokih vzbuja in razvija bralno razvado. Vanje posadi mit o branju: da je knjiga ključ v kraljestvo čudežev; ključ, s katerim si vsak otrok poišče dom in družbo, avanturo in konec zgodbe po svoji meri; tako da pride tudi pisanje knjig za otroke do svojega cilja: ta je dosežen, ko postane branje energetski naboj za popotovanje k svetu junakov, ki premagujejo zlo in grdoto zaradi ljubezni do princesk.

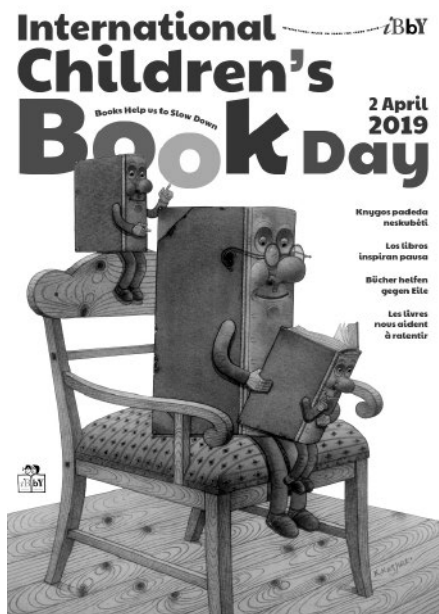
Bralna značka napeljuje k branju otroke od 5. leta pa vse do konca srednje šole: vsak od udeleženih prebere in o tem spregovori ali kaj zapiše, ilustrira, uprizori od tri do 10 naslovov sodobne in klasične svetovne književnosti. Ni predpisanih knjig, obstajajo le obložene mize – sezname imenitnih knjig za posamezne generacije in okuse; s teh miz si s pomočjo mentorjev vsak postreže po svoje. Najbolj uspešni

bralci na posebni svečanosti v šoli prejmejo priznanje v obliki knjige ali predmeta, ki jim bo med vrstniki podeljeval ugled. Vsi, ki se skozi vseh 9 let obveznega šolstva izkažejo z zvestobo branju, prejmejo knjigo, vsako leto posebej izdano kot odlikovanje zlatih bralcev. Kdor se v prvem razredu napoti po tej bralni poti, prejme imenitno slikanico. Kdor ostane zvest temu druženju ves čas šolanja, torej devet let, prejme razkošno knjigo in plemiški naslov *zlata bralka / zlati bralec*. V bratenje s knjigo in ob knjigi z Bralno značko se vsako leto vključuje 140.000 otrok in mladine. Vabilno lepa in brezplačna slikanica izide v nakladi 25.000 izvodov. Zadnja zlata knjiga, ki je namenjena le nadpovprečno vročim bralcem, izide v nakladi okrog 10.000 izvodov: za le okrog 40% vse generacije, ki se izkaže do konca. Čez vse leto pa si 140.000 otrok oblikuje okus in pamet z branjem. Pravljica, ki traja že šest desetletij. Sklepni obred se zgodi ob prisotnosti in pod pokroviteljstvom predsednika republike Slovenije. Saj je to res nekaj, na kar je Slovenija lahko ponosna. In z njo vsi, ki pišemo in potrebujemo bralce kot kisik. In ki tudi iz te potrebe podpiramo delo Bralne značke z raznimi natečaji za mlade pisce, z revijo in nastopi za neveljavljene avtorje (Mentor in Urška), s kar nekaj nagradami za najboljše ustvarjalce izdaj za mladino, s strokovnimi zasedanji, s strokovno revijo *Otrok in knjiga*, z obiski sejmov, tudi z knjižničarsko nalepko »zlata hruška« kvalitetnih knjig, ki izidejo na Slovenskem, kar služi staršem in mentorjem za orientacijo.

To je, po mojem, gotovo najbolj sončna stran slovenske krajine, ki na poseben način skrbi za vez nacionalnega osebka s tradicijo, z jezikom. Obenem pa to bralno bratenje predstavlja integracijsko tkivo za vključenost v družbo tudi preko meja lastne nacionalne države. Pri dvomilijonskem narodu kaže tako ravnanje res na nekoliko tradicionalistično dojemanje knjige kot relikvije iz časov prve *Otročje biblije* iz leta 1566, po drugi strani pa na zavedanje, da je knjiga tudi ptica, ki poleta in povezuje kraje in ljudi kjerkoli že na planetu. Ki ni potratna pri letenju in premagovanju razdalj. In ki se vsako pomlad čudežno vrača v svoje gnezdišče.

IBBY NOVICE

KNJIGE NAM POMAGAJO, DA NE HITIMO Mednarodna poslanica

»Mudi se mi! ... Nimam časa! ... Adijo! ...« Takšnih vzklikov dandanes najbrž ne slišimo samo v Litvi, ki leži v samem središču Evrope, temveč še marsikje po svetu. Pogosto nas tudi prepričujejo, da živimo v stoletju informacijskega preobilja, v stoletju, ko sta naglica in hitenje neizbežna.

A zgodi se, da v roke vzameš knjigo in začutiš, kako je lahko tudi drugače. Knjige imajo namreč čudovito lastnost – pomagajo nam, da ne hitimo. Ko listaš po knjigi in se mirno zatopiš v njeno vsebino, te na lepem ni več strah, da bi

vse neopaženo zdrvelo mimo tebe. Tedaj spoznaš, da se ti ni treba brezglavo mučiti z nepomembnimi opravili. V knjigi vse poteka tiho in po natančnem redu. Morda je tako tudi zato, ker so strani v njej označene s številkami in ker med listanjem nežno in pomirjujoče šelestijo. V knjigi se dogodki iz preteklosti brez težav srečujejo z dogodki, ki se šele bodo zgodili.

Knjižni svet je široko odprt, resničnost v njem je poljubno prepletena z izmišljotino in domišljijo. Včasih se niti ne zavedaš več, ali si v knjigi ali v življenju opazil, kako čudovite so kaplje snega, ki se tali na strehi, in da jerebikove jagode niso le lepe, temveč tudi grenke. Kdo ve, ali si v resnici ležal sredi poletja na travi, nato pa prekrizanih nog gledal oblake, plavajoče po nebu, ali pa si o tem samo bral v knjigi.

Knjige nam pomagajo, da ne hitimo, knjige nas učijo opazovanja, knjige nas vabijo, pravzaprav nas kar silijo, da sedemo. Najpogosteje jih namreč beremo sede, in sicer tako, da jih položimo na mizo ali na kolena, mar ne?

Ali si morda tudi ti med branjem opazil nekaj nenavadnega, namreč da tudi knjiga strmi vate? Da, da, tudi knjige znajo brati! Berejo ti s čela, z obrvi, iz tvojih dvignjenih ali spuščenih kotičkov ustnic, še najraje pa berejo iz tvojih oči. Po očeh namreč prepoznajo, ali ... No, saj veš, kaj!

Knjigi na tvojih kolenih gotovo ni dolgčas. Tisti, ki bere, naj bo otrok ali odrasel, je vendar že sam po sebi mnogo zanimivejši od tistega, ki se knjigo boji prijeti v roke in ki kar naprej hiti, saj nima časa, da bi se usedel in se razgledal okoli sebe.

Ob mednarodnem dnevu knjig za otroke zaželimo drug drugemu čim več zanimivih knjig. Pa tudi, da bi se še sami zdeli knjigam čim bolj zanimivi!

Kęstutis Kasparavičius

(Prevedel Klemen Pisk)

2. APRIL – MEDNARODNI DAN KNJIG ZA OTROKE

Poslanico ob 2. aprilu 2019 je pripravila Litovska sekcije IBBY. Ilustracijo in besedilo je ustvaril **Kęstutis Kasparavičius** (1954), mednarodno uveljavljen litovski otroški pisatelj in ilustrator. Ilustriral je več kot 60 knjig, številne od njih je napisal sam. Berejo jih otroci širom po svetu v 27 jezikih. V slovenščini imamo kar nekaj njegovih knjig; vse so izšle v prevodu Klemna Piska pri KUD Sodobnost International: *Dežela lenuhov* (2018), *Izginula slika* (2016), *Kratke zgodbe* (2018), *Mala zima* (2015), *Podvodna zgodba* (2014) in *Trapaste zgodbe* (2015).

Na tradicionalni prireditvi ob 2. aprilu, ki jo v dvorani Društva slovenskih pisateljev pripravijo Slovenska sekcija IBBY, revija *Otrok in knjiga*, Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS in Društvo slovenskih pisateljev – Sekcije za mladinsko književnost, so tudi letos bili osrednji gostje lanskoletni prejemniki nagrad večernica, desetnica in nagrade Kristine Brenkove za izvirno slovensko slikanico. V pogovoru, ki ga je vodila Darka Tancer – Kajnih, glavna in odgovorna urednice revije *Otrok in knjiga*, je pisateljica Anja Štefan predstavila slikanico *Drobtine iz mišje doline* (Mladinska knjiga, 2017), pisateljica dr. Aksiinja Kermauner multisenzorno slikanico *Žiga špaget je za punce magnet* (Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije 2017), ilustrator Peter Škerl pa slikanico

Ivana Cankarja *Skodelica kave* (Miš založba, 2018).

Bralnospodbujevalna akcija ob letošnjem 2. aprilu (več in »vse« na www.ibby.si)

Namenili smo jo prav temu, k čemur nas spodbuja poslanica litovskega avtorja Kęstutisa Kasparavičiusa: upočasnimo se! Knjige in branje nam lahko pomagajo, da ne hitimo! Na nek način nas lahko upočasni vsaka oz. marsikatera kakovostna knjiga, ki nas pritegne, odvrne od brezglavega hitenja ter nas opozori na bistvene reči, ki bi jih sicer morda prezrli. Že samo branje je ponotranjenje, prav posebno »oazo mirovanja in topline« pa ustvarjajo glasno branje drugemu oz. drugim, družinsko branje in različne oblike medgeneracijskega branja.

Kako sestaviti priporočilni seznam knjig, ki nas »upočasnijo«, ko pa smo bralci pač tako različni? ... Nekatere knjige vendarle bolj nazorno opozarjajo na nesmiselno hitenje v sodobnem svetu. Toda ko smo spraševali bralce po naslovih, so nam navajali tako svoje najljubše knjige kot tiste, ki so jih prevzele v zadnjem času (npr. od večnega Saint-Exupéryjevega *Malega princa* do sodobne Honoréjeve *Hvalnice počasnosti*); naštevati so zelo različne naslove vseh zvrsti in žanrov ter raznolikih tem ... In

pogosto so zapisali, da ima prav posebno moč poezija.

Pri promoviranju letošnje bralnospodbujevalne akcije so s Slovensko sekcijo IBBY sodelovali »tradicionalni« sodelavci s področja mladinske književnosti in branja: Bralno društvo Slovenije, Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS, Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo pri MKL, DSP – Sekcija za otroško in mladinsko književnost, revija *Otrok in knjiga* (izdaja jo Mariborska knjižnica) in tudi drugi, kajti k branju spodbujamo v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah, v splošnih in šolskih knjižnicah, knjigarnah, medijih idr. K branju spodbujamo tako otroke in mladino kot odrasle in starejše; spodbujamo zasebno branje oz. posameznike, skupine, javnost ...

Akcija se je začela 21. marca, ob svetovnem dnevu poezije, in se bo vključevala tudi še v letošnji drugi Nacionalni mesec skupnega branja, ki bo potekal od 8. septembra (tj. mednarodni dan pismenosti) do 13. oktobra (zaključek Tedna otroka).

Nekaj spodbud za branje:

- Bralce prosimo, da nam zaupajo naslove knjig, ki po njihovem mnenju lahko »pomagajo, da ne hitimo«. Svoj izbor naj utemeljijo s svojim mnenjem, priporočilom, z izbranim citatom, odlomkom idr. Gradivo skupaj s fotografijami naslovnice razstavimo, knjige pa ponudimo v branje tudi drugim.
- Organiziramo matinejo ali literarni večer, lahko je to tudi družinsko ali medgeneracijsko bralno srečanje, na katerem bralci z glasnim branjem odlomkov predstavijo svoje najljubše knjige oz. knjige, za katere menijo, da bi »upočasnile« tudi druge.
- Na izbrani dan, npr. 17. septembra – na dan zlatih knjig, ko se simbolično začena sezona branja za bralno značko – prvo uro v vrtcu, v šoli, v knjižnici ... VSI beremo, vsak svojo knjigo oz. vzgojitelj/-ica ali knjižničar/-ka pripoveduje in/ali glasno bere otrokom. Preprosto si vzamemo čas, ne hitimo in ... beremo.

Tilka Jamnik

27. BOLOGNA PO BOLOGNI 2019 (Knjigarna Konzorcij, 28. maj–1. junij 2019)¹

»Dobro znam brati. Ampak je še vedno lepo, kadar mi bere mama.« (Nataša Konc Lorenzutti, *Nisem smrklja*)

Razstavo so – kot vsa leta doslej – pripravili otroški oddelek Knjižarne Konzorcij, Mestna knjižnica Ljubljana,

Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo, in Slovenska sekcija IBBY. Otvoritev razstave so s pozdravnimi nagovori počastili mag. Iva Premerl, direktorica Mladinske knjige Trgovine, mag. Teja Zorko,

¹ Bologna po Bologni je letos že tretjič gostovala v Goriški knjižnici Franceta Bevka, in sicer z majhnim izborom knjig s prodajne razstave v Ljubljani. Kratka prireditev 3. junija je obsegala strokovno predstavitev in srečanje z ilustratorko Ano Zavadlav in pisateljico Natašo Konc Lorenzutti, ki obe živita na Goriškem. Zvečer istega dne je bilo odprtje razstave ilustracij Ane Zavadlav v ex Daimond-u v Novi Gorici.

direktorica Mestne knjižnice Ljubljana, in Katarina Modic, vodja knjižarne Konzorcij. Urednica Irena Matko Lukan se je pogovarjala z ilustratorko Ano Zavadlav in pisateljico Natašo Konc Lorenzutti. Za celotno podobo letošnje Bologne po Bologni, katere rdeča nit je družinsko branje, smo namreč izbrali ilustracijo Ane Zavadlav iz knjige Nataše Konc Lorenzutti *Nisem smrklja* (Mladinskaknjiga, 2017). Mag. Tilka Jamnik je prispevala strokovno predstavitev razstavljenih knjig, kulturni program pa solisti Pevske šole Glasbene matice Ljubljana (prof. petja Tanja Rupnik, pianistka Metoda Kink).

Razstava Bologna po Bologni je predstavila najboljše knjige z letošnjega 56.

sejma otroških knjig v Bologni, torej prvonagrajene in finalistke iz vseh petih kategorij. Opozorila je tudi na osrednji trend sejma in hkrati mnogih prizadevanj po svetu in v Sloveniji, in sicer na spodbujanje družinskega branja in pismenosti. Nikoli ni prezgodaj, da začnemo brati otroku, branje otroku v predšolskem obdobju je temelj njegovega vseživljenjskega branja, družinsko branje je »zibelka«
otrokove bralne vzgoje in obenem spodbuja družinsko pismenost vseh družinskih članov itd. Zato so poleg štirih tradicionalnih kategorij nagrade Bologna Ragazzi Award (leposlovje, poučno, prvenci, »novi horizonti«) uvedli še nagrado za knjige za najmlajše otroke (toddlers=kobacajčke). Za nagrade je kandidiralo 1558 knjig iz 43 držav. V prvonagrajeni leposlovni knjigi se ponovno srečamo z Ostržkom, v poučni raziskujemo različna velika odkritja iz preteklosti, prvenec nas opozori, da z domišljijo lahko postanem morská deklica, »novi horizonti«
nas popeljejo v zgodovino slikarstva, ljubke igralne knjige pa uspavajo majhne mucke.

Knjige za otroke in mladino se z vizualno podobo in oblikovanjem morda v zadnjih letih še bolj spogledujejo z digitalnimi sporočili in dokumenti. Zelo

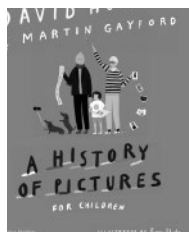
Vojtěch Mašek: *Panáček, pecka, švestka, poleno a zase panáček*. Ilustr. Chruďoš Valoušek. Baobab, (Praga, Češka).

Isabel Minhós Martins: *Atlas das viagens e dos exploradores*. Ilustr. Bernardo P. Carvalho. Planeta Tangerina (Carcavelos, Portugalska).

Jessica Love: *Julian Is a Mermaid*. Ilustr. avtor. Candlewick Press (Somerville, ZDA).

David Hockney and Martin Gayford: *A History of Pictures for Children*. Ilustr. Rose Blake. Thames & Hudson (London, Velika Britanija).

Bàrbara Castro Urío: *¡A dormir, gatitos!* Ilustr. avtor. Zahorí Books (Barcelona, Španija).

pogosto delež likovnega prevladuje nad besedilnim. Dominirajo ilustracije in prevladujejo slikanice. V tem pogledu se je predstavila tudi Švica, letošnja gostja na sejmu v Bologni: izvirno in izčiščeno, s 26 črkami abecede, iz katerih raste literatura in podoba dežele.

Slikanice prinašajo vedno nove zgodbe, a tudi klasične pripovedi v novih izdajah. Letos so opozorili na 20-letnico *Zverjasca* Julie Donaldson, 30-letnico *Elmerja* Mc Keeja in 50-letnico *Zelo lačne gosenice* Erica Carla. V otroških in mladinskih knjigah, tako leposlovnih kot poučnih, je vse, kar zmorejo znanje, modrost in izkušnje človeštva, tudi njegove sanje, hrepenenja in tudi razočaranja ter temne strasti. Tako je že v igralnih knjigah za najmlajše, nadalje v slikanicah in v knjigah za mladino. Poučne knjige prinašajo znanje z vseh področij; v globalnem svetu vse bolj opozarjajo na večjezičnost in medkulturno razumevanje. Veliko je bralnega gradiva za otroke z različnimi posebnimi potrebami; toda te so dobrodošle tudi polno čutečim bralcem. Kakovostne mladinske knjige so po svojem dometu bralni izziv tudi odraslim, kar je še kako dobrodošlo, saj smo ravno odrasli tisti, ki beremo otrokom, jih opozarjamo na novosti in usmerjamo v bogati ponudbi. Veliko je naslovniško odprtih slikanic in overcross romanov.

Na letošnjem sejmu v Bologni je razstavljalo 1442 založnikov, med njimi tudi slovenske založbe Mladinska knjiga, Morfem plus in na razstavnem prostoru Javne agencije za knjigo med vsemi slovenskimi založbami še posebej Miš založba, Sanje in KUD Sodobnost International. Na naši prodajni razstavi je bilo iz bogate ponudbe v Bologni izbranih le ok. 450 naslovov, opozarjali pa smo tudi na slovenske knjige na sejmu v Bologni.

Na Bologni po Bologni opozorimo, da poleg založniških razstavnih prostorov vedno obiščemo tudi prostor Mednarodne mladinske knjižnice v Münchnu; med

Belimi vranami sta bili tudi pesniška zbirka Anje Štefan *Drobtine iz mišje doline* z ilustracijami Alenke Sottler in mladinski roman Suzane Tratnik *Tombola ali življenje!* (obe sta izšli pri Mladinski knjigi, 2017). Na razstavnem prostoru Mednarodne zveze za mladinsko književnost (IBBY) pa so bile mdr. razstavljene slovenske knjige, katerih ustvarjalci so bili uvrščeni na IBBY častno listo 2018: Andreja Peklar, ustvarjalka slikanice *Ferdo, veliki ptič* (KUD Sodobnost International, 2016); Nada Grošelj, prevajalka knjige *Pika Nogavička* Astrid Lindgren (Mladinska knjiga, 2015) in Vinko Möderndorfer, avtor romana *Kit na plaži* (Mladinska knjiga, 2015).

Na bolonjskem knjižnem sejmu je tudi množica različnih prireditev, srečanj z ustvarjalci mladinskih knjig idr. Doživeli smo zelo lepo srečanje z našo ilustratorko Ano Zavavlav, ki se je uvrstila na osrednjo razstavo ilustratorjev z ilustracijami iz knjige Toona Tellegena *Čriček in temačni občutek* (Mladinska knjiga, 2017). Srečanje sta vodili Špela Frlic in Renata Zamida.

Ilustracija Ane Zavavlav

Za osrednjo razstavo je bilo izbranih 76 ilustratorjev iz 27 držav (izmed 2901 ilustratorjev iz 62 držav!). Naslovnico kataloga je prispeval ruski ilustrator Igor Oleynikov, prejemnik Andersenove nagrade 2018, čigar izbor originalov smo lahko občudovali na posebni razstavi.

Omenimo naj še mlado hrvaško ilustratorko Vendi Vernić, ki je kot zmagovalka 2018 International Illustration Bologna Children's Book Fair Prize – Fundación SM v letu dni izdelala slikanico *La casa de Fieras*; naslonila se je na eno izmed zgodb z naslovom Menažerija Ivane Brlić-Mažuranić iz zbirke *Pripovedke iz davnine oz. Priče iz davnine*.

Letošnjo nagrado ALMA je prejel flamski pisatelj Bart Moeyaert; na sejmu v Bologni je bila novica obelodanjena,

pisatelju pa so nagrado izročili na posebni svečanosti konec maja v Stockholmu. V slovenščini imamo v prevodu Mateje Seliškar Kenda njegov mladinski roman *Gole roke* (Mladinska knjiga, 1997). Tvrstna kakovostna problemska overcross dela so lahko bralni izziv tudi odraslim, saj nudijo številne možnosti za medgeneracijski pogovor med mladimi in odraslimi in spodbujajo družinsko branje.

Tilka Jamnik

POROČILA – OCENE

LEVSTIKOVE NAGRADE 2019

Levstikova nagrada je bila prva založniška nagrada v povojnem obdobju. Mladinska knjiga jo je prvič podelila pred 70 leti (1949) z namenom, da bi spodbujala slovenske književnike, slikarje in znanstvenike k ustvarjanju za mlade bralce.

Mladinska knjiga jih je nato vsako leto podeljevala pesnikom in pisateljem, ilustratorjem in avtorjem poljudnoznanstvenih del za izvirne stvaritve, ki so bile po mnenju strokovnih žirij najboljši dosežki preteklega leta v otroškem in mladinskem programu založbe. Od leta 1989 se nagrade podeljujejo bienalno.

Mladinska knjiga je ob petdeseti obletnici prve podelitve Levstikovih nagrad (1999) uvedla še Levstikovo nagrado za življenjsko delo. Tako od leta 1999 bienalno podeljuje štiri nagrade: za življenjsko delo na področju književnosti za otroke in mladino, za življenjsko delo na področju knjižnih ilustracij za otroke, za izvirno leposlovno delo in za izvirno ilustracijo.

Ob svoji 70-letnici (2015) se je Mladinska knjiga vsem prejemnikom Levstikovih nagrad za življenjsko delo poklonila s ploščami pod stebriščem knjigarne Konzorcij na Slovenski 29 v Ljubljani, prostor pa poimenovala Levstikove arkade. To je poklon avtorjem,

ki so v slovensko kulturno krajino vnesli izjemne knjižne bisere za otroke in mladino. Odtlej dopoldanski razglasitvi Levstikovih nagrajencev sledi še simbolična otvoritev plošč aktualnih prejemnikov Levstikovih nagrad za življenjsko delo.

Nominiranci za Levstikovo nagrado 2019 za izvirno leposlovje za otroke in mladino so bili:

- Janja Vidmar za knjigo *Črna vrana*
- Nataša Konc Lorenzutti za knjigo *Nisem smrklja* z ilustracijami Ane Zavadlav
- Andrej E. Skubic za zbirko *Trio Golaznikus* z ilustracijami Tanje Komadina
- Boštjan Gorenc – Pižama za knjigo *Šnofijeva družčina 3: herojski hologram, prefrigani palček in besni barabin* z ilustracijami Mateja De Cecca
- Anja Štefan za knjigo *Drobtine iz mišje doline* z ilustracijami Alenke Sottler

Nominiranci za Levstikovo nagrado 2019 za ilustracijo so bili:

- Jure Engelsberger za ilustracije v knjigi *Prvotnost* Ferija Lainščka
- Maša Kozjek za ilustracije v knjigi *Medved z miško na rami* Miroslava Košute
- Alenka Sottler za ilustracije v knjigi *Drobtine iz mišje doline* Anje Štefan
- Peter Škerl za ilustracije v knjigi *Butalci* Frana Milčinskega
- Ana Zavadlav za ilustracije v knjigi *Čriček in temačni občutek* Toona Tellegena (v prevodu Staše Pavlovič)

Levstikovih nagradi za življenjsko delo 2019 je Mladinska knjiga namenila pesniku, pisatelju in dramatik **Borisu A. Novaku** ter ilustratorki **Jelki Godec Schmidt**, za izvirno leposlovno delo oziroma ilustracije je nagradila **Anjo Štefan** za *Drobtine iz mišje doline* in **Ano Zavadlav** za opus ilustracij zadnjih dveh let, še posebej pa za knjigo *Čriček in temačni občutek* Toona Tellegena. Anja Štefan je za *Drobtine iz mišje doline*, ki jih je ilustrirala Alenka Sottler, lani dobila tudi nagrado večernica.

Žirijo za izvirno leposlovje za otroke in mladino so sestavljali Tjaša Koprivec Vuga (predsednica) dr. Peter Svetina in Irena Matko Lukan, žirijo za izvirne ilustracije pa Jelka Reichman (predsednica), Milan Erič in Pavle Učakar. Žiriji za življenjsko delo je predsedoval glavni urednik Mladinske knjige Bojan Švigelj.

Letošnje nagrade so bile podeljene 13. junija. Svečana podelitev je bila na vrtu Gostilne pri Koširju v Šentvidu, istega dne dopoldne so simbolno odkrili še novi plošči pod Levstikovimi arkadami.

Prejemniki Levstikovih nagrad 2019 (od leve proti desni): Ana Zavadlav, Boris A. Novak, Jelka Godec Schmidt in Anja Štefan

Utemeljitev nagrad za življenjsko delo:

Pesnik, pisatelj, dramatik, esejist, prevajalec **Boris A. Novak**, eden najboljših

slovenskih književnih ustvarjalcev, je tudi za otroke in mladino ustvaril izvirni in izrazno močan opus, s katerim se uvršča v sam vrh mladinske in otroške književnosti na Slovenskem.

Že s svojo prvo pesniško zbirko *Prebesedimo besede!* (1981) je tudi najmlajšim odprl vrata tistemu, kar sam poimenuje »zven besed in pomen zvenenjak«. Z vsako naslednjo pesniško zbirko nas s svojim mojstrstvom in izbrušenostjo vabi v svet otroške radovednosti, čudenja, v svet domišljije, igre z besedami ..., skratka v umetnost, kjer lahko najdemo lepoto in skladnost, radost in bolečino, strah in pogum, divjost in humor, tišino in pesem, globoke izvire moči za so/bivanje in iskanje pravih poti (biti je ljubiti in ljubiti je biti). Tudi pri pravljicah, lutkovnih in radijskih igrah za otroke je njegova umetniška prepričljivost povezana z otroško perspektivo, zvenenjem in poezijo. Mlademu bralcu in njegovemu odraslemu se razkrivajo vpogledi v pesniške čudeže. Lahko se strinjamo z Goranom Deklevo, ki je v utemeljitvi Prešernove nagrade za življenjsko delo zapisal: »... da je prav z Novakom slovenska poezija našla sladostrasten, tenkočuten in zastrašujoče okreten, imaginativno nebrzdan, pa po potrebi oblikovno tudi discipliniran, prepoznavno individualen glas, ki jo je v pomembni meri pomagal usmeriti na novo pot ...«. Tako tudi v pesništvu za otroke in mlade. Pomislimo le na njegove številne nastope med mladimi in antološke pesmi, kot so *Marjetičine meditacije*, *Šola ustvarjalnega pisanja*, *Šola ustvarjalnega branja*, *Zakompleksana pesem*, *Blabla*, *Brez hlač*, *Odmev*, *Šalica*, *Vesela jutranja uspavanka*, *Policaj je palicaj ...* Po drugi strani pa se njegove pesmi, ki so namenjene odraslim, globoko dotaknejo tudi mlajših bralcev in bralk. Omenimo lahko njegove *Definicije*, ki so čvrste, kratke, polne igre in hkrati tako močne, da se za vedno vtisnejo v spomin. Ali pa pretresljivo bolečo pesem *Sodobna*

balada, ljubezensko *Dlaneno platno* in *Narcis in eho*, ki jih mladi bralci in bralke želijo poslušati vedno znova.

Novakovo oko nas že skoraj tri desetletja vabi v zakladnico pesniških oblik: pesmarica *Oblike sveta* je prvič izšla leta 1991, drugič leta 1997 z naslovom *Oblike srca* in potem še tretjič leta 2016, ko so luč sveta ugledale *Oblike duha*. Ta edinstvena zakladnica se širi, vsakokrat naraste približno za sedemdeset novih pesniških oblik. Kot je zapisal Aleš Berger pri prvi izdaji: »Poezija je ena, njene oblike pa nepreštevne; od nekdaj so pesniki za svoje misli in občutenja izumljali raznolike in kar najbolj umetelne školjke, da so vanje polagali svoje besede in upali, da se bo okrog njih strdil biser nesmrtnosti.«

Še nečesa ne smemo pozabiti: Boris A. Novak je bil nekaj let tudi urednik literarne revije za otroke *Kurirček* in urednik leposlovja za otroke v založbi DZS, kjer je s svojim znanjem, odprtostjo in odnosom do umetnosti usmerjal in vplival na sodobnike in nekatere najpomembnejše bodoče književne ustvarjalce. Tudi zato lahko rečemo, da je s svojim ustvarjanjem pustil globoko sled ter našo literarno in kulturno krajino zaznamoval za vedno.

Slikarski talent **Jelke Godec Schmidt** se najbolje izraža skozi zgodbe. Razvila je svoj prepoznavni slog, ki najbolj sije iz slik za knjigo *Grimmove pravljice* ali v knjigah *Muca prede nitke zlate*, *Petelinček Kratkorepec* in mnogih drugih. Njene ilustracije pripovedujejo na enostaven, skromno okrašen način, navidez robusten, a slikarsko močan in ekspresiven. Prizorišča in figure govorijo jezik ljudskih prapodob, nastalih v nekih oddaljenih časih. Toda barve so sodobno živahne in žareče, vendar tako, da ne spreminjajo klasičnih dramatičnih literarnih nastavkov in sporočil. Podobe so videti kot skrivnostni prizori, kjer

slutimo stare pripovedke, a skrojene, konstruirane in naslikane za današnji dan.

Poleg teh del pa že desetletja vzporedno ustvarja tudi za revije *Pil*, *Ciciban* in *Cicido*. Predvsem pri slednjih dveh je prav v vsaki številki njena ilustracija; če ni ilustracij za zgodbe ali pesmi, pa je vedno prisoten skrivnostni in že skoraj polnoletni škrat Zguba. Tolikokrat se je že izgubil in našel, da so izšle že tri knjige o njegovih skrivanjih. Tudi stripa *Cicibanda* in *Vrtec Pri veseli kravi* sta že dolgo na svojem mestu z vedno novimi dogodivščinami. To so najbolj priljubljene strani v revijah *Ciciban* in *Cicido*. In prav v stripih se izkaže, da Jelka premore velik smisel za humor. Njene avtorske slikanice odlikujejo odlična risba, zgodbe, polne norčij in otroške radovednosti, naivnosti ter nagajivosti. Odstirajo nam vse razsežnosti njene domišljije, svetove za njeno, našo in otroško zabavo.

Omenimo še njeno ustvarjanje pri šolskih učbenikih in poljudnoizobraževalnih gradivih. Izjemna, zanesljiva, inovativna – odlična sodelavka je.

Jelka Godec Schimdt ustvarja že štiri desetletja. Skorajda ni otroka na Slovenskem, ki ne bi vzljubil njenih razigranih, hudomušnih in sočutnih pošasti, živali in otrok.

DESETNICA 2019

Desetnica je nagrada za otroško in mladinsko književnost, ki jo podeljuje

Društvo slovenskih pisateljev za uveljavljanje izvirnega otroškega in mladinskega leposlovja znotraj Društva slovenskih pisateljev kakor tudi v širši javnosti.

Nagrada je namenjena širšemu priznavanju ter uveljavljanju otroške oziroma mladinske literature v stanovski organizaciji, literarnokritični stroki in javnosti. Izvirna otroška in mladinska literatura je že dolga desetletja na visoki ravni ter sodi med najbolj brano domače leposlovje. Obenem pomeni temelj oblikovanja bralnih navad in ljubezni do branja. Potreba po stanovski nagradi pomeni enega osnovnih korakov do dokončnega izenačevanja statusa mladinske literature z nemladinsko, tako znotraj Društva slovenskih pisateljev kot v širši javnosti.

Nagrado Desetnica za najboljše otroško in mladinsko delo v poeziji ali prozi Društvo slovenskih pisateljev podeljuje vsako leto v mesecu maju za obdobje zadnjih treh let izključno članom Društva slovenskih pisateljev, ki ustvarjajo v slovenskem jeziku. Nagrado podeli na podlagi izbora, ki ga pripravi strokovnjak za mladinsko književnost, o izboru pa odloča pet- do sedemčlanska žirija v sestavi mladinskih in nemladinskih avtorjev, ki so izključno člani Društva slovenskih pisateljev. Nihče od članov žirije hkrati s svojim delom ne more sodelovati v izboru ali se potegovati za nagrado.

Žirijo za desetnico 2019 so sestavljali: Ksenija Jus, Jana Kolarič, Sebastijan Pregelj, Ifigenija Simonovič in Ivo Stropnik (predsednik). Izbor knjig za žirijo je, tako kot vsa prejšnja leta, pripravila strokovna sodelavka žirije redna prof. dr. Dragica Haramija.

Sezname mladinskih knjig, ki so izšle med 1. 1. 2016 in 31. 12. 2018 je na pobudo Društva slovenskih pisateljev podala Mariborska knjižnica. Hkrati je bil pridobljen še seznam članov Društva slovenskih pisateljev; 1. 1. 2019 je DSP imelo 320 članov.

Na seznamu je bilo 1259 enot gradiva. Kriterije, zapisane v Statutu o nagradi desetnica, je po poročilu strokovne sodelavke izpolnjevalo 87 knjig. Člani žirije so najprej izbrali 10 nominiranih del, ki jih navajamo po abecednem redu avtorjev:

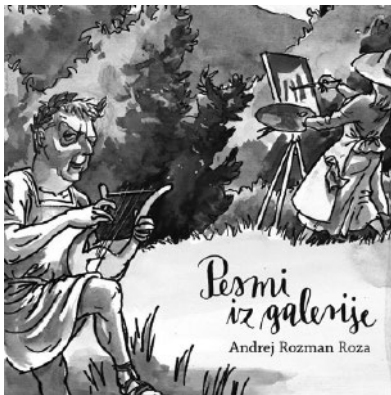
- Konc Lorenzutti, Nataša: *Nisem smrklja*
- Kos, Gaja: *Grdavši in presenečenje*
- Lainšček, Feri: *Ne*
- Mav Hrovat, Nina: *Miška želi prijatelj*
- Möderndorfer, Vinko: *Jaz sem Andrej*
- Pavček, Saša: *Rumi in kapitan*
- Radovanovič, Vesna: *Petelinček prebudi upanje*
- Rozman, Andrej: *Pesmi iz galerije*
- Štefan, Anja: *Drobtine iz mišje doline*
- Vidmar, Janja: *Črna vrana*

Žirija je za desetnico 2019 izglasovala pesniško zbirko **Andreja Rozmana Roze *Pesmi iz galerije***. Svečana podelitev nagrade je bila 22. maja 2019 v dvorani Društva slovenskih pisateljev v Ljubljani.

Utemeljitev:

Andrej Rozman Roza je pisatelj, dramatik, pesnik, prevajalec, režiser, igravec, samostojni kulturni delavec. Raznoliko umetniško udejstvovanje Andreja Rozmana Roze zajema dela za gledališče, radio, za otroke in odrasle. Njegov opus bogati parodična, satirična in ironična poezija, v mladinski in otroški književnosti pa je znan po drzni domišljiji z vsemi otenki komike in humorja, inovativnih jezikovnih izrazih (šokantni, nenavadni, slengovski, pogovorni) in živem jeziku. V začetnem obdobju je predvsem v mladinskem pesništvu preko estetike grdega obravnaval teme, povezane s tipičnimi človeškimi šibkostmi (npr. lenoba, požrešnost, strah, samota). V njegovih fantastičnih pripovedih se

nedvoumno kaže kritika družbene hierarhije in gospodovalnosti. Večina njegovih dramskih del izhaja iz literarnih predlog, ki jih posodablja, nadgrajuje in parodira, enake postopke lahko prepoznamo tudi v nekaterih pesniških zbirkah. Skozi satiro in parodijo opozarja na osrednja sodobna družbena vprašanja, kot so politično dogajanje, potrošništvo, socialna problematika, slovenska narodna identiteta v povezavi z jezikom in kulturo, družinski odnosi. Tudi za dramske tekste je značilen jezik, poln besednih iger, posnemanja in parodiranja različnih slogov in dvoumnosti.

Naslovnica nagrajenega dela.

Nagrajena pesniška zbirka *Pesmi iz galerije* predstavlja 35 slik iz stalne zbirke Narodne galerije na posebej razigran in radoživ način. Pesnik v verze mojstrsko vpleta različne vsebine. Bralcu predstavlja slike prek zanimivih zgodb o slikarjih in slikarjih, o značilnostih časa, v katerem so nastale, spregovori o likovnih problemih, vse to pa navezuje na današnji čas in tako poglobljena likovna dela približa na način in v jeziku, ki je mladem bralcu blizu. *Pesmi*, ki so pogosto hudošne, dopolnjujejo stripovske vinjete

Jakoba Klemenčiča. Tako je tudi likovni jezik mladim blizu, pravzaprav kar vabi, da pogledajo in preberejo več.

Ob prebiranju pesmi se zagotovo ne bodo nasmihali samo mladi, pač pa tudi odrasli bralci, ki bodo lahko na hitro obnovili šolsko znanje. Še boljše! Mogoče se bodo prav zaradi te knjige odpravili v Narodno galerijo in si od blizu ogledali dela, o katerih poje pesmi avtor s svojim edinstvenim glasom. Ne nazadnje je treba poudariti, da je Rozman ujel v pesmi del slovenske kulturne dediščine, ki bi morala biti prepoznavna in prepoznana kot vrednota.

Dosedanji dobitniki nagrade:

- 2018 – Aksinja Kermauner, *Žiga špaget je za punce magnet* in Suzana Tratnik, *Tombola ali življenje!*
- 2017 – Vinko Möderndorfer, *Kit na plaži*
- 2016 – Marjana Moškrič, *Sanje o bellem štrpedu*
- 2015 – Mate Dolenc, *Mali princ z otoka*
- 2014 – Vinko Möderndorfer, *Kot v filmu*
- 2013 – Janja Vidmar, *Kebarie*
- 2012 – Feri Lainšček, *Pesmi o Mišku in Belamiški*
- 2011 – Bina Štampe Žmavc, *Cesar in roža*; Milan Dekleva, *Pesmarica prvih besed*
- 2010 – Dim Zupan, *Hektor in male ljubezni: zgodba nekega Hektorja*
- 2009 – Marjana Moškrič, *Stvar*
- 2008 – Andrej Rozman Roza, *Kako je Oskar postal detektiv*
- 2007 – Bina Štampe Žmavc, *Živa hiša*
- 2006 – Janja Vidmar, *Zoo*
- 2005 – Slavko Pregl, *Usodni telefon*
- 2004 – Mate Dolenc, *Leteča ladja*

KAJ ŠE POVEDATI O PRIJATELJSTVU

Andrej E. Skubic: *Ne bi smel odpreti tistih vrat/Babi nima več telefona/Golazni iz omare.* Ilustracije Tanja Komadina. Mladinska knjiga, Ljubljana 2018 (Zbirka Trio golaznikus).

Vsakokrat, ko se napove nova knjižna zbirka, vznemirjeno čakam in se sprašujem, kakšna bo – fantastična ali realistična, divja ali bolj umirjena, nenazadnje: dobra ali slaba? In potem, ko je nekaj knjig zunaj, skrbno preverjam, kako uspeva avtorju (in ilustratorju) – so naslednice prve knjige prav tako domiselne in sveže, je tempo enak ali popušča (v kolikor je prva knjiga obetavna), so boljše (v kolikor je prva knjiga neobetavna), kako se med seboj sestavljajo itd. Radovednost je toliko večja, če se s prvo knjigo iz zbirke hkrati napoveduje prvenec za otroke sicer prekaljenega avtorja. Z napovedjo Tria Golaznikusa nisem bila podrobno seznanjena, slišala sem le, da pripravlja Skubic nekaj za otroke in po imenu zbirke sklepala, da bo zavila v fantastične vode, pri čemer bo imela nekaj vloge (mr)golazen, kakršnakoli že. Pomota! Skubic ostaja v realističnih okvirih; sicer je golazen ves čas prisotna, ampak predvsem v podobi. Na veznih listih, na naslovnih straneh za posamezna poglavja, golazen v različnih oblikah je posejana tudi med besedilo. Je torej nekakšen likovni povezovalni element, sicer pa plod domišljije enega od glavnih junakov, ljubitelja golazni in prikazni, ki z njimi polni šolske zvezke oziroma vse, kar mu pride pod roke.

Prvi dve knjigi sta izšli lansko leto, tretja pa letos, pri čemer prva, z izjemno posrečeno izbranim naslovom (*Ne bi smel odpreti tistih vrat*), ki kar kliče po tem, da odpremo knjigo, deluje predvsem kot ekspozicija – v njej se šele na koncu sploh sestavi naslovni trio (ki je na naslovnici in notranji naslovnici

pisan z malimi začetnicami, torej trio golaznikus, sicer pa z velikimi), sicer pa se ukvarja predvsem s prijateljstvom, kar se sodeč po treh knjigah izkaže za naslednjo rdečo nit. To kajpada zveni znano, konec koncev v večini otroških in mladinskih knjig prijateljstvo igra pomembno vlogo, vendar se ga Skubic loti drugače. Sploh v knjigah za najmlajše prijateljstvo običajno ni problematizirano, tu pa je ravno obratno – ves čas je na preizkušnji, odnosi med liki so zelo dinamični. Izhodiščna situacija, v kateri imamo na eni strani fanta, Tomaža in Liama, na drugi pa dekleta, Petro, Julijo in Lijo, se kmalu spremeni, saj Lija, opisana kot razredna grdula in čudakinja, »prestopi« k fantoma. Po eni strani izstop iz skupinice deklet ni težak, saj se Petra in Julija do Lije obnašata grdo (Lija se zelo jasno zaveda, da jo hočeta v svoji družbi samo zato, da ob njej izpadeta večji frajerki), po drugi strani pa tudi pristop k fantoma ni najlažji, saj je tudi med Tomažem in Liamom napeto. Na koncu se le vse izide v prijateljski trio in teren za skupne podvige je pripravljen. V drugi knjigi se trojica zabava s klicanjem neznanih telefonskih števil, kar je, no, ja, zguljena fora, ki pa jo morajo dati čez očitno vsi mlajši osnovnošolci in bo morda za bralce le nekaj novega; in treba je reči, da postane čisto zabavna, ko od klicanja predsednika preidejo do klicanja superjunakov, pri čemer Peter Klepec dovolj nevsiljivo poskrbi še za promocijo branja. A tudi v tej knjigi ne poteka vse gladko, na bralčevo srečo, seveda. Spet se zalomi med Tomažem in Liamom, ob čemer pride na plano Liamovo otroštvo in njegov odnos do pokojne babice, ampak na koncu spet zmaga prijateljstvo: »Moraš najti točno prave besede, točno pravi glas, točno prave stvari, da poveš tako, da te bo tisti drugi razumel. Drugače se lahko čisto brez veze skregaš.« Tudi tretja knjiga temelji na že videnem (in verjetno v otroštvu tudi preizkušenem),

in sicer na nastavljanju »pošasti« oziroma lutk, narejenih iz oblek, dek, blazin ipd., kar pa spet ni minus. Prvič – bralci pričujočih knjig se morda z njimi še niso srečali, in drugič, tudi če so se, so v zgodbi čisto zabavno uporabljene, predvsem pa na videz nedolžne potegavščine spet pripeljejo do napetih odnosov ...

In ravno v tem se skriva odlika Skubičevega pisanja; za vsakdanje pripetljaje skriva resne stvari, torej predvsem prevpraševanje prijateljstva, a tudi marsikaj drugega. Tuj mu ni niti blagi humor (»Čeprav mu je mama povedala, da človek brez matematike v življenju ne more doseči nič in da lahko tudi kar umre, je premišljeval o tem, če ne bi mogoče rajši umrl že kar zdaj, da mu ne bi bilo treba delati te naloge.«), odnosi med otroki in med otroki ter odraslimi so opisani psihološko prepričljivo, prepričljivi so tudi dialogi, jezik je nasploh jasen in ravno prav živahen, torej zelo ustrezen za starost bralcev, ki so jim knjige namenjene. To naj bi bili, tako na ovitku, otroci od šestega leta dalje (glavni junaki so sicer osemletniki), zbirka je lahko torej uvod v branje ilustriranih knjig, tj. bralni stopnji po slikanicah. Ob branju sem nekajkrat pomislila na zbirko Lumpi Toma Kočarja; slednja je sicer bolj zabavna in bolj divjaška, a tudi precej bolj površinska, medtem ko je Skubicu uspelo združiti dvoje – dovolj zanimive, včasih tudi zabavne prigode, ki jih uspe podložiti z materialom za razmislek in morebiti tudi za pogovor.

Nekaj likovnih značilnosti sem že omenila, a nameniti jim moram še nekaj vrstic, saj so vse tri knjige po likovni in oblikovni plati resnično kakovostne in premišljeno zastavljene ravno za pričakovano starostno stopnjo bralcev. Naslovnice, na katerih iz črnega ozadja sije bel napis trio golaznikus in kjer

omenjeno ostro črno-belo kombinacijo otopli glavna trojica, oblečena v živahne barve, nedvomno pritegnejo pogled. Na veznih listih nas pričaka prva golazen, to je gusarski pajek (ali, če hočete, pajek gusar), ki je, kot da bi bil narisana na list iz zvezka; podlaga je v vsaki knjigi druge barve, usklajena s knjižnim hrptom. Taisti pajek nas pričaka tudi na vsaki strani, ki kot samostojna celota predstavlja naslov poglavja – pajkova poza in obrazna mimika vsakič nakazujeta vsebino oz. prevladujoče občutje, ki prežema določeno poglavje (npr. strah, jezo ...). Vsako knjigo uvaja ena dvostranska ilustracija, ki ji sledi dinamična izmenjava enostranskih, polstranskih in vinjetnih (vse so črno-bele s sivinami), ki poskrbijo za ustrezno »razbijanje« besedila na obvladljive koščke, ki bralcu ne vzamejo poguma; nekatere nam pokažejo dogajalni prostor, druge izkoristijo obrazno mimiko in telesno držo za prikaz čustvenega stanja junakov, tretje, predvsem vinjete pošasti, ki oponašajo otroško (torej Tomaževo) risbo, pa so posrečen odmev vsebine.

Zbirka Trio Golaznikus je torej v vseh pogledih narejena premišljeno in privlačno; ni sicer izjemno udarna, a ji (to) nič ne manjka, pravzaprav je njen adut, njena posebnost ravno prizemljenost. Skubic se je torej izkazal tudi kot pisatelj za otroke, njegova zbirka pa je nov dokaz, da je naša mladinska književnost tudi na področju knjižnih zbirk močna, pa naj gre za realistično ali fantastično zastavljene, osredotočene na točno določeno temo (npr. hišni ljubljenci) itd; spomnimo se npr. Anice in Čudežne bolhe Megi Dese Muck, Mice pri babici Andreja Predina ... Radovedno torej pričakujemo četrto golazniško knjigo.

Gaja Kos

BOOKBIRD 2017

Uvodnemu razmišljanju glavnega urednika *Bookbirda* Björna Sundmarka v **prvi številki** revije o današnji vlogi slikanic sledita še dva prispevka na to temo.

Christèle Maitonniaux v prispevku *Australian University Students Reading Francophone Picturebooks* (Branje frankofonskih slikanic avstralskih univerzitetnih študentov) analizira sprejemanja francoske in frankofonske mladinske literature kot medija za študij tujega jezika in kulture.

Jessica Whitelaw pa v prispevku *Beyond the Bedtime Story: In Search of Epistemic Possibilities and the Innovative Potential of Disquieting Picturebooks* (Več kot večerna zgodba: iskanje epistemoloških možnosti in inovativnega potenciala slikanic, ki vznemirjajo) na petih izbranih slikanicah iz mednarodnega prostora podaja bralcem pet različnih spoznanj, in sicer: v nemški slikanici *Die grosse Frage* (2004) Wolfa Erlbrucha zavedanja o obstoju; v norveški slikanici *Eg Kan Ikkje Sove No.* (2009) Steina Erika Lundeja in Øyvinda Torseterja zavedanja čustev; v portugalski slikanici *Com 3 Novelos* (2015) Cristine Henriquete in Yare Cono pomena revizije; v francoski slikanici *Révolution* (2003), katere avtor je Sara, pomena pričevanja; v mehiški slikanici *Migrar* (2011) Matea J. Manuela in Javieria Martíneza Pedre pa pomena poslušanja.

Zanimiva sta tudi oba druga prispevka v rubriki Članki: Yoo Kyung Sung in Junko Sakoi posvečata svoj prispevek *Stories of the Ainu: The Oldest Indigenous People in Japanese Children's Literature* (Zgodbe o Ainujih: najstarejši staroselci v japonski literaturi za otroke) mladinski literaturi, v kateri je zastopano in predstavljeno ljudstvo Ainu, ki je bilo do pred kratkim malo poznano celo med Japonci. Ainu je najstarejše staroselsko ljudstvo Japonske, ki se je ohranilo

na otokih Honšu in Hokaido, sicer pa živijo Ainuji tudi na ruskih Kurilskih otokih, na otoku Sahalinu in na jugu polotoka Kamčatka. Premalo prepoznavno in realno jih predstavlja tudi literatura, ki se omejuje na mite, legende in stereotipe.

Beatriz Alcubierre Moya in Rodrigo Bazán Bonfil v prispevku *José Vasconcelos Classical Readings for Children and the making of Childhood in Post-Revolutionary Mexico* (José Vasconcelosovo klasično branje za otroke in oblikovanje otroštva v porevolucionarni Mehiki) osvetlita vlogo mehiškega pisatelja, filozofa in politika Vasconcelosa, ki je v času po letu 1920, ko je bil minister za vzgojo, bistveno pripomogel k uveljavljanju muralistov, v sklopu kulturnih projektov poskrbel za izdajo svetovne in mehiške klasične mladinske literature ter njeno distribucijo po šolah in knjižnicah po vsej deželi. Avtorja članka spregovorita tudi o njegovem konceptu kozmične rase.

V rubriki Otroci in njihove knjige sta dva prispevka oziroma poročili. O uspešni vključitvi šolarjev francoskega mesteca Montolieu v različne dejavnosti ob potujoči razstavi knjig brez besed za imigrantske otroke na otoku Lampedusa piše Penni Cotton v prispevku *Livres sans Paroles: Lampedusa à Montolieu* (Knjige brez besed: Lampedusa v Montolieuju). O prostovoljnem tekmovanju v Avstraliji (Make Your Own Story Book /Ustvarite svojo knjigo zgodb), ki poteka vsako leto (od 1977) in vabi otroke, da sami ali v paru napišejo in narišejo lastno zgodbo, piše Jenni Woodroffe v prispevku: *Children Creating Their Own Books* (Otroci ustvarjajo svoje lastne knjige). Med več tisoč udeleženci tekmovanja so bili tudi nekateri danes uveljavljeni avtorji, med njimi leta 1983 takrat devetletni Shaun Tan.

Številka se končuje s poročilom Anzhele Lebedove o akciji, s katero v Rusiji seznanjajo mlade bralce in tudi odrasle,

predvsem pedagoge in starše, s sodobno domačo in tujo mladinsko literaturo: *Russian postcard-review contest on contemporary books for children and young adults* (Tekmovanje s predstavitevijo sodobnih knjig za otroke in mladostnike na dopisnicah v Rusiji); Christiane Raabe in Jutta Reusch iz Mednarodne mladinske knjižnice v Münchnu priporočata v rubriki Knjige o knjigah nekaj strokovnih knjig o mladinski literaturi; Liz Page, izvršna direktorica IBBY, pa v rubriki Fokus IBBY objavlja informacijo o mednarodnem dnevu knjig za otroke 2017 in govor ter ilustracije obeh Andersenovih nagrajencev leta 2016. Sponzor poslanice 2017 je bila Ruska sekcija IBBY. Avtor poslanice *Rastimo s knjigo* je bil pisatelj Sergej Mahotin, avtor plakata pa ilustrator Mihail Fjodorov. Na kongresu IBBY v Aucklandu na Novi Zelandiji, kjer sta bili podeljeni Andersenova nagrada 2016 za pisateljski opus in Andersenova nagrada 2016 za ilustratorski opus, je Andersenov nagrajenec, kitajski pisatelj Cao Wenxuan v govoru ob prejetju nagrade spregovoril o sebi in o svojem pisanju. Andersenova nagrajenka, nemška ilustratorka Rotraut Susanne Berner pa je na kongres poslala svoj video; v reviji je objavljenih nekaj ilustracij iz videa.

Pri pripravi prispevkov za **drugo številko**, ki obravnavajo mladinsko literaturo in ilustracijo, katere avtorji so mladi sami, je bil navzoč poleg urednika Björna Sundmarka tudi sourednik Peter Cumming, mladinski avtor in profesor na univerzi York v Kanadi, ki je prispeval tudi obsežen uvod. Na platnicah te številke so ilustracije avstrijske ilustratorke Lisbeth Zwerger, ki jih je ustvarila v svojih mladih letih. Glavni urednik Björn Sundmark v svojem *Uvodniku* tretje številke opozarja na kar nekaj ne pomembnih napak v *Uvodniku* druge številke.

Ryan Twomey v prispevku *For »Family and Intimate Visitors Only«: The Influence of Maria Edgeworth's Juvenilia on the Production of Her Adult Dramas* (Le za »družino in družinske obiskovalce«: Vpliv mladostnih del Marie Edgeworth na ustvarjanje njenih dramskih del za odrasle) opozori na številne literarne povezave med njenim prvim delom, ki ga je ustvarila pri osemnajstih letih (1786) kot predstavo za domači krog (*The Double Disguise / Dvojna pretveza*) in njenimi kasnejšimi deli.

V prispevku *Children's Voices from War Zones: Muted by Adult Mediation* (Otroški glasovi z vojnih področij) prikaže Marija Todorova na primeru knjige *Zlatin dnevnik* Zlate Filipović, da so v izdajah te knjige urednik, ilustrator in prevajalec s svojimi intervencijami popačili glas otroškega pripovedovalca in otroški pogled na vojno.

Elizabeth Marshall in Theresa Rogers se v prispevku *Youth, Poetry, and Zines: Rewriting the Streets as Home* (Mladina, poezija in zini: ko ceste postanejo dom) osredotočita na v Kanadi manj raziskano področje ulične umetnosti, predvsem literature, ki so jo ustvarili mladi s ceste in jo objavili v zinih. V napisih, pesmih in ABC strukturah mladi avtorji izpovedujejo teme, kot so brezdomstvo, droge in mladost.

V prispevku *Revising Hegemonic Masculinity: Homosexuality, Masculinity, and Youth-Authored Harry Potter Fanfiction* (Revizija prevlade moškosti: homoseksualnost, moškost in Harry Potter v fanovski literaturi mladostniške avtorice) obravnava Jennifer Duggan situacijo, ki v slash fanovski zgodbi *Underwater Light* (Podvodna luč) avtorice Maye kažejo na istospolno povezavo moški/moški. Maya, s pravim imenom Sarah Rees Brennan, je kot najstnica ustvarila svojo fanovsko zgodbo, ki jo je izpeljala iz literarne predloge lika Harryja Potterja. Dugganova na kratko opiše

pojav fanovske literature, katere avtorji so poleg odraslih tudi mladostniki, in vlogo spleta, kjer se ta literatura pojavlja.

V svojih najstniških letih je ustvarjala in objavljala stripe tudi Tove Jansson. O avtorici, njenemu delu in prevajanju njenih stripov piše prevajalec in karikaturist Anthony O'Neill v prispevku *Moominvalley Fossils: Translating the Early Comics of Tove Jansson* (Okamnela dolina Muminov: Prevajanje zgodnjih stripov Tove Jansson).

V rubriki Otroci in njihove knjige so objavljeni štirje prispevki, ki opisujejo dela otroških avtorjev, ki s pomočjo odgovornih odraslih (učiteljev, knjižničarjev, založnikov, pisateljev in ilustratorjev) ustvarjajo in se izpovedujejo skozi umetnost.

V prispevku iz Slovenije *Writing Opens Many Doors* (Pisanje odpira mnoga vrata) Andreja Blažič Klemenc, profesorica slovenskega in angleškega jezika, pisateljica in prevajalka, opiše svoje izkušnje pri spodbujanju kreativnega pisanja poezije in proze v slovenskem in angleškem jeziku učencev med desetim in petnajstim letom starosti na OŠ Miroslava Vilharja v Postojni. Učenci se udeležujejo tudi tekmovanj na lokalni, nacionalni in mednarodni ravni. Blažič Klemenčeva poudari pomembno vlogo učitelja, ki vodi učence skozi vse faze kreativnega ustvarjanja.

Orla Kenny, Jo Holmwood, Victoria Ryle in Simon Spain so avtorji prispevka *Kids' Own Publishing Partnership: Raising the Status of Children's in Ireland and Australia* (Otroška založniška družba: Uveljavljanje otroških glasov na Irskem in v Avstraliji). Z ustanovitvijo založbe knjig za otroke Kids' Own Publishing Partnership (na Irskem leta 1997 in v Avstraliji leta 2003), katerih avtorji so otroci, je bilo omogočeno predvsem otrokom marginaliziranih etničnih skupin, kot so potujoče ljudstvo Travellerji na Irskem ter Aborigini v Avstraliji, pa

tudi beguncev in sodobnih migrantov, da spregovorijo o sebi. V obeh deželah je doslej izšlo 250 naslovov knjig, ki so jih napisali otroci, knjig, ki imajo pomembna sporočila tudi za odrasle.

Zelo pozitivne izkušnje z otroki pri njihovem literarnem ustvarjanju ima tudi pisateljica Mary Branley, kar je opisala v prispevku *Writing with Children: From Teacher to Writer* (Pisanje z otroki: od učitelja do pisatelja). Aktivno sodeluje tudi z Kids' Own Publishing Partnership, delala je z otroki irskih Travellerjev in zbrala otroške pesmi te skupnosti.

Margaret Robson Kett v prispevku *The Library as Publishing Hub: Children's Books by Children and for Children in the Kids' Own Book Cubby* (Knjižnica kot žarišče založniške dejavnosti: otroške knjige otroških avtorjev v knjižnih koticah za otroke) opiše avstralsko založbo Kids' Own Publishing in založniško dejavnost v avstralskih knjižnicah, kjer otroci ustvarjajo knjige za otroke v različnih jezikih, tudi jezikih skupnosti sodobnih priseljencev.

Rubrika, ki je v reviji namenjena poročanju o delu IBBY, je posvečena predstavitvi dobitnikov nagrade za promocijo branja IBBY-Asahi Reading Promotion Award 2016. Nagrajena sta bila projekta Big Brother Mouse iz Laosa in Read with Me iz Irana. Za nagrado se je potegovalo 11 projektov, ki jih je predlagalo 14 nacionalnih sekcij, in sicer argentinska, brazilska, danska, francoska, iranska, kanadska, kitajska, mehiška, nemška, nizozemska, novozelandska, slovenska, švedska in švicarska.

Objavljena so tudi imena članov mednarodne žirije za Andersenovo nagrado 2018. Med člani žirije je tudi urednik Andrej Ilc.

V tretji številki je večina prispevkov zelo raznolikih, napovedani tematiki stvarne literature za otroke in mlade sta posvečena le dva prispevka, in sicer

prispevek slovenske avtorice Tine Bilban ter intervju Teri Suico s pisateljico Candace Fleming.

V prispevku *Perception and Reception of Nonfiction for Children and Youth in Slovenia* (Dojemanje in sprejemanje poučnih knjig za otroke in mladostnike v Sloveniji) je dr. Tina Bilban opisala prizadevanja in spodbujanja za večjo ustvarjanje, izdajanje in promocijo kvalitetne stvarne literature za mlade pri nas. Pomembno vlogo pri teh prizadevanjih ima *Priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig*, ki ga letno pripravi Pionirska, center za mladinsko literaturo in knjižničarstvo (Mestna knjižnica Ljubljana) skupaj s skupino strokovnjakov. Najboljše knjige prejmejo znak zlata hruška, ki po knjižnicah in knjigarnah opozarja na najboljše slovenske leposlovne knjige, na najboljše prevedene knjige in na najboljše slovenske poučne knjige preteklega leta. V prispevku je Tina Bilban objavila tudi seznam dosedanjih nagrajenih poučnih knjig, nekaj jih je tudi podrobneje opisala.

Teri Suico se v prispevku o poučni literaturi za mlade »*I've Got a Story You Haven't Heard*« (Imam zgodbo, ki je še niste slišali) pogovarja z ameriško pisateljico Candace Fleming o umetnosti in spretnosti pisanja poučnih knjig. Pisateljica leposlovnih in poučnih knjig je prejela za svoje delo na področju pisanja stvarne literature za otroke in mladostnike več uglednih nagrad. Po izobrazbi zgodovinarica se rada posveča zgodovinskim temam. Pomembno zanjo je, da pri bralcih spodbudi razmišljanje in poglobljeno zanimanje za osebe in dogodke, ki jih opisuje v svojih knjigah.

V prispevku *Critical Fictions of Transnationalism in Latinx Children's Literature* (Kritična dela o transnacionalizmu v latino literaturi za otroke) podajata Carol Brochin in Carmen L. Medina teorijo o transnacionalizmu in kritičnih delih v povezavi z otroki in z otroško literaturo.

Poglobljeno razpravljata o delih latinsko-ameriške pisateljice Julije Alvarez.

Anne Ketola v prispevku *Peter Rabbit in the Garden of Terror: Patronizing the Reader in Picturebook Translation* (Peter Zajec v vrtu strahu: Patroniziranje bralca v prevodu slikanice) analizira enega od finskih prevodov slikanice Beatrix Potter *The Tale of Peter Rabbit* (1902), in sicer prevod Riite Björklund iz leta 1967. Anne Ketola opozori na to, da je prevajalka z nekaterimi spremembami in dodatki ustvarila iz zgodbe moralno lekcijo, ki otrokom vzbuja neprijeten občutek strahu. Zanimivo je tudi to, da Peter Zajec kljub drugim, kasnejšim prevodom na Finskem ni tako priljubljen kot drugod po svetu.

Prispevek Cristine Rhodes *Female Empowerment and Undocumented Border Crossing in Bettina Restrepo's Illegal* (Pooblastitev ženske in nezakonit prehod meje v *Ilegalki* Cristine Restrepo) je predstavitev in analiza knjige *Illegal* (Ilegalka) iz leta 2011. Pisateljica Bettina Restrepo opiše nevarnosti in težave, s katerimi se spoprijemajo ilegalni prestopniki meje. Ta izkušnja doleti tudi 15-letno deklico Noro, ki skuša z mamo nezakonito prestopiti mejo med Mehiko in ZDA, kjer naj bi poiskali očeta oziroma moža. Mati med potjo zbolí in Nora prevzame vso odgovornost na tej težki poti. Uspe se jima prebiti v ZDA. Za Noro je bila ta pot tudi pot v odraslost.

Mongolski pesnik in pisatelj Dashdondog Jamba opiše v prispevku »*I am a Writer on the Nomadic Journey*« (Sem pisatelj na nomadskem potovanju) svojo ustvarjalno pot od pesnika do pisatelja zgodb, ustvarjalca slikanic in pisca poučnih knjig za mlade. Svoje ustvarjalno potovanje primerja s potovanji nomadov, ki so mu blizu, saj je bil rojen v nomadski družini. Od svojih prvih pesmi, ki jih je pravzaprav narisal v snegu, saj papirja ni imel, pisati pa tudi še ni znal, je kasneje ob poslušanju svojih ljudi, ki

so mu pripovedovali zgodbe mongolskih nomadov, in zaradi svojega izjemnega občutka za naravo, napisal lepo število pesmi in zgodb za mlade, s čimer jim je hotel prikazati lepoto in zlahtnost dežele ter ljudi, kar naj bi tudi mladi spoštovali in ljubili ter si prizadevali ohraniti. S svojo potujočo knjižnico je pisatelj potoval po deželi (tudi po puščavi Gobi), kar namerava početi tudi v prihodnje, saj je pisatelj na nomadskem potovanju.

Na koncu te številke revije je v prispevku *A Mongolian Legend: Dashdondog Jamba (1941–2017)* (Mongolska legenda: Dashdondog Jamba 1941–2017) opisana ustvarjalna pot velikega mongolskega avtorja in humanista. Bil je plodovit literarni ustvarjalec, pripovedovalec zgodb, prevajalec in založnik. Ustanovil je Mongolsko potujočo otroško knjižnico, projekt, v katerem sodelujejo prostovoljci, študenti, pisatelji in umetniki ter člani njegove družine. Cilj projekta je spodbujanje mladih za branje, še posebej tistih, ki živijo v ruralnih predelih in med nomadi. V štiriindvajsetih letih je njegova knjižnica s knjigami v avtobusih ali pa na kamelah prepotovala okrog 137 000 km po vseh provincah Mongolije. Leta 2006 je prejela ugledno nagrado IBBY-Asahi Reading Promotion Award. Dashdondog Jamba je pisal pesmi, prozo, poučne knjige, igre, opere, gledališke in filmske scenarije. Bralcem je v svojih delih, ki izžarevajo humanizem, želel prikazati pomen tradicionalne mongolske kulture. Za svoje delo je bil uvrščen na IBBY Honour List 2006 in bil nominiran za Andersenovo nagrado 2010 in 2018. Leta 2016 je prejel Državno nagrado Mongolije.

V prispevku *The Nordic House in Reykjavik, Iceland: A House with a Big Heart for Children and Literature* (Nordijska hiša v Reykjavíku na Islandiji: Hiša z velikim srcem za otroke in literaturo) opiše Marloes Robijn leta 1968 ustanovljen kulturni center Nordijska

hiša v Reykjavíku. Hiša je arhitekturna mojstrovina, njen avtor je finski arhitekt Alvar Aalto. Vsebinsko ta kulturna institucija s številnimi kulturnimi dejavnostmi in prireditvami povezuje nordijske države. Srce Hiše je knjižnica, ki ima knjige in druge medije v skandinavskih jezikih ter samijskem, grenlandskem in finskem jeziku. Velika pozornost je posvečena otrokom; v imenitnih prostorih doživljajo vsebinsko bogate prireditve in aktivnosti, ki jih spodbujajo k lastnemu ustvarjanju. Nordijska hiša je tudi organizator oziroma soorganizator strokovnih srečanj, literarnih festivalov in nagrad.

Prispevek: Anne Kerchy *Three Times in Wonderland* (Trikrat v čudežni deželi) je predstavitev treh strokovnih knjig (o estetiki igre, mitih in nonsensu in posameznih izdajah istih naslovov) različnih avtorjev, ki obravnavajo knjige o Alici pisatelja Lewisa Carrolla.

Med strokovnimi knjigami, ki jih v posebni rubriki priporočata Christiane Raabe in Jutta Reusch, pa je še ena knjiga o Alici, in sicer knjiga Anne Kérchy *Alice in Transmedia Wonderland: Curiouser and Curiouser New Forms of a Children's Classic*.

Ugledna kanadska pisateljica Margriet Ruurs je v prispevku *Interview with Nizar Ali Badr* (Intervju z Nizarjem Ali Badrom) opisala svoje navdušenje nad kreacijami iz kamna sirskega umetnika Nizarja Ali Badra, ki jih je prvič videla na spletu. Pripovedovale so ji zgodbe o ljubezni, vojni, miru, obupu in upanju. Nizar Ali Badr je dejal, da je njegovo človeško sporočilo širjenje sreče in ljubezni, v njegovih kreacijah lahko slišimo govoriti kamne: *Stop z ubijanjem ljudi. Stop z uničevanjem. Ne opustite svoje človečnosti*. Ker tudi Margriet Ruurs posreduje otrokom po svetu enaka sporočila, si je zaželela, da bi Ali Badrove kreacije lahko objavila v knjigi, za kar pa je potrebovala avtorjevo privolitvev.

Zaradi razmer v Siriji je bila pot do vzpostavitev kontakta z umetnikom vse prej kot enostavna, a uspešna.

Med informacijami o delovanju IBBY Liz Page poroča o regionalnih strokovnih srečanjih, ki so jih pripravile nacionalne sekcije IBBY. Na posvetovanju v Bologni, prvi evropski regionalni konferenci, ki je bila v času sejma knjig za otroke 2017 na temo *Bridging Worlds: Reaching out to Young Refugees with Books and Stories* (Premostitev svetov: doseči mlade begunce s knjigami in z zgodbami), je med referenti iz številnih evropskih držav aktivno sodelovala tudi slovenska mladinska pisateljica Neli Kodrič Filipič. Tajska je gostila 3. regionalni IBBY kongres Azije in Oceanije na temo knjige za otroke v digitalni dobi. Na strokovnem srečanju strokovnjakov iz Latinske Amerike in s Karibov so razpravljali o latinskoameriškem glasu v knjigah za otroke in mladostnike. Poroča tudi o tem, da je bil na otoku Nami v Južni Koreji, ki postaja vse bolj prepoznaven ne le med članicami IBBY, ustanovljen Andersenov center za slikarice, kjer bodo zbrane tudi knjige in dosjeji nominirancev za Andersenovo nagrado. Od leta 2013 podeljujejo na NamBook Festivalu tudi mednarodno bienalno nagrado The Nami Concours Award, nagrado za ilustratorje. Med izjemno velikim številom predlaganih del za nagrado je mednarodna žirija leta 2017 podelila Grand Prix Malgorzati Gurowski iz Poljske za knjigo *Lokomotiva*. Podeljenih je bilo še več nagrad: zlati otok, zeleni otok in škrlatni otok. Podrobneje na <http://www.namiconcours.com/>

Za **četrto številko** lahko rečemo, da je res posebna, saj je posvečena predstavitvi nominirancev za Andersenovo

nagrado 2018 in 60-letnici revije *Bookbird*. Za Andersenovo nagrado 2018, ki se vsaki dve leti podeljuje enemu avtorju za celoten pisateljski opus in enemu avtorju za celoten ilustratorski opus, je bilo nominiranih 33 mladinskih pisateljic in pisateljev ter 28 ilustratoric in ilustratorjev. Med nominirance sta se uvrstila tudi pisatelj Peter Svetina in ilustrator Peter Škerl. Njuno kandidaturo je pripravila Slovenska sekcija IBBY. Andersenova nagrajenca je izbrala mednarodna žirija, katere član je bil tudi Andrej Ilc. Na celostranski predstavitvi v reviji so posamezni nominiranci in njihova umetniška ustvarjalnost predstavljeni s fotografijo in strnjeno, krajšo utemeljitvijo kandidature. Sponzor Andersenove nagrade je otok Nami.

V počastitev jubileja revije *Bookbird* je zbranih in objavljenih več člankov, v katerih so uredniki revije opisali svoje odgovorno in zanimivo delo. Premagovanje ovir je skoraj praviloma pomenilo tudi napredek na vsebinskem in uredniškem področju ter razširjanje revije po vsem svetu. Cilj je bil zmeraj omogočiti vsem otrokom dostop do kvalitetnih knjig in jim spodbujati željo po branju, spodbujati avtorje za ustvarjanje mladinske literature, spodbujati prevajanje iz svetovne zakladnice, spodbujati raziskovanje, učenje in poučevanje mladinske književnosti, spodbujati srečanja in izmenjavo na akademski ravni. Počastili so seveda tudi Jello Lepman, pobudnico in ustanoviteljico še danes temeljnih in najpomembnejših mednarodnih institucij v povezavi z mladinsko književnostjo. O Jelli Lepman in začetkih revije *Bookbird* pišejo Valerie Coghlan, Christiane Raabe in Lucia Binder.

Tanja Pogačar

AVTORJI V TEJ ŠTEVILKI

Jure Engelsberger

Ilustrator in oblikovalec vidnih sporočil

dr. Dragica Haramija

redna profesorica za področje mladinske književnosti na Filozofski in Pedagoški fakulteti v Mariboru, avtorica številnih znanstvenih in strokovnih člankov ter znanstvenih monografij

dr. Jerneja Herzog

docentka na Oddelku za likovno umetnost Pedagoške fakultete Univerze v Mariboru, publicistka

mag. Tilka Jamnik

promotorka branja, publicistka, predsednica Slovenske sekcije IBBY (Mednarodne zveze za mladinsko književnost), podpredsednica Društva BraIna značka Slovenije, članica strokovnega odbora *Priročnika za branje kakovostnih mladinskih knjig*

Kęstutis Kasparavičius

mednarodno uveljavljen litovski otroški pisatelj in ilustrator

dr. Aksinja Kermauner

docentka na Pedagoški fakulteti Koper, tiflopedagoginja, pisateljica pesnica, publicistka

dr. Gaja Kos

literarna kritičarka, publicistka prevajalka, urednica, članica strokovnega odbora *Priročnika za branje kakovostnih mladinskih knjig* in mladinska pisateljica

Kristina Krajnc

študentka prava, nekdanja urednica revije *Novi dijak*, članica programske ekipe Festivala angažiranega pisanja Itn.

Marko Kravos

slovenski tržaški pesnik in pisatelj za otroke in odrasle, esejist, prevajalec, predsednik Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS

mag. Darja Lavrenčič Vrabec

vodja Pionirske – centra za mladinsko književnost in knjižničarstvo v Mestni knjižnici Ljubljana, ureja *Priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig*

Slavko Pregl

mladinski pisatelj, pripovednik, basnopisec, založnik, podpredsednik Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS

Tatjana Pregl Kobe

umetnostna zgodovinarica, likovna kritičarka (posebno pozornost že desetletja namenja tudi slovenski knjižni ilustraciji), esejistka, pesnica, pisateljica, publicistka, založnica

dr. Cvetka Sokolov

lektorica na Oddelku za anglistiko in amerikanistiko Filozofske fakultete v Ljubljani, mladinska pisateljica in pesnica

Janne Teller

mednarodno uveljavljena danska pisateljica in aktivistka OZN na področju reševanja sporov in humanitarne pomoči

mag. Suzana Tratnik

pisateljica, prevajalka in publicistka

Tanja Tratnik Pogačar

upokojena bibliotekarka, prva predsednica Slovenske sekcije IBBY

dr. Mirjana Ule

znanstvena svetnica na Centru za socialno psihologijo Fakultete za družbene vede v Ljubljani, publicistka

Alenka Veler

urednica mladinskega leposlovja pri založbi Mladinska knjiga, prevajalka, publicistka

mag. Maja Verdonik

asistentka na Pedagoški fakulteti v Reki (Hrvaška)

Janja Vidmar

mladinska pisateljica in scenaristka

dr. Polona Vilar

redna profesorica in predstojnica Oddelka za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo na Filozofski fakulteti v Ljubljani, publicistka

VSEBINA

SIMPOZIJ

Darja Lavrenčič Vrabec, <i>Med individualnostjo in družbenostjo</i>	5
Mirjana Ule, <i>Življenjski svetovi mladih v času, ki pozablja na mlade</i>	8
Slavko Pregl, <i>Kam so izginila dvorišča?</i>	15
Janja Vidmar, <i>Egoland ali Črna vrana, beli vran</i>	20
Suzana Tratnik, <i>S svojim glasom: napetost med avtonomijo in heteronomijo</i>	23
Cvetka Sokolov, <i>Na istem planetu</i>	26
Alenka Veler, <i>Za odrasle? Za mladino? Je kategorizacija sploh potrebna?</i>	29
Kristina Krajnc, <i>Za vedno mladi</i>	33

ČLANKI – RAZPRAVE

Dragica Haramija in Polona Vilar, <i>Spodbujanje branja kot vseživljenjske dejavnosti: predstavitev bralnih spodbud in projektov</i>	37
Maja Verdonik, <i>Pripovedi o živalih v sodobni hrvaški mladinski književnosti</i>	45
Aksinja Kermauner in Jerneja Herzog, <i>Zakonitosti likovnega jezika pri oblikovanju tipnih slikanic</i>	58

POGLED NA SVOJE DELO

Jure Engelsberger, <i>Iniciacija v prvotnost ali kako ilustrirati najtežji roman</i>	66
--	----

ODMEVI NA DOGODKE

Tatjana Pregl Kobe, <i>13. Slovenski bienale ilustracije</i>	81
<i>Vprašanj nikoli ne zmanjka. Pogovor z Janne Teller</i>	85
Marko Kravos, <i>Domišljija in stvarnost – literatura za mlade</i>	92

IBBY NOVICE

Kęstutis Kasparavičius, <i>Knjige nam pomagajo, da ne hitimo. Mednarodna poslanica</i>	95
Tilka Jamnik, <i>2. april – mednarodni dan knjig za otroke</i>	96
Tilka Jamnik, <i>27. Bologna po Bologni 2019 (Knjigarna Konzorcij, 28. maj–1. junij 2019)</i>	97

POROČILA – OCENE

<i>Levstikove nagrade 2019</i>	101
<i>Desetnica 2019</i>	103
Gaja Kos, <i>Kaj še povedati o prijateljstvu</i>	106
Tanja Pogačar, <i>Bookbird 2017</i>	108
<i>Avtorji v tej številki</i>	114

CONTENTS

SYMPOSIUM

Darja Lavrenčič Vrabec, <i>Between individuality and sociality</i>	5
Mirjana Ule, <i>Life worlds of the young in the time when young people are ignored</i>	8
Slavko Pregl, <i>Where did yards disappear?</i>	15
Janja Vidmar, <i>Egoland or Black crow, white crow</i>	20
Suzana Tratnik, <i>With one's own voice. Tension between autonomy and heteronomy</i>	23
Cvetka Sokolov, <i>On the same planet</i>	26
Alenka Veler, <i>For adults? For the young? Is categorization even necessary?</i>	29
Kristina Krajnc, <i>Forever young</i>	33

TREATISES – ARTICLES

Dragica Haramija in Polona Vilar, <i>Promotion of reading as lifelong activity: presentation of reading initiatives and projects</i>	37
Maja Verdonik, <i>Animal Stories for Children in Contemporary Croatian Children's Literature</i>	45
Aksinja Kermauner in Jerneja Herzog, <i>The laws of visual language in creating tactile picture books</i>	58

SELF-REVIEW

Jure Engelsberger, <i>Initiation into primeval state or how to illustrate the most difficult novel</i>	66
--	----

RESPONSES TO EVENTS

Tatjana Pregl Kobe, <i>13rd Slovene Biennial of Illustration</i>	81
<i>Questions never end. An interview with Janne Teller</i>	85
Marko Kravos, <i>Fantasy and reality – literature for the young</i>	92

IBBY NEWS

Kęstutis Kasparavičius, <i>KBooks help us to slow down</i> (<i>International message</i>)	95
Tilka Jamnik, <i>April 2 – International Children’s Book Day</i>	96
Tilka Jamnik, <i>27th Bologna after Bologna 2019</i> (<i>Konzorcij bookshop, May 28 – June 1, 2019</i>)	97

REPORTS – REVIEWS

<i>Levstik Awards 2019</i>	101
<i>Desetnica Award 2019</i>	103
Gaja Kos, <i>What more to say about friendship</i>	106
Tanja Pogačar, <i>Bookbird 2017</i>	108
<i>Journal authors</i>	114

OTROK IN KNJIGA

104

Glavna in odgovorna urednica
Darka Tancer-Kajnih

Revija je s finančno podporo Javne agencije za knjigo
založila Mariborska knjižnica

Za Mariborsko knjižnico
direktorica Dragica Turjak

Naklada 700 izvodov

Letna naročnina 17 EUR
Cena posamezne številke 7,5 EUR

OTROK IN KNJIGA	MARIBOR 2019	LETNIK 46	ŠT. 104	STR. 1–120
-----------------	--------------	-----------	---------	------------